

TÜRKİYE'DE KALKINMA, İŞGÜCÜ VE DEMOKRASİ

EDİTÖR

Öğr. Gör. Erdem HİLAL

YAZARLAR

Prof. Dr. Serpil ALTINIRMAK
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa ERGÜN
Dr. Öğr. Üyesi Nizamettin ERBAŞ
Dr. Öğr. Üyesi Rabia EFEOĞLU
Dr. Öğr. Üyesi Şerafettin KELEŞ
Dr. Öğr. Üyesi Yasin AKYILDIZ
Uzm. Vehbi Can ÜNLÜ

İKSAD
Publishing House

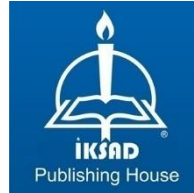
TÜRKİYE’DE KALKINMA, İŞGÜCÜ VE DEMOKRASİ

EDİTÖR

Öğr. Gör. Erdem HİLAL

YAZARLAR

Prof. Dr. Serpil ALTINIRMAK
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa ERGÜN
Dr. Öğr. Üyesi Nizamettin ERBAŞ
Dr. Öğr. Üyesi Rabia EFEOĞLU
Dr. Öğr. Üyesi Şerafettin KELEŞ
Dr. Öğr. Üyesi Yasin AKYILDIZ
Uzm. Vehbi Can ÜNLÜ

Copyright © 2020 by iksad publishing house
All rights reserved. No part of this publication may be reproduced,
distributed or transmitted in any form or by
any means, including photocopying, recording or other electronic or
mechanical methods, without the prior written permission of the
publisher, except in the case of
brief quotations embodied in critical reviews and certain other
noncommercial uses permitted by copyright law. Institution of
Economic Development and Social
Researches Publications®
(The Licence Number of Publicator: 2014/31220)
TURKEY TR: +90 342 606 06 75
USA: +1 631 685 0 853
E mail: iksadyayinevi@gmail.com
www.iksadyayinevi.com

It is responsibility of the author to abide by the publishing ethics rules.
Iksad Publications – 2020©

ISBN: 978-625-7279-70-3
Cover Design: İbrahim KAYA
December / 2020
Ankara / Turkey
Size = 16 x 24 cm

İÇİNDEKİLER

EDİTÖRDEN

ÖNSÖZ

Öğr. Gör. Erdem HİLAL.....1

BÖLÜM 1

TR82 BÖLGESİNDE GÖÇ, KENTLEŞME VE YOKSULLUK

Dr. Öğr. Üyesi Rabia EFEOĞLU.....3

BÖLÜM 2

TARIM SEKTÖRÜNDEKİ GELİŞMELERİN ÜRETİM VE İSTİHDAM YÖNÜNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ: YOZGAT İLİ ÖRNEĞİ

Dr. Öğr. Üyesi Nizamettin ERBAŞ.....15

BÖLÜM 3

İŞSİZLERE YÖNELİK İSTİHDAM HİZMETLERİNİN SOSYAL HİZMET AÇISINDAN İNCELENMESİ: İŞKUR ÖRNEĞİ

Dr. Öğr. Üyesi Yasin AKYILDIZ.....23

BÖLÜM 4

KADIN GİRİŞİMCİLİĞİNİN BÖLGESEL DAĞILIMININ BELİRLENMESİNDE COĞRAFİ BİLGİ SİSTEMLERİ İLE HARİTALANDIRMA METODUNUN KULLANIMI: ESKİŞEHİR ÖRNEĞİ

*Uzman Vehbi Can ÜNLÜ,
Prof. Dr. Serpil ALTINIRMAK,
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa ERGÜN*.....57

BÖLÜM 5

KIRSAL ALANDA SOSYAL SERMAYE VE DEMOKRATİK KATILIM

Dr. Öğr. Üyesi Şerafettin KELEŞ.....97

ÖNSÖZ

21. yüzyılın ilk çeyreğinde Türkiye'nin Muasır Medeniyetler seviyesine ulaşabilmesi için, ülke genelinde kalkınma hamlelerini yaygınlaştırması hayati öneme sahiptir. Bu hamleleri yürütürken genellikle gelişmekte olan ülkelere küresel oyun kurucular tarafından dayatılan klasik modellerin dışında, göz ardı edilen kırsal alanların kendi kendine yetebilmesi, demokratik katılımın yaygınlaşması, kadın girişimci, işgücünün kendine has sorunlarının çözümü, tarım ve tarımsal sanayinin geliştirilmesi, mesleki yeterlilik ölçüt ve normlarının geliştirilmesi vb. elzemdir. Bu yapılacak çalışmaların, kendi alanlarında uzmanlaşmış saha çalışanları ile bilim ve teknolojik gelişmeler ışığında kendini yetiştirmiş bilim insanlarının fikir ve düşüncelerinin harmanlandığı kararlar ile oluşturulması elbette atılacak adımların uygulanabilirliğini ve sürekliliğini daha kalıcı kılacaktır. Böylece kalkınma hamleleri ülke genelinde topyekûn birbirini tamamlayan ve başarıya ulaşan stratejik bir argüman olur.

“Türkiye’de: Kalkınma, İşgücü ve Demokrasi” isimli İKSAD Uluslararası Yayınevi tarafından yayınlanan bu kitapta yukarıda bahsettiğimiz alanlarla ilgili saha çalışmaları, analizler ve bilimsel çalışmayı yapan değerli akademisyenlerin yorumlarını içeren beş adet özgün çalışma yer almaktadır.

Bu kitabın hazırlanmasında bölüm yazarlığı yaparak katkı sağlayan; Prof. Dr. Serpil ALTINIRMAK’a (Anadolu Üniversitesi), Dr. Öğretim Üyesi Şerafettin KELEŞ’e (Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi), Dr. Öğretim Üyesi Rabia EFEOĞLU’na (Kastamonu

Üniversitesi), Dr. Öğretim Üyesi Yasin AKYILDIZ'a (Kırklareli Üniversitesi), Dr. Öğretim Üyesi Nizamettin ERBAŞ'a (Yozgat Bozok Üniversitesi), Dr. Öğretim Üyesi Mustafa ERGÜN'e (Giresun Üniversitesi) ve Uzman Vehbi Can ÜNLÜ'ye (Anadolu Üniversitesi) gönülden teşekkür ederim.

Ayrıca İKSAD Yayınevi Grubu Başkanı ve yakın meslektaşım Sefa Salih BİLDİRİCİ'ye, İktisadi Kalkınma ve Sosyal Araştırmalar Enstitüsü Başkanı değerli büyüğüm Mustafa Latif EMEK'e ve kitabın basımında emeği geçen emektar İKSAD Yayınevi çalışanlarına teşekkür ederim.

Bu kitabın Türkiye'nin kalkınma hamlelerinde mihenk taşı olacak araştırmacı ve bilim insanlarına katkı sağlamasını umuyorum.

Öğr. Gör. Erdem HİLAL
Editör

BÖLÜM 1
TR82 BÖLGESİNDE GÖÇ, KENTLEŞME VE YOKSULLUK
Dr. Öğr. Üyesi Rabia EFEOĞLU¹

¹ Kastamonu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Finans ve Bankacılık Bölümü, Kastamonu, Türkiye, efeoglrabia@gmail.com, orcid.org/0000-0003-2515-1553.

GİRİŞ

Türkiye yedi farklı coğrafi bölgeye sahiptir ve her bir bölgesi coğrafi, ekonomik, sosyal yönden farklılık göstermektedir. Türkiye’de her bölge İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırmasına göre sınıflandırılmıştır. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS), 1970’lerde Avrupa’da başlayan ve 2002’de Türkiye’nin Avrupa Birliğine uyum süreci doğrultusunda Türkiye’de oluşturulan bir coğrafi kodlamayla bölgeleri sınıflandıran sistemdir. Sınıflandırma; Düzey 1, Düzey 2 ve Düzey 3 bölgesi şeklinde belirlenmiştir. Düzey 1’e göre 12, Düzey 2’ye göre 26 ve Düzey 3’e göre 81 bölge oluşturulmuştur. Düzey 2 İstatistiki Bölge Birimleri arasında yer alan 26 bölgeden birisi olan TR82 Bölgesi, Kastamonu alt bölgesidir ve Kastamonu, Çankırı ile Sinop illerini kapsamaktadır. 26.358 km²’lik yüzölçümüne sahip olan TR82 bölgesi, Türkiye yüzölçümünün %3,36’sını oluşturmaktadır.

TR82 bölgesinde yer alan iller coğrafi konum, yer şekilleri ve iklim bakımından farklılıklar arz etmektedir. Söz konusu illerden Kastamonu, Batı Karadeniz’de kuzeyde Küre Dağları güneyde Ilgaz Dağları ile çevrili bir alanda yer almaktadır. 13.108 km² yüzölçümüne sahip olan il, Türkiye yüzölçümünün yaklaşık %1,6’sını oluşturmaktadır. İklim olarak kıyılarda Karadeniz iklimi görülürken iç kısımlarda karasal iklim görülmektedir. Engebeli araziye sahip olan ilde tarıma elverişli alanlar sınırlıdır. Çankırı ise Batı Karadeniz ile Kızılırmak havzaları arasında yer almaktadır. Yüzölçümü 7.388 km² olup, Türkiye yüzölçümünün yaklaşık %0,94’ünü oluşturmaktadır. Karasal iklimin hâkim olduğu ilde engebeli arazi fazladır. Sinop

Türkiye'nin en kuzeyindedir. İlin yüzölçümü 5.862 km²'dir ve Türkiye yüzölçümünün yaklaşık %0,74'ünü kapsar. Genelde Karadeniz iklimi hâkim olmakla birlikte güney kısımlarında bozkır ikliminin etkileri görülmektedir.

TR82 Bölgesinde bulunan iller sosyoekonomik gelişmişlik bakımından birbirine yakın illerdir. Sosyoekonomik görünüm olarak pek çok gösterge bakımından Türkiye ortalamasının altında yer almaktadır. Yaşlı nüfusun hayli fazla olduğu bölgede özellikle Ankara ve İstanbul illerine ciddi miktarda göç olmaktadır. Kentleşme oranının oldukça düşük, yoksulluk oranının Türkiye ortalamasına yakın olduğu bölgede sosyal refah azalma eğilimindedir. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından yayımlanan "İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Araştırması" adlı çalışmada, ekonomik ve sosyal göstergeler üzerinden hesaplanan endeks değerlerine göre Kastamonu 81 il arasında 48. sırada, Sinop 52. sırada, Çankırı 55. sırada yer almaktadır. Diğer taraftan TR82 bölgesi, Düzey 2 bölgeleri içinde 21. sıradadır (Acar, Kazancık, Meydan ve Işık, 2017). İllerin 6 gruba ayrıldığı çalışmada Kastamonu 4. grup iller arasında yer alırken, Sinop ve Çankırı 5. Grup iller arasında yer almaktadır. Yani orta derecede gelişmişliği temsil eden kademedede yer almaktadırlar.

Çalışmanın amacı, Düzey 1'ye göre Türkiye'de önemli bir coğrafi konuma sahip olan Batı Karadeniz'de yer alan Düzey 2 Kastamonu alt bölgesinin (Kastamonu, Çankırı, Sinop) göç, kentleşme ve yoksulluk yapısının analiz edilmesidir. Çalışmada giriş bölümünü takiben TR82

bölgesinin göç, kentleşme ve yoksulluk yapısı üzerinde durularak elde edilen bulgular sonuç kısmında sunulmuştur.

1. TR82 BÖLGESİNDE GÖÇ, KENTLEŞME VE YOKSULLUK YAPISININ ANALİZİ

İllerin ve bölgelerin ekonomik büyüme ve gelişme süreçlerinde nüfus büyüklüğü temel bir belirleyici unsurdur (Dağdemir, 2003: 3). Nüfus artış eğilimine bağlı olarak bölge ve illerin gelişim süreci hakkında bilgi sahibi olunabilir. Nüfusu hızla artan bölgelerde ekonomik gelişme ve ekonomik büyüme sağlanırken, bu durum beraberinde altyapı problemi, işsizlik, güvenlik, çevre, gecekondulaşma gibi sorunları getirmektedir. Nüfusu hızla azalan bölgelerde ise ekonomide durgunluk, hizmetlerde eksiklik, yatırımların azalması gibi sorunlar yaşanmaktadır.

Tablo 1’de TR82 bölgesinin nüfus potansiyeli yer almaktadır. 2019 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) nüfus sayım sonuçlarına göre TR82 Kastamonu Alt Bölge nüfusu 793.437’dir. Kastamonu ili 379.405, Çankırı ili 195.789 ve Sinop ili 218.243 nüfusa sahiptir. Bölge nüfusunun yaklaşık %47,81’i Kastamonu ilinde, %24,67’si Çankırı ilinde, %27,50’si Sinop ilindedir. Türkiye nüfusunun %0,95’ini oluşturan TR82 bölgesinde Kastamonu en yüksek, Çankırı en düşük nüfusa sahip ildir.

Tablo 1: TR82 Bölgesinin Nüfus Potansiyeli

Yıllar	Kastamonu	Çankırı	Sinop	TR82 Nüfusu	Türkiye	TR82/Türkiye
2007	360.366	174.012	198.412	732.790	70.586.256	1,04
2008	360.424	176.093	200.791	737.308	71.517.100	1,03
2009	359.823	185.019	201.134	745.976	72.561.312	1,03
2010	361.222	179.067	202.740	743.029	73.722.988	1,00
2011	359.759	177.211	203.027	739.997	74.724.269	0,99
2012	359.808	184.406	201.311	745.525	75.627.384	0,98
2013	368.093	190.909	204.568	763.570	76.667.864	1,25
2014	368.907	183.550	204.526	756.983	77.695.904	0,97
2015	372.633	180.945	204.133	757.711	78.741.053	0,96
2016	376.945	183.880	205.478	766.303	79.814.871	0,96
2017	372.373	186.074	207.427	765.874	80.810.525	0,94
2018	383.373	216.362	219.733	819.468	82.003.882	0,99
2019	379.405	195.789	218.243	793.437	83.154.997	0,95

Kaynak: TÜİK

Bir ülkede bölgeler arasında veya iller arasındaki nüfus hareketleri de illerin ve bölgelerin gelişiminde etkili olmaktadır. Göç, hem göç edilen bölgenin hem de terk edilen bölgenin ekonomik ve sosyal yapısını değiştirmektedir. Genel olarak az gelişmiş il ve bölgelerden gelişmiş il ve bölgelere nüfus hareketleri fazladır. Bu nedenle illerde nüfusun net göç ile ilgili bilgileri ekonomik görünümleri hakkında bilgi vericidir.

Net göç illerin nüfus hareketlerini açıklayan önemli bir göstergedir. Alınan ve verilen göç arasındaki farkı ifade eden net göç bölgeler arasındaki gerçek nüfus geçişinin ortaya konulmasını sağlamaktadır (Demir vd., 2013: 100). Tablo 2’de TR82 bölgesinin 2008-2019 dönemindeki göç dinamikleri ve net göç hızı gösterilmektedir. TR82 bölgesi genel olarak göç veren bir bölgedir. Özellikle 2019 yılında yoğun bir dış göç yaşanmış ve net göç hızı artmıştır. Ancak bölge her

ne kadar göç verse de 2018 yılı bölgenin en çok göç aldığı yıl olmuştur. Dolayısıyla 2008-2019 yılları arasında yıllar itibariyle aldığı ve verdiği göç miktarları değişkenlik göstermiş, bazı yıllarda net göç sayısı azalış göstermiş, bölgenin verdiği toplam göç sayısı aldığı toplam göç sayısının altında seyretmiştir. Ancak 2008-2019 döneminde Kastamonu alt bölgesinde net göç sayısı dalgalı bir seyir izleyerek azalış gösterse de göç vermeye devam eden bir şehirdir. Bölgede en fazla göç veren il Çankırı iken, en az göç veren il Sinop'tur.

Tablo 2: Göç Dinamikleri ve Net Göç Hızı (2008-2019)

Yıllar	Kastamonu		Çankırı		Sinop		TR82	
	Net Göç	Net Göç Hızı (%)	Net Göç	Net Göç Hızı (%)	Net Göç	Net Göç Hızı (%)	Net Göç	Net Göç Hızı (%)
2008	772	2,14	1068	6,08	827	4,13	2667	3,62
2009	-1523	-4,22	8335	46,09	4	0,02	6816	9,18
2010	-1611	-4,45	-6422	-35,23	1060	5,24	-6973	-9,34
2011	-459	-1,28	-3740	-20,88	-580	-2,85	-4777	-6,43
2012	407	1,13	6441	35,55	-2094	-10,35	4754	6,4
2013	4253	11,62	5299	28,15	2216	10,89	11768	15,53
2014	-624	-1,69	-8561	-45,57	-1167	-5,69	-10352	-13,58
2015	3509	9,46	-3446	-18,86	-1215	-5,93	-1152	-1,52
2016	1679	4,46	283	1,54	406	1,98	2368	3,09
2017	-1323	-3,55	345	1,86	929	4,49	-49	-0,06
2018	8778	23,16	28027	138,51	11129	51,96	47934	60,26
2019	-4778	-12,51	-20894	-101,31	-2716	-12,37	-28388	-35,15

Kaynak: TÜİK

Göç kırdan kente, kırdan kıra, kentten kıra, kentten kente olmakla birlikte çoğunlukla kırdan kente ve kentten kente olmaktadır. Kırdan kente ve kentten kente olan göçler kentleşme sürecinin dinamikleri olmaktadır. Bu noktada göç kıra göre daha ileri bir düzeyde gelişme gösteren kente geçişi içermektedir (Akdeniz, 2005: 162)

Tablo 3’de 2007-2019 yılları arasında bölgede nüfusun kentleşme oranı gösterilmektedir. TR82 bölgesinde yıllar itibariyle kentleşme oranı düşük düzeyde kalmıştır. Bölgede yeni kentsel dokuların tarihi dokular ile iç içe geçerek plansız bir kentleşmenin olması bölgenin kentsel kimliğinin kaybolmasına sebep olmuştur. Bölgede 2019 yılında nüfusun %63,94 oranıyla düşük bir kentleşme gözlenmektedir. 2019 yılı verilerine göre, Kastamonu’da nüfusun %62,67’si, Çankırı’da %69,02’si, Sinop’ta %61,58’i şehirde yaşamaktadır. Bölgede ve illerde kentleşme oranı %50’den fazla olsa da, oran Türkiye genelinin altındadır. Dolayısı ile bölge Türkiye’nin altında bir kentleşme gösterirken, bölge içerisinde Çankırı TR82 bölgesinin üzerinde bir kentleşme göstermektedir. Kastamonu ve Sinop illerinin nüfus dinamikleri ise Türkiye ve bölge ortalamalarının altındadır.

Tablo 3: Nüfusun Kentleşme Oranı (2007-2019)

Yıllar	Kastamonu	Çankırı	Sinop	TR82	Türkiye
2007	51,25	60,97	50,34	53,31	70,48
2008	51,11	60,73	50,49	53,24	74,96
2009	52,8	60,5	51,05	54,24	75,53
2010	54	61,55	52,91	55,52	76,26
2011	54,95	63,87	54,08	56,85	76,8
2012	56,14	62,59	54,54	57,3	77,28
2013	56,25	62,58	53,71	57,15	91,35
2014	58,06	68,62	55,01	59,8	91,75
2015	60,88	69,67	56,39	61,77	92,1
2016	62,7	70,5	58,04	63,32	92,3
2017	62,79	71,51	57,22	63,4	92,51
2018	60,69	61,15	58,9	60,33	92,27
2019	62,67	69,02	61,58	63,94	92,78

Kaynak: TÜİK

Bölgede yoksulluk oranı; yaşam koşulları ve sosyal refahın en önemli göstergelerinden birisidir. İnsanların asgari yaşam standartlarına erişememesi olarak tanımlanan yoksulluğun bir bölgede yaygın olması, o bölgenin refahının düşük olduğunun bir göstergesidir. Bölgesel bazda her bir bölge için bölgenin yaşam koşullarına göre yoksulluk sınırı tanımlanmaktadır.

Tablo 4, TR82 ve Türkiye’de yoksulluk sınırını, yoksul sayısını ve yoksulluk oranını göstermektedir. Araştırma sonuçları, 2019 yılında TR82 bölgesinde 12819 TL yoksulluk sınırında 149 bin yoksul ve %19,8 düzeyinde yoksulluk oranını göstermektedir. Türkiye genelinde ise 12952 TL yoksulluk sınırında 17207 bin yoksul ve yüzde 21,3 yoksulluk oranı olduğu görülmektedir.

Tablo 4: TR82 ve Türkiye’de Yoksulluk Oranı (2014-2019)

Yıllar	TR82			Türkiye		
	Yoksulluk Sınırı TL	Yoksul Sayısı Bin Kişi	Yoksulluk Oranı %	Yoksulluk Sınırı TL	Yoksul Sayısı Bin Kişi	Yoksulluk Oranı %
2014	6383	107	14,6	6665	16501	21,8
2015	7493	128	17,8	7495	16706	21,9
2016	8099	122	16,9	8539	16328	21,2
2017	9591	108	14,7	9532	15864	20,1
2018	10489	140	19,1	10670	16888	21,2
2019	12819	149	19,8	12952	17207	21,3

Kaynak: TÜİK

SONUÇ

İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırmasında Düzey-2 Bölgelerinden biri olan TR82 Bölgesi; Kastamonu, Çankırı ve Sinop illerini kapsamaktadır. Tarihi çok eskilere dayanan bölgede hala varlığını sürdüren birçok gelenek bulunmakla birlikte bölgede yer alan iller coğrafi, ekonomik ve sosyal yapıları bakımından farklılık göstermektedir. Bölge 26.358 km²'lik yüzölçümü ile Türkiye yüz ölçümünün %3,36'sını, 793.437 nüfusu ile Türkiye nüfusunun %0,95'ini oluşturmaktadır. Nüfus politikaları kırdan kente göçü artırmıştır. Özellikle 2019 yılında bölge yüksek oranda göç vermiştir. Ancak bölgenin son yıllarda özellikle 2018 yılında yoğun bir göç aldığı göz ardı edilmemelidir. Buna rağmen net göç sayısı azalsa da bölge devamlı göç vermektedir. Bölge kentleşme oranı bakımından Türkiye kentleşme oranının altındadır. Bölgede kentleşme oranı en yüksek olan il Çankırı'dır ve bölge ortalamasının üstündedir. Bölgede yoksulluk oranı oldukça fazla ve düşük bir refah seviyesi hâkimdir. Bu noktada istihdam yaratacak iş kollarının artırılması ile istihdam imkânlarının artması, altyapıda iyileşmelerin sağlanması, sosyal hayatın gelişmesi, gelir dağılımının iyileştirilmesi ve refahın artırılması, eğitim kapasitesinin artırılması ile nüfusun yapısı şekillenebilir. Ayrıca bölgede orman ve ormancılık önemli bir yere sahip olduğundan orman varlığı katma değeri yüksek ürünlere dönüştürülebilir. Bunun yanı sıra bölge doğal güzellikleri ve çeşitli turizm türleri ile ön plana çıkmaktadır. Turizm faaliyetlerine yönelik iyileştirmeler artırılabilir. Böylece bölgede yüksek göç ve yüksek yoksulluk ile düşük kentleşme sorunları çözülebilir.

KAYNAKÇA

- Acar, S., Bilen Kazancık, L., Meydan, M. C. ve Işık, M. (2019). İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması SEGE-2017. Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü Yayını, 3, 1-92.
- Akdeniz, H. (2005). Göç, Kentleşme ve Kentsel Yoksulluk Bağlamında Kap-Kaç Olgusu. Mülkiye Dergisi, 29(249), 161-187.
- Dağdemir, Ö. (2013). Eskişehir Ekonomisinin Genel Görünümü: Bölgesel Göstergelerle Bir Değerlendirme. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 14, 1-30.
- Demir, N., Yaşa, S. ve Dağdemir, V. (2013). Düzey 1 Bölgelerine Göre Yoksulluk ve Göç Durumu. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 44(1), 99-102.
- Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı. (2013). TR82 Düzey 2 Bölgesi (Kastamonu, Çankırı ve Sinop İlleri) Bölge Planı 2014 – 2023. 1-192.
- Tüik. (2020). <https://www.tuik.gov.tr/tr/>

BÖLÜM 2

TARIM SEKTÖRÜNDEKİ GELİŞMELERİN ÜRETİM VE İSTİHDAM YÖNÜNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ: YOZGAT İLİ ÖRNEĞİ

Dr. Öğr. Üyesi Nizamettin ERBAŞ¹

¹ Yozgat Bozok Üniversitesi, Sosyal Bilimler MYO, Yönetim ve Organizasyon Böl., Yozgat, Turkey.nizamettin.eras@bozok.edu.tr 0000-0002-6379-3023

GİRİŞ

Tarım sektörü ülkelerin beslenme ve ekonomik kalkınma sürecinde stratejik bir rol üstlenen önemli bir sektördür. Gelişmiş ülkelerin ekonomik refahına büyük katkı sağlayan tarım, az gelişmiş ülkelerin ekonomik kalkınmasında da önemli rol oynamaktadır. Tarım, belirli bir ekonominin tüm yaşam sürecinde kritik bir rol oynar ve özellikle çoğu gelişmekte olan ülkelerin için milli gelir kaynağı olmaktadır. Bir ülkenin genel ekonomik gelişimi için iyi bir atmosfer yaratmaya yardımcı olur. Bu nedenle, ekonomik kalkınma tarımsal büyüme ile yakından ilgilidir. Tarım sektörünün çok istikrarlı olması durumunda bir ülkenin genellikle sosyal, politik ve ekonomik olarak istikrarlı bir ulus olduğuna inanılmaktadır.

Tarım, nüfusun beslenmesinde esas sektör durumundadır. İnsanların gıda ihtiyacının karşılanmasında tarım büyük önem arz etmektedir. Üretime girdi sağlanması ve artan nüfusun dengeli beslenmesi ve protein ihtiyacının karşılanması için tarım sektörüne ihtiyaç bulunmaktadır. İnsanların varlığı tarımın varlığına bağlıdır.

Tarım toplumların beslenmesinin yanında, nüfusun önemli bir bölümüne istihdam olanağı da sağlamaktadır. Bu yönüyle diğer sektörlerden farklılık arz etmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde yüksek işsizlik oranının azalmasında tarımın büyük etkisi olmaktadır. Çünkü bu ülkelerde çoğu insanın ana geçim kaynağı tarımdır ve tarımın ihmal edilmesi söz konusu değildir.

İnsanlık tarihinden bu yana toplumların tek geçimlik kaynağı olarak tarım, ekonomik disiplinlerin gelişmesinde varlığını her zaman korumuştur (Erbay, 2013). Ülkemizde Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar tarım hem ekonomik ve hem de sosyal hayatta çok önemli görevler üstlenmiş ve üstlenmeye de devam etmektedir (Doğan ve ark., 2015). Başka bir deyişle, Türkiye'nin sosyoekonomik kalkınmasında ve ekonomiye yön vermede tarım sektörü hep önemli olmuştur (Açıl ve Demirci, 1984).

Türkiye'de tarım sektörünün önemli olduğu yörelerden biri de Yozgat ilidir. Yozgat ilinin yüzölçümü 14 123 km² olup, yüzölçümün %43.55'inde tarım yapılmaktadır. Verimli tarım topraklarına sahiptir. Toprak genişliği bakımından 81 il arasında 15. sıradadır (Anonim, 2005a). 2019 yılı verilerine göre, 421 200 olan nüfusun %65.30'u ilçe merkezinde, %34.70'i ise köy ve beldelede yaşamaktadır (Anonim, 2019a). Düzensiz kırsal göçlere rağmen, halen nüfusun 1/3'ünden fazlasının kırsal alanda yaşadığı tespit edilmiştir.

İlde tarla tarımı içerisinde en fazla şeker pancarı, buğday, yonca, arpa, nohut, fiğ, silajlık mısır, patates ve yeşil mercimek üretimi; bağ-bahçe tarımı içerisinde ise en fazla kuru soğan, kavun, domates, karpuz, taze fasulye, elma, üzüm, kiraz ve armut üretimi yapılmaktadır (Anonim, 2019b).

Araştırma yöresinde tarım sektörünün yapısını belirli yıllar için inceleyen bazı çalışmalar bulunsa da, tarım kesimindeki tüm

gelişmeleri yıllar itibariyle inceleyen ve üretim-istihdam yönüyle değerlendiren herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu çalışmalardan bazıları; “Tarım Sektörünün Yozgat Ekonomisindeki Yeri ve Önemi” (Erbaş, 2016); “Yozgat İlinin Tarımsal Kaynak Potansiyeli Kullanımı ve Kırsal Kalkınma Çalışmaları” (Erbaş ve Sağlam, 2018) ve” Yozgat İli Seracılığında Jeotermal Enerjinin Kullanım Olanakları”dır (Cebeli, 2010).

İşte, bu çalışmada, 2004-2019 döneminde Yozgat ilinin tarım kesiminde görülen gelişmeler tüm boyutlarıyla araştırılmıştır.

Bu çalışma, gelecek çalışmalara ışık tutması ve tarım kesimine yön verilmesi açısından önem arz etmektedir.

MATERYAL VE METOT

Bu araştırmanın ana materyalini, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ve Tarım ve Orman Bakanlığı'nın verileri başta olmak üzere, diğer yerel ve ulusal kuruluşlardan sağlanan veriler oluşturmaktadır. Araştırma yöresinin sosyo-ekonomik yönünün belirlenmesinde, Yozgat Sanayi ve Ticaret Odası ve Ziraat Odası'nın yetkilileri ile yapılan bilgi alış-verişinin önemli etkisi olmuştur.

Verilerin analizinde ve şekil/tablolarda oluşumunda bilgisayar tabanlı programdan yararlanılmıştır. Veriler amaca uygun olarak düzenlenmiş, indeks, yüzde hesaplamaları ve regresyon analizi ile yöre tarımının bugünü ve geleceği irdelenmiştir. Aynı zamanda, Türkiye geneli ile karşılaştırmalar yapılarak, Türkiye ekonomisi içindeki yeri de ortaya konulmuştur.

Tarım alanının regresyonunda Eşitlik 1., 2., 3.'teki fonksiyondan yararlanılmıştır (Şimşek, 2002):

$$Y = a + bX \quad (1)$$

$$\sum Y = n \cdot a + b \cdot \sum X \quad (2)$$

$$\sum XY = a \cdot \sum X + b \cdot \sum X^2 \quad (3)$$

Modelde; X bağımsız değişkeni, Y bağımlı değişkeni, a ve b ise regresyon katsayısını göstermektedir. Yıl, bağımsız değişken ve tarım alanı ise bağımlı değişken olarak alınmıştır.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Tarım Alanında Görülen Gelişmeler

Yozgat ilinde toplam arazi varlığı ve kullanım durumu Tablo 1'de verilmiştir. Tablo incelendiğinde, araştırma yöresinde 2004-2019 dönemde işlenen tarım alanının %23.04 ve toplam tarım alanının ise %23.09 oranında azalmış olduğu görülmektedir (Anonim, 2019c). Bu oranlar, Türkiye ortalamasında %15.62 ve %7.97 olup, Türkiye ortalamasının üzerindedir. 2019 yılı verilerine göre, yörede toplam 615 107 hektar tarım alanının %99.09'u işlenmektedir. Aynı şekilde, toplam tarım alanının %98.63'ünü oluşturan tarla arazisinin ise %22.09'unun nadasa bırakıldığı görülmektedir. Bu oran Türkiye ortalamasına ait oranının (%19.22) üzerindedir. Toplam tarım alanı bakımından Türkiye'nin %2.31'ini ve işlenen tarım alanı bakımından ise Türkiye'nin %3.11'ini oluşturmaktadır. Yörede ortalama işletme büyüklüğü 143 dekar olup, Türkiye ortalamasının (61 dekar) iki katından daha fazla olduğu tespit edilmiştir (Mut ve Köse, 2015).

İncelenen dönemde, yörede tarım yapılabilir alanların azalmış olduğu görülmektedir. Bu husus, yörede tarım alanlarının terk edildiğini ya da başka amaçlar için kullanılıyor olduğunu göstermektedir.

Yörede 2004-2019 döneminde toplam tarım alanında ortaya çıkan gelişmeler Tablo 2’de verilmiştir. Tablo incelendiğinde, 2004 yılında toplam tarım alanı 799 741 ha iken, 2019 yılında 615 107 ha olarak gerçekleşmiştir. Başka bir deyişle, toplam tarım alanının 15 yılda %23.09 oranında azalmış olduğu görülmektedir.

Tablo 2. 2004-2019 Döneminde Tarım Alanındaki Gelişmeler

Yıl (n)	X	Tarım alanı (hektar) (Y)	X ²	XY
2004	0	799 741	0	0
2005	1	766 963	1	766 963
2006	2	747 819	4	1 495 638
2007	3	731 191	9	2 193 573
2008	4	726 968	16	2 907 872
2009	5	706 783	25	3 533 915
2010	6	739 557	36	4 437 342
2011	7	749 324	49	5 245 268
2012	8	698 599	64	5 588 792
2013	9	599 143	81	5 392 287
2014	10	628 951	100	6 289 510
2015	11	868 045	121	9 548 495
2016	12	848 927	144	10 187 124
2017	13	837 333	169	10 885 329
2018	14	610 936	196	8 553 104
2019	15	615 107	225	9 226 605
Toplam	120	11 675 387	1 240	86 251 817

Çalışmada, tarım alanı ile ilgili regresyon analizi de yapılmış ve yörenin gelecekteki toplam tarım alanı tahmin edilmeye çalışılmıştır. Analizde, diğer şartların sabit kaldığı, başka bir deyişle, uygulanan tarım politikalarında ve tarımsal koşullarda önemli bir değişimin olmadığı kabul edilmektedir. Buna bağlamda, $(Y = a + bX = 758\,687.77 - 3\,863.48 X)$ doğrusal fonksiyonuna göre, araştırma yöresinde toplam tarım alanınının 2023 yılında 685 281.65 hektar olarak gerçekleşmesi beklenmektedir.

Tabloda, yıl sayısı bağımsız değişkeni (X), tarım alanı miktarı ise bağımlı değişkeni (Y) ifade etmekte olup, değişkenler arasında negatif yönlü bir ilişkinin olduğu görülmüştür.

Tablo 1. Yozgat İlinde Arazi Kullanımı ve Türkiye'deki Payı

Araziler	2004		2019		İndeks (2004=100)
	Genişlik (ha)	Türkiye'deki payı (%)	Genişlik (ha)	Türkiye'deki payı (%)	
Ekili alan (tarla)	545 379	3.03	472 632	3.07	86.66
Nadas	237 557	4.79	134 053	3.96	56.43
Tarla arazisi	782 936	3.42	606 685	3.23	77.49
Sebze arazisi	9 080	1.01	2 837	0.36	31.24
İşlenen tarım alanı	792 016	3.32	609 522	3.11	76.96
Meyve ve bağ	7 725	0.28	5 585	0.16	72.30
Toplam tarım alanı	799 741	3.46	615 107	2.31	76.91
İl yüzölçümü	1 412 300	1.80	1 412 300	1.80	-

Kır Nüfusu ve İşletme Sayısındaki Gelişmeler

Türkiye'de Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine (ADNKS) 2007 yılında geçildiğinden, çalışmada başlangıç yılı olarak 2007 yılı

alınmıştır. İncelenen dönemde nüfus ile ilgili veriler Tablo 3'te verilmiştir. Tablo incelendiğinde, 2007 yılında toplam nüfusun %46.04'ü ve 2019 yılında %34.70'i kırsal nüfustan oluşmaktadır (Anonim, 2019ç). İncelenen dönemde kırsal nüfus %35.49 oranında azalmıştır. Türkiye ortalamasında ise bu oran %71.06'dır. Görüldüğü üzere, 12 yıllık dönemde gerek araştırma yöresinde ve gerekse Türkiye genelinde kırsal nüfusu önemli ölçüde azalmış görünüyor. Tabii ki bu azalışın arkasında 2012 yılında kabul edilen 6360 sayılı kanun ile büyükşehir belediyesi illerin yönetsel alanlarının bütünüyle kentsel alan olarak işlem görmesinin de etkisinin olduğu ifade edilebilir (Anonim, 2012). Bu düşüğe rağmen, araştırma yöresinde kırsal nüfusun toplam nüfus içindeki oranı Türkiye ortalamasının çok üzerinde olduğu görülmektedir.

Kırsal nüfusun azalmasında, kırdan kente göç hareketliliğinin, başka bir deyişle, kırsal göçlerin etkili olduğuna yönelik çeşitli araştırmalar bulunmaktadır. Tarımda gelir düşüklüğü ve kentlerdeki eğitim fırsatları, kırdan kente göçü teşvik etmekte, kırdaki istihdam imkanlarını azaltmakta ve böylece kırsal nüfusu düşmektedir (Yılmaz, 2015). Başka bir çalışmada, kırdaki nüfusun azalması ile ilişkilendirilen göçün, temelde ekonomik bir karar neticesinde alındığı belirtilmiştir (Cengiz ve Baydur, 2010).

Tablo 3. Kır Nüfusundaki Gelişmeler ve Türkiye’deki Payı

Nüfus	2007*		2019			İndeks (2007= 100)	
	(kişi)	(%)	Türkiye’deki payı (%)	(kiş i)	(%)		Türkiye’ deki payı (%)
Kırsal	226 596	46.04	1.09	146 174	34.70	2.43	64.51
Kentsel	265 531	53.96	0.53	275 026	65.30	0.36	103.57
Toplam	492 127	100.0	0.70	421 200	100.0	0.51	85.59

(*) Türkiye’de ADNKS’ye 2007 yılında geçildiğinden 2007 yılı baz olarak alınmıştır

Aynı şekilde, araştırma yöresinde 2004 yılı verilerine göre toplam 60 892 tarım işletmesi bulunurken, 2019 yılında bu 42 227’ye gerilemiş ve 15 yılda %30.65 oranında azalmıştır (Anonim, 2019d) (Tablo 4). Aynı dönemde Türkiye genelinde tarım işletmesinde %12.42 oranında bir azalmış gerçekleşmiştir. Bu veriler, araştırma yöresine ait tarım işletmesindeki sayısal azalışın, Türkiye ortalamasının 2.5 katı kadar olduğunu göstermektedir. İncelenen dönemde, hem kır nüfusunda ve hem de işletme sayısında paralel bir azalma gerçekleşmiş olduğu görülmektedir.

Tablo 4. Tarımsal İşletme Sayısındaki Gelişmeler

2004	2019	İndex
(adet)	(adet)	(2004=100)
60 892	42 227	69.35

Tarım İstihdamındaki Gelişmeler

Araştırma yöresinin de içinde bulunduğu TR72 Bölgesi ve Türkiye’de 15+ yaş grubunda istihdam verileri Tablo 5’te verilmiştir (Anonim, 2019j; Kamacı, 2016). 2019 yılı verilerine göre, TR72’de istihdamın %26.8’i tarım sektöründe gerçekleşirken, %25.7’si sanayi sektöründe ve %47.5’i hizmetler sektöründedir. 2005-2019 döneminde tarım istihdamı %3.7 azalarak, %26.8 olarak gerçekleşmiştir. Aynı dönemde Türkiye genelinde tarım istihdamı %7.3 azalmış ve 2019’da bu oran %18.2 olmuştur.

Tablo 5. TR72 Bölgesi ve Türkiye’de İstihdamın Sektörel Dağılımı

	Tarım (%)		Sanayi (%)		Hizmetler (%)		Toplam (%)	
	2005	2019	2005	2019	2005	2019	2005	2019
TR72 Bölgesi	30.5	26.8	24.5	25.7	45.0	47.5	100.0	100.0
Türkiye	25.5	18.2	21.6	19.8	52.9	62.0	100.0	100.0

Tarım Alet ve Makine Parkındaki Gelişmeler

Tablo 6’da 1000 hektara düşen bazı tarım alet ve makine parkları verilmiştir. 2019 yılı verilerine göre, Yozgat ilinde 1000 hektara 41.15 adet traktör, 84.47 adet pulluk, 1.76 adet ekim makinesi ve 1.47 adet biçerdöver düşmektedir (Anonim, 2019e). Bu değerler Türkiye ortalamasında ise sırasıyla; 58.67 adet traktör, 0.74 adet biçerdöver, 94.17 adet pulluk ve 4.55 adet ekim makinesi şeklindedir. Bu verilerden, Yozgat ilinde traktör, pulluk ve ekim makinesi parkları Türkiye ortalamasının altında ve biçerdöver parkı yönünden ise

Türkiye ortalamasının üzerinde olduğu anlaşılmaktadır. Türkiye traktör varlığının %1.87'sini ve biçerdöver varlığının %5.26'sını oluşturmaktadır. İncelenen dönemde, parktaki biçerdöver sayısı %107.04, traktör sayısı %29.52 ve pulluk sayısı ise %159.75 oranında artmıştır. Ekim makinesi parkında ise düşüş görülmüştür.

Tablo 6. Bin Hektar Alana Düşen Bazı Tarım Alet ve Makine Varlığındaki Gelişmeler ve Türkiye'deki Payı

Tarım Alet Mak.	2004		2019		İndeks (2004=100)
	(Adet/1000 ha)	Türkiye'deki payı (%)	(Adet/1000 ha)	Türkiye'deki payı (%)	
Traktör	31.77	2.52	41.15	1.87	129.52
Biçerdöver	0.71	4.91	1.47	5.26	207.04
Pulluk	32.52	2.57	84.47	2.39	259.75
Ekim Mak.	2.82	2.63	1.76	1.030	62.41

Bitkisel Üretimde Gelişmeler

İncelenen dönemde yörede tahıl bitkilerinden sadece yulaf ve triticale bitkisinin ekiliş alanında artış olduğu; buğday, arpa ve çavdarın ekiliş alanında ise azalma gerçekleştiği belirlenmiştir. Ekim alanındaki azalışa bağlı olarak, buğday üretimi %16.09, arpa üretimi %53.60 ve çavdar üretimi %91.52 oranlarında azalmıştır. Aynı dönemde kuru fasulye üretimi %89.32, yeşil mercimek üretimi %1.58 ve patates üretimi %16.49 oranlarında azalmıştır (Tablo 7). Nohut, şeker pancarı ve ayçiçeği ile yem bitkilerinin üretiminde ise artış görülmüştür. Yörede tarla bitkileri içinde en fazla üretimi yapılan ürün şeker pancarı olup, 2019 yılında 1 322 100 ton şeker pancarı üretimi

gerçekleşmiştir (Anonim, 2019f). Şeker pancarı üretimini sırasıyla; 553 601 ton ile buğday, 110 879 ton ile yonca, 103 813 ton ile arpa, 68 614 ton ile nohut, 42 458 ton ile fiğ (yeşil) ve 39 220 ton ile silajlık mısır izlemiştir. Türkiye yeşil mercimek üretiminin %39.54'ünü, nohut üretiminin %10.89'unu, şeker pancarı üretiminin %8.47'sini, buğday üretiminin %2.91'ini ve arpa üretiminin % 1.36'sını gerçekleştirmektedir.

Tablo 7. Yozgat İlinde Yaygın Yetiştirilen Bazı Tarla Bitkilerinin Üretimi ve Türkiye'deki Payı

Tarla Bitkileri	2004			2019			İndeks Alan	2004=100) Üretim
	Ekiliş (da)	Üretim (ton)	Türkiye üret.deki payı(%)	Ekiliş (da)	Üretim (ton)	Türkiye üret.deki payı(%)		
-Tahıllar								
Buğday	3303 650	659 731	3.14	2 884 077	553 601	2.91	87.29	83.91
Arpa	931 030	223707	2.48	490 213	103 813	1.36	52.65	46.40
Çavdar	42 470	9 961	3.69	3 711	845	0.27	8.74	8.48
Yulaf	500	96	0.03	1 785	330	0.12	357.00	343.75
Triticale	1 940	518	0.55	3 192	570	0.26	164.54	110.04
-Baklagiller								
Nohut	384 740	37 803	6.10	600 985	68 614	10.89	156.20	181.50
Fasulye	46 430	5 297	2.12	4 315	566	0.25	9.29	10.68
Y.Mercimek	197 110	17 526	29.21	163 734	17 250	39.54	83.07	98.42
-Sanayi Bit.								
Şeker Pan.	246 180	1 019 237	7.54	253 572	1 532 100	8.47	103.00	150.32
Ayçiçeği	17 730	1 930	0.21	84 603	8 692	0.41	477.17	450.36
Patates	11 680	34 387	0.72	9 148	28 717	0.58	78.32	83.51
-Yem Bitk.								
Yonca (yeşil)	36 910	9 013	0.39	37 023	110 879	0.62	100.31	1 230.21
Korunga (y.)	17 910	1 006	0.37	10 914	15 979	0.90	60.94	1 588.37
Mısır (silaj)	8 210	35 726	0.58	9 201	39 220	0.15	112.07	109.78
Fiğ (yeşil)	108 440	12 356	2.29	59 900	42 458	0.99	55.24	343.62
Fiğ (tohum)	88 340	8 210	6.31	50 510	6 307	10.52	57.18	76.82

Tablo 8'de ise bazı sebzelerin üretim miktarları verilmiştir. 2019 yılı verilerine göre, yörede en fazla üretimi yapılan sebze 27 803 ton ile kuru soğan olup, bunu 21 474 ton ile kavun, 12 923 ton ile domates, 6

254 ton ile karpuz, 2 829 ton ile taze fasulye, 1 845 ton ile hıyar ve 1 262 ton ile lahana izlemiştir (Anonim, 2019g). Yozgat ili Türkiye kuru soğan üretiminin %1.30'unu ve kavun üretiminin %1.18'ini karşılamıştır. Tablo incelendiğinde, 15 yıllık dönemde domates, kavun, kabak ve biber üretiminde artış, diğer sebzelerin üretiminde ise azalış gerçekleşmiştir.

Tablo 9'da yörede yetiştirilen bazı meyvelerin üretim miktarları verilmiştir. 2019 yılında yörede en fazla elma üretimi gerçekleşmiş, bunu üzüm, kiraz, armut, ceviz, vişne ve kayısı izlemiştir (Anonim, 2019h). 15 yıllık dönemde elma, şeftali ve kiraz üretimi dışında diğerlerinin üretiminde azalma olmuştur. Türkiye üzüm üretiminin %1.19'unu, elma üretiminin %0.49'unu, vişne üretiminin %0.38'ini, ceviz üretiminin %0.36'sını ve kiraz üretiminin %0.34'ünü karşılamıştır. Çalışmada, ekiliş alanlarına göre bir değerlendirme yapıldığında, yörede daha çok armut, kayısı, şeftali, ceviz ve kiraz yetiştiriciliğine doğru bir yöneliş olduğu görülmektedir.

Tablo 8. Yozgat İlinde Yaygın Yetiştirilen Bazı Sebzelerin Üretimi ve Türkiye'deki Payı

Sebze Ürünleri	2004			2019			İndeks Alan	(2004=100) Üretim
	Alan (da)	Üretim (ton)	Türkiye üretiminde ki payı (%)	Alan (da)	Üretim (ton)	Türkiye üretiminde ki payı (%)		
Domates	3.514	9.696	0.10	3 601	12.923	0.10	7.352	133.28
Taze fas.	5 900	4 202	0.87	3 055	3 093	0.52	51.78	73.61
Kavun	15 620	18.951	1.04	8 424	21.474	1.18	107.56	113.31
Karpuz	12 500	12.580	0.32	2 156	6.254	0.16	25.11	49.71
Hıyar	1.650	2.240	0.13	1.068	1.845	0.10	60.73	82.37
Kabak	120	316	0.08	872	921	0.16	895.88	291.46
Patlıcan	110			78				
Biber(Si)	930	497	0.07	452	537	0.06	50.70	108.05
Biber(Dol)	50			66				
K. soğan	39 380	113.28'	5.47	6 132	27.803	1.30	17.01	24.54
Lahana	1 520	4 587	0.92	529	1 262	0.22	34.80	27.51
Ispanak	520	322	0.13	271	202	0.09	92.50	62.73
Marul	760	790	0.21	494	520	0.12	65.00	65.82
Maydonz.	340			129				

Tablo 9. Yozgat İlinde Yaygın Yetiştirilen Bazı Meyvelerin Üretimi ve Türkiye'deki Payı

Meyve	2004			2019			İndeks Alan	(2004=100) Üretim
	Alan (da)	Üretim (ton)	Türkiye üretiminde deki payı (%)	Alan (da)	Üretim (ton)	Türkiye üretiminde ki payı (%)		
Elma	16 600	14 422	0.69	13 010	17 775	0.49	78.37	123.25
Armut	420	3 100	0.97	1 555	1 778	0.33	370.24	57.35
Ayva	1 130	1 719	2.15	504	354	0.20	44.60	20.59
Kayısı	40	1 151	0.36	509	643	0.07	1 272.50	55.86
Şeftali	340	766	0.23	562	790	0.12	165.29	103.13
Ceviz	1 710	872	0.69	4 185	817	0.36	244.74	93.69
Kiraz	700	733	0.30	2 213	2 239	0.34	316.12	305.46
Vişne	1 070	1 098	0.79	897	693	0.38	83.83	63.11
Üzüm	55 220	20 415	1.36	30 724	16 615	1.19	55.64	81.39

Hayvansal Üretimde Gelişmeler

Araştırma yöresinde 2019 yılında işletme başına 5.75 büyükbaş ve 8.05 küçükbaş hayvan düşmektedir (Anonim, 2019). Türkiye büyükbaş hayvan varlığının %1.37'sini ve küçükbaş hayvan varlığının %0.70'ini karşılamaktadır. İncelenen dönemde büyükbaş hayvan varlığında %52.19 ve küçükbaş hayvan varlığında %20.62 artış gerçekleşmiştir (Tablo 10). Başka

bir deyişle, yörede hem küçükbaş ve hem de büyükbaş hayvancılığa doğru bir yöneliş olduğu görülmüştür.

Tablo 11’de ise, hayvansal üretimdeki gelişmeler verilmiştir. 2019 yılı itibariyle, araştırma yöresinde toplam 421 973 ton süt ve 10 897 ton et üretilmiştir (Anonim, 2019i). İncelenen dönemde süt üretiminde %252,86 oranında artış, kırmızı et üretiminde ise %17,27 oranında azalış gerçekleşmiştir. Türkiye süt üretiminin %1.84’ünü ve kırmızı et üretiminin %0.97’sini karşılamıştır.

Tablo 10. Büyükbaş ve Küçükbaş Hayvan Varlığındaki Gelişmeler ve Türkiye’deki payı

	2004		2019		İndeks (2004=100)
	(baş)	Türkiye’deki payı (%)	(baş)	Türkiye’deki payı (%)	
Küçükbaş	281 942	0.89	340 094	0.70	120.62
Büyükbaş	159 556	1.58	242 825	1.37	152.19
Toplam	441 498	1.05	582 919	0.88	132.03

Tablo 11. Hayvansal Üretim Miktarındaki Gelişmeler ve Türkiye’deki Payı

2004		2019				İndeks (2004=100)			
Üretim (ton)	Türkiye’deki payı (%)	Üretim (ton)		Türkiye’deki payı (%)		Süt	Kır.et		
Süt	Kır.et	Süt	Kır.et	Süt	Kır.et	Süt	Kır.et		
119 587	13 171	1.12	2.90	421 973	10 897	1.84	0.97	352.86	82.73

Araştırma Yöresinin SWOT Analizi

Bu çalışmada, tarım sektörüne yönelik SWOT analizi de yapılmış ve aşağıdaki Tablo 12’de verilmiştir.

Tablo 12. Tarımsal SWOT Analizi

Güçlü Yönler
<ul style="list-style-type: none">▪ Yozgat ilinin doğu ve batıyı birbirine bağlayan karayolu ve demiryolu ulaşım ağına sahip olması,▪ Ankara, Kayseri ve Konya gibi büyük tüketim ve ticaret merkezlerine yakın olması,▪ Kırsal göçlere rağmen, genç nüfus oranının halen yüksek olması (%86.68),▪ Yozgat Bozok Üniversitesine bağlı Ziraat Fakültesinin ve Yüksekokulunun bulunması,▪ Tarım alanının oransal olarak iyi durumda olması.
Zayıf Yönler
<ul style="list-style-type: none">▪ Kırsal göçler nedeniyle kırsal işgücü kaybı,▪ Sulanabilir arazi varlığının düşük olması,▪ İldeki tarım arazilerinin parçalı ve dağınık olması,▪ Tarıma dayalı sanayi tesisinin yetersiz oluşu,▪ Tarımsal ürün çeşitliliğinin sınırlı olması,▪ Tarımsal örgütlenmelerin yetersiz oluşu.
Fırsatlar
<ul style="list-style-type: none">▪ Tarım topraklarının bitkisel üretim desenleri için uygun olması,▪ Genç işgücünün mevcut olması, tarıma dayalı sanayi yatırımları açısından avantaj teşkil etmesi,▪ Genç nüfus oranının %86.68 gibi yüksek olması,▪ Jeotermal enerji kaynaklarına sahip olması,▪ Nitelikli girişimci ve kalifiye işgücü ihtiyacının karşılanmasında Ziraat Fakültesi, Yüksekokul ve Meslek Lisesinin önemli rol alması,▪ 29.01.2004 tarihinde kabul edilen 5084 sayılı kanun kapsamında, yatırım ve istihdam teşviklerinden Yozgat ilinin de yararlanması.
Tehditler
<ul style="list-style-type: none">▪ Yağış yetersizliği ve olumsuz iklim koşulları,▪ Tarım topraklarının verimsizleşmesi,▪ Kırsaldan kente düzensiz göçler,▪ Uygulanan tarım politikaları.

Araştırma yöresinde tarım sektöründe yapılabilecek yatırımlar ile bunların gerekçeleri ise Tablo 13'te özetlenmiştir.

Tablo 13. Tarım Alanında Yapılabilecek Yatırımlar ve Gereçekleri

Yatırım alanları	Gereçekler
Fenni yem tesisi	Yörenin hayvancılığın gelişmesine açık olması ve geniş tarla arazisine sahip olması
Besi hayvancılığı ve süt sığırcılığı	Geniş mer'a alanına sahip olması ve yörede Et ve Süt Kurumunun bir şubesinin bulunması
Süt ve süt ürünleri tesisi	Yılda 400 bin tonu aşkın süt üretiminin gerçekleşmesi
Çikolata ve kakao üret.	Hammadde (süt) potansiyelinin iyi olması
Meyve-sebze yetiştirici.	Verimli tarım topraklarına sahip olması
Meyve suyu, reçel ve marmelat tesisi	Yıllık 16 bin tonun üzerinde üzüm, 17 bin tonun üzerinde elma ve 2 bin tonun üzerinde kiraz üretimi nedeniyle
Soğuk hava depoları	Meyve-sebze üretim potansiyeli nedeniyle
Baklagil yetiştiriciliği (nohut, mercimek vb.)	Toprak ve iklim koşullarının baklagil yetiştiriciliğine uygun olması ve münavebe amaçlı yetiştirilmesi
Domates salçası tesisi	Yıllık 13 bin ton domates üretimi
Tarım alet-makine tesisi	Geniş tarım alanlarına ve yüksek kır nüfusuna sahip olması
Patates cipsi üretim tesisi	Yıllık 28 bin tonun üzerinde patates üretimi
Un ve irmik tesisi	Yıllık 550 bin ton buğday üretiminin yapılması
Bisküvi ve gofret üretimi	Yıllık 650 bin tonun üzerinde tahıl üretimi ve 1.5 milyon tona yakın şeker pancarı üretiminin gerçekleşmesi
Su ürünleri ve balıkçılık	Musabeyli, Gelingüllü, Uzunlu, Yahyasaray ve Çekerek barajlarına ve pek çok içsu kaynaklarına sahip olması (Anonim, 2019k)
Jeotermal seracılık	Sorgun, Sarıkaya, Boğazlıyan ve Yerköy ilçelerinde uygulanan jeotermal seracılığın diğer ilçelerde de uygulanması

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmada ulaşılan sonuçlar ve öneriler aşağıda belirtilmiştir:

- İncelenen dönemde yörede kırsal nüfusun önemli oranda azalmış olduğu belirlenmiştir. Bu azalış, tarımdaki nitelikli üretici ve işgücünün de azalması olarak değerlendirilebilir. Bunun için etkin yapıcı politikalar geliştirilmelidir. Bu politikalar arasında; tüm üretim girdilerinin sübvansiyon

kapsamına alınması, desteklemenin zirai ilaç, veteriner ilaçları ve hizmetlerini de kapsaması önem arz etmektedir.

- Araştırma yöresinde incelenen dönemde, kırsal istihdamın %3.7 oranında gerilediği belirlenmiştir. Aynı dönemde kırsal nüfus %35.49 ve işletme sayısı ise %30.65 oranlarında azalmıştır. Kırsal istihdamın, kırsal nüfus ve işletme sayısındaki hareketlilik ile doğrudan ilişkili olduğu tespit edilmiştir.

- İncelenen dönemde tarım alanında da gerileme görülmüş ve bu oran %23.09 olarak hesaplanmıştır. Regresyon analizi ile bu rakamın yükselebileceği tahmin edilmektedir. Bu konuda 2005 yılında “Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu” (Anonim, 2005b) çıkartılmış olsa da, kanunun uygulanmasında görülen yetersizlik olsa gerek yörede tarım arazilerinde azalış devam etmiştir. Bu kanun ile; toprağın korunması, asgari tarımsal arazi ve yeter gelirli tarımsal arazi büyüklüklerinin belirlenmesi ve bölünmelerinin önlenmesi amaçlanmıştır. Tarım alanındaki azalışın nedeni ne olursa olsun, 2005 yılındaki kanunun uygulanması yörede tarım arazilerinin korunması bakımından önemli görülmektedir.

- Yörede nadasa tarla arazisinin %22.09'nin nadasa bırakıldığı belirlenmiştir. Nadas arazisi münavebe sistemi ile örneğin hububattan sonra baklagil ya da yem bitkileri yetiştiriciliği ile değerlendirilebilir. Uygulanacak münavebe yöntem ile, yöre tarımında ilave katma değer yaratılabileceği gibi, yem maliyetinin düşmesi ile hayvancılıkta teşvik edilmiş olacaktır.

- Araştırma yöresi geniş mer'a alanları, barajlar ve içsu kaynakları ile, hayvancılığın ve tatlı su balıkçılığının gelişmesi için bir fırsattır.

- Yörede karayolu ile birlikte demiryolunun da gelişmiş olması, ticaret ve pazarlama kanalları açısından olumlu bir gelişme olup, üretim ve istihdam yönünden önemli bir fırsat olmaktadır.

Sonuç olarak, araştırma yöresinde üretim kaynaklarının yeterince kullanılmadığı belirlenmiştir. Başta arazi ve işgücü olmak üzere üretim kaynakları yönünden büyük bir potansiyele sahip olan araştırma yöresinde, üretim kaynakları yeterince değerlendirilebilirse üretim ve istihdam sorunları da ortadan kalkmış olacaktır.

KAYNAKÇA

- Açıl, A.F. ve Demirci, R. (1984). Tarım Ekonomisi Dersleri. A.Ü Ziraat Fakültesi Yayınları, Yayın No: 880, Ankara.
- Anonim, (2005a). Yozgat Tarım Master Planı. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı ve Yozgat Tarım İl Müdürlüğü İl Planlama ve Kırsal Kalkınma Master Planlarının Hazırlanmasına Destek Projesi.
- Anonim, (2005b). TOPRAK KORUMA VE ARAZİ KULLANIMI KANUNU. www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5403.pdf (Erişim Tarihi:12.02.2020).
- Anonim, (2012). ON DÖRT İLDE BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ VE YİRMİ YEDİ İLÇE KURULMASI İLE BAZI KANUN VE KANUN HÜKMÜNDE KARARNAMELERDE DEĞİŞİKLİK YAPILMASINA DAİR KANUN. <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6360.pdf> (Erişim Tarihi: 12.04.2020).
- Anonim, (2019a,b,c,ç,d,e,f,g,h,i). <http://www.tuik.gov.tr/Start.do>. <https://biruni.tuik.gov.tr/bitkiselapp/bitkisel.zul> (Erişim Tarihi: 21.03.2020).
- Anonim, (2019j). https://www.oran.org.tr/images/dosyalar/20170914160744_0.pdf (Erişim Tarihi: 04.05.2020).
- Anonim, (2019k). Yozgat Tarım ve Orman İl Müdürlüğü Kayıtları.
- Cebeli, F. 2010. Yozgat İli Seracılığında Jeotermal Enerjinin Kullanım Olanakları. A.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Tarımsal Yapılar ve Sulama Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Cengiz, S. ve Baydur, C.M. (2010). KIRDAN KENTE GÖÇ VE TARIMSAL VERİMLİLİK: TÜRKİYE ÖRNEĞİ. Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 19, Sayı 2, 2010.
- Doğan, Z., Arslan, S., Berkman, A.N. (2015). Türkiye’de Tarım Sektörünün İktisadi Gelişimi ve Sorunları: Tarihsel Bir Bakış. Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi Cilt:8, Sayı:1. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/185141> (Erişim Tarihi: 09.06.2020).

- Erbaş, N. (2016). Tarım Sektörünün Yozgat Ekonomisindeki Yeri ve Önemi. I. Uluslararası Bozok Sempozyumu-05-07 Mayıs 2016, Bildiri Kitabı, Cilt 4, Yozgat, 205-215 s.
- Erbaş, N. ve Sağlam, U. (2018). Yozgat İlinin Tarımsal Kaynak Potansiyeli Kullanımı ve Kırsal Kalkınma Çalışmaları. III. Uluslararası Bozok Sempozyumu-03-05 Mayıs 2018, Bildiri Kitabı, Yozgat, 1031-1041 s.
- Erbay, R. (2013). Ekonomik Kalkınmada Tarımın Rolü: Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme. Balkan Sosyal Bilimler Dergisi Cilt:2, Sayı:4. <http://acikerisim.nku.edu.tr:8080/xmlui/handle/20.500.11776/1661> (Erişim Tarihi: 23.02.2020).
- Mut, Z., Köse, Ö.D. (2015). Yozgat'ın Bitkisel Üretiminde Tahıl ve Baklagillerin Önemi. I. Uluslararası Bozok Sempozyumu Bildiri Kitabı, Cilt 4, Yozgat.
- şimşek, ř. (2002). İşletme Bilimlerine Giriş. Yenilenmiş 9. Baskı, Günay Ofset, Konya.
- Yılmaz, M. (2015). Türkiye'de Kırsal Nüfusun Değişimi ve İllere Göre Dağılımı (1980-2012). <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/27061> (Erişim Tarihi: 28.05.2020).
- Kamacı, A. (2016). Doğu Karadeniz'de İşgücü ve İstihdam. JOMELIPS Bartın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Dergisi, 1(1):14-32, Bartın.

BÖLÜM 3
İŞSİZLERE YÖNELİK İSTİHDAM HİZMETLERİNİN
SOSYAL HİZMET AÇISINDAN İNCELENMESİ: İŞKUR
ÖRNEĞİ*

Dr. Öğr. Üyesi Yasin AKYILDIZ¹

¹ Kırklareli Üniversitesi, Lüleburgaz Meslek Yüksekokulu,
Sosyal Güvenlik Programı, Kırklareli/TÜRKİYE, <https://orcid.org/0000-0003-4622-0159>, syakyildiz@gmail.com

GİRİŞ

İşsizliğin ne olduğu ve sebeplerine yönelik literatürde birçok tanım bulunmaktadır. Tanımlar yapısal ve bireysel eksiklikler düzeyinde, işsizliğin sebepleri temelinde şekillenmektedir. Yapısal eksiklikler temelinde işsizlik, bireyin çalışma kapasitesinde olmasına ve iş aramasına rağmen, iş bulamaması durumudur. Bu tanım bireyin iş arama sürecinde aktif olduğunu ve yapısal faktörler içinde istihdam hizmetlerindeki işleyişin bireylerin çalışma hayatına katılmaları düzeyinde yetersizliğini ifade etmektedir. İşsizliğin bireysel temelde tanımlanması ise bireysel yetersizliklere odaklanmaktadır. Belirtilen bağlamda işsizlik bireyin çalışma güç ve kapasitesinde olmaması, engellilik, tembellik vb., birey-aile-toplum üçlüsünde beliren sorumsuzluk, alkol ve madde bağımlısı olma sonucunda ortaya çıkan iş hayatındaki düzensizlik durumu ile içinde bilişsel, davranışsal sorunları da barındıran bir olgudur. İş fırsatlarının olduğu bir ortamda bireyin istekli olarak çalışma eyleminde bulunması, bireyin kendine, çevresine ve topluma verdiği değeri ifade ederken, aynı zamanda özünde bulunan onuru korumasını da sağlamaktadır.

Hangi düzeyde belirirse belirsin işsizlik çalışma hayatına dâhil olamamayı ifade etmektedir. İşsizlik süreci mikro düzeyde bireysel açıdan ekonomik bağlamda gelir kesilmesi veya eksilmesini ifade ederken, makro açıdan iş gücünün var olmasına rağmen, yeterli miktarda istihdam alanının oluşturulamamasından dolayı yapısal bir durum, siyasi ve yönetsel istikrarsızlığın sonucudur. İşsizliğin azaltılmasına yönelik makro ve mikro düzeyde birçok uygulama yapılmaktadır. Yapılan programların gerek küresel konjonktürdeki

gelişmeler ekseninde yeni istihdam alanlarının oluşturulmasına gerekse de ülkenin üretim ve iş gücü avantajları ile bölgesel üstünlükler temelinde katma değer sağlayacak alanlarına yönelik olması gerekmektedir.

İşsizlik sorunu tek yanlı bakış açısıyla çözümlenebilecek bir mesele değildir. İşsizliğin birey üzerinde mikro, mezo ve makro boyutlarda etkileri olduğu gibi bireyin dışında yönetsel, örgütsel, küresel ve kaynak düzeyinde oluşan belirli bir süreçte beliren boyutu da bulunmaktadır. **Çalışma kapsamında** işsizliğin birey üzerindeki mikro, mezo ve makro düzeyde beliren etkilerinin sosyal hizmet mesleği açısından İŞKUR uygulamaları kapsamında değerlendirilmesi yapılmaktadır. İşsiz bireylere yönelik destekler, psikososyal hizmetleri de içinde barındıran hizmetlerdir.

- Mevcut istihdam hizmetlerinde bireylerin psikososyal yönden desteklenecekleri mekanizmalar bulunmakta mıdır?
- Var olan destekler yeterli midir?
- İŞKUR hizmetlerinin işsizlik sigortası ödemeleri ve mesleki eğitimlerin dışında, çalışma sosyal hizmeti kapsamında bireylerin psiko-sosyal hizmet destekleriyle desteklenmelerine ihtiyaç var mıdır?
- Çalışma sosyal hizmeti kapsamında işsizlere yönelik hizmet veren kurumlarda, psiko-sosyal destek mekanizmaları nasıl olmalıdır?

Sorularına yönelik cevapların aranması **çalışmanın amacını** oluşturmaktadır.

Çalışmanın metodolojisi, çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde çalışma ile ilgili temel kavramlara ve Türkiye’de işsizlik sorununa yer verilmektedir. İkinci bölümde işsizlik ve sosyal çalışma mesleği arasındaki ilişkinin önemi üzerinde durulmaktadır. Temel vurgu, işsizlik hizmetlerinin sosyal çalışma mesleğinden ayrı düşünülemeyen bir süreç olduğudur. Üçüncü bölümde sosyal hizmet, işsizlik ve istihdam ilişkisi açıklanmakta ve Türkiye’de uygulanmakta olan istihdam hizmetlerine yer verilmektedir.

Çalışmanın yöntem kısmında nitel araştırma kapsamında doküman analizi kapsamında, son üç yıla ait İŞKUR raporlarından hareketle, bireylerin psikososyal yönden desteklenmelerine ait verilere yer verilip verilmediği değerlendirilmektedir. Tartışma ve sonuç kısımlarında ise elde edilen bulgular kapsamında sosyal hizmet bilimi ve mesleği açısından çıkarımlarda bulunularak, sosyal çalışma mesleğinin, istihdam hizmetlerinde, bireylerin yeniden çalışma hayatlarına katılabilmeleri için etkili bir araç olduğuyla ilgili çıkarımlara yer verilmektedir.

1. Çalışma, İşsizlik Ekseninde İnsan Değeri ve Onuru

İşsizlik, üretim kaynaklarının bir ülkedeki çalışma gücünde olan bireyleri yeteri kadar istihdam etme kapasitesinde olmaması durumunda beliren sosyal boyutları olan bir olgudur. Yapısal yetersizliğe vurgu yapan tanımda bireyler istedikleri halde iş bulamamakta ve işsizlik sürecinde bireysel, sosyal ve toplumsal

birçok sorunla mücadele etmek zorunda kalmaktadır. İnsanın ekonomik, psikolojik ve sosyal yönden idamesini sağlamaya yönelik en önemli değer kavramları arasında çalışma kavramı, insanın onurunu korumaya yönelik bizzat insan tarafından uygulamaya koyulan onurlu bir davranış kalıbı olarak karşımıza çıkmaktadır.

İnsan doğasının temelinde olan değer ve onur kavramları ile insanoğlunun varlığını sürdürmek, ihtiyaçlarını karşılamak ve toplumsal ilişkilerini geliştirmek için zorunlu olduğu çalışma olgusu ayrı düşünülmemelidir (Çekin, 2013: 16; Ören ve Yüksel, 2012: 36). Çalışma eylemiyle insan ekonomik bir değer oluşturmakta, ülke ekonomisine bedensel ve zihinsel aktiviteleriyle katkı sağlamakta ve karşılığında ücret elde etmektedir. Diğer yandan ücret bireyin kendisinin başta fizyolojik, güvenlik, sosyal saygınlık, kendini gerçekleştirme gibi ihtiyaçlarını elde etmesini sağlamaktadır. Bir işte çalışma, kişinin kendine güven ve saygı duygusunu geliştirmekte, ona bir değer katmanın gururunu yaşatmaktadır. Çalışma aynı zamanda kişinin topluma ait olma duygusunu güçlendirmektedir. İnsan hakları evrensel bildirgesinde ise çalışma bireyin temel hakları arasında görülmektedir. Çalışma hakkı insana verilen değerlerin bir göstergesidir.

1.1. Literatür: Türkiye’de İşsizlik Sorunu ve Etkileri

İşsizlik olgusu Dünya genelinde 1980’lere kadar daha çok ülke sınırları içinde yapısal faktörler bağlamında değerlendirilen bir olgu olmasına karşılık, 1980’li yıllardan sonra küresel gelişmelere bağlı bir içerik kazanmıştır. Türkiye de bu gelişimden payını almıştır. İşsizlik olgusunun ortaya çıkışı kırsal yörelerde tarım ve hayvancılık

faaliyetlerinin sınırlı imkânlarla yapılması sonucu geniş aileye elde edilen gelirin geçinme imkânı tanımaması, özellikle başta İstanbul olmak üzere Ankara, İzmir, Bursa gibi şehirlere 1960'lı yıllara denk gelen yoğun göç dalgasının başlamasına sebep olmuştur. Dönem itibariyle kırsal bölgelerin üretim kaynaklarından yoksun oluşu, göç alan bölgelerin kentsel kalkınma planları çerçevesinde istikrarlı bir gelişim ivmesinden uzak olması başta gecekondulaşma, işsizlik ve yoksulluk gibi birçok yapısal sorunların oluşmasına sebep olmuştur. 1980'lerden sonra da daha çok küresel entegrasyonun bir sonucu olarak beliren ve küresel finansal kriz temelli oluşan istihdamın geliştirilmesine yönelik savunmacı yaklaşımların kriz dönemlerinde yaygınlık kazanması işsizliğin temel sebepleri arasında gösterilebilir.

İşsizliğin sebeplerini Ay (2012), Tunalı (2003)'de;

- Göç,
- Eğitimsizlik,
- Gençlerin ve kadınların istihdam oranlarının düşüklüğü,
- İş gücü maliyetlerinin yüksekliği,
- İstihdam yaratmayan finansal büyüme,
- Bölgesel kalkınmanın yerinde ve zamanında sağlanamaması,
- Yerel iş gücü potansiyeline yönelik istihdam alanlarının oluşturulamaması,
- İşgücü-istihdam ikilisi arasındaki uyumsuzluklar,
- Ekonomik krizler,

temelinde değerlendirmektedir. Yapılan alışmalar Türkiye’de işsizliğin yapısal görünümlerine yer vermektedir.

Arslan, Arslan (2017)’de kronik işsizliğin sebepleri ve sonuçlarını değerlendirmektedir. Sebepler bağlamında Ay ve Tunalı’nın işsizliğin sebepleri arasında belirttiği açıklamalarla benzerlik göstermektedir. Kronik işsizliğin sonuçları bağlamında ise psikososyal etkiler üzerinde durmakta ve uzun süreli işsizlerin damgalanmayla karşı karşıya kaldıklarını belirtmektedir. Yeti yitimi kaynaklı, n yargılardan dolayı, işverenler geçici işsizlik süreci yaşayanları istihdam etmede daha istekli olduklarını ve bu süreçte kronik işsizlerin yeniden istihdam edilebilme şanslarının azaldığı çalışma kapsamında belirtmektedir. Belirtilen süreç bireyin gelecekte bir iş bulma umudunu olumsuz etkilemekte, benlik algısı bağlamında kendine olan güveni sarsmakta ve yakın sosyal çevresine ait öz saygısını yitirebilmektedir.

Işık Erol (2013)’de işsizliğin etkisini sosyal dışlanma temelinde değerlendirmektedir. Araştırmacıya göre, dışlanma iki düzeyde ortaya çıkmakta, birinci düzeyde istihdam alanından dışlanmadır ki işsizlik olarak tanımlanmaktadır. İşsizliğin ise birey ve ailesi üzerinde ortaya çıkardığı olumsuzluklar, yaşam kalitesinin düşmesi, aile içi ilişkilerin bozulması, endişe, kaygı, gelecekte ümidini kesme gibi stres faktörlerinin belirmesi, kişisel bilgi ve becerilerin yitirilmesi, intihar olaylarının artması, topluma yabancılaşma ve toplumsal değerlerin aşınması bağlamında anomi durumunun oluşması gibi psiko-sosyal temelli faktörleri içermektedir. İkinici düzeyde ise çalışanların sosyal

dışlanması durumudur ki bu süreç daha çok iş bulamama durumunun vermiş olduğu gerginlikten kaynaklı düşük ücretli işlerde çalışmak zorunda kalan bireylerin içine düştüğü durumu ifade etmektedir. Bu durumda olan bireyler gelir yetersizliğinden dolayı içinde buldukları toplumun asgari düzeydeki yaşam standartlarını sağlayamamakta ve bunun sonucunda da sürekli iş değiştirme, düşük yaşam kalitesine sahip olma, çeşitli stresörlere maruz kalma gibi durumlarla karşı karşıya kalabilmektedir. Sosyal dışlanma her iki durumda da küresel Dünyada hem gelişmiş hem de az gelişmiş ülkelerde çalışma hayatıyla ilişkili olarak ortaya çıkan bir durum haline gelebilmektedir.

Güney (2009)'a göre, işsizliğin sonuçları arasında bireylerin maddi ve manevi sıkıntılar içine düşmeleri, ülke refahının olumsuz yönde etkilenmesi, bireylerin psikolojik ve fiziksel sağlık problemlerinin yaşanması, yaşam kalitesinin düşmesi gibi etkilerinin olduğunu belirtmektedir. Araştırmacıya göre işsizlik tek yönlü gelir eksilmesi bağlamında değerlendirilebilecek bir olgu değil işsiz kalan birey ve aileleri üzerinde psikolojik ve sosyal etkiler bırakan bir olgudur.

Cömertler ve Kar (2007)'de bir ülkede suç oranını belirleyen en önemli faktörler arasında işsizlik, yoksulluk, gelir yetersizliği, eğitimsizlik, göçün yer aldığını belirtmektedir. Adak (2010)'da çalışmanın sosyal işlevselliği üzerinde durmakta, işsizliğin psikolojik ve sosyal sonuçlar doğurduğunu ve buna bağlı olarak da işsizliğin aynı zamanda diğer sosyal problemler arasında yer alan aile içi ilişkilerin bozulması, suç, intihar olayları ile yakından ilişkisinin bulunduğunu

vurgulamaktadır. Güler (2011)'e göre işsizliğin ekonomik ve psikolojik etkileri olduğunu, psikolojik etkileri arasında, güven kaybı, öz yeterlilikte azalma, tatminsizlik, depresyon, stres faktörlerinin artması, umutsuzluk, çaresizlik, içine kapanma, yalnızlık, özsaygı yitimine sebep olduğunu açıklamaktadır. Belirtilen sebeplerle işsiz bireylerin işsizlik sürecinde danışmanlık hizmetlerine ihtiyaç duyduğu ve bu düzeyde yönlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır (Prussia vd., 1993: 382-383; Tınar, 1996: 107-108; Aktaran: Güler, 2011: 377).

Araştırma bulgularından elde edilen sonuçlar işsizliğin birey, sosyal çevre, toplum düzeyinde olumsuz etkiler barındırdığıdır. İşsizliğin olumsuz etkilerinin azaltılması ve işsiz bireylerin yeniden kendilerinde bulunan potansiyellerin ortaya çıkarılması ve topluma olan sorumluluklarını yerine getirebilmeleri için çalışma hayatına katılmaları elzemdir. Ancak işsizliğin çok boyutlu doğasının olumsuz etkileri sadece iş bulma, makroekonomi ve istihdam odaklı uygulama politikalarının yanı sıra bireyin işsizlik sürecinde içine girdiği olumsuz süreçlere dair psikososyal desteklerin sağlanmasını da gerekli kılmaktadır.

Psikososyal destek sürecinin eksik kaldığı iş bulma süreçlerinde bireylerin, yetenek kaybı, stres, normal bilişsel ve davranışsal kayıplar, düşmanca tutumlar, alkol ve madde bağımlılığı vb., çalışma hayatına tutunmaları, iş bulsalar dahi, mümkün olamamaktadır. Sürekli iş değiştirmeler, sosyal güvencesiz işler, düşük ücretli işler işsizliğin bireyler üzerindeki olumsuz etkilerinin giderilmeden

yeniden istihdama dâhil olmanın sonucu olarak beliren süreçlerdir. İşsizlik süreci, bireyin yaşam kalitesinin artırılması için fırsata dönüştürülmelidir. Fırsatlar ancak, profesyonel mesleki uygulamalar ekseninde değişimin dinamosu haline getirilebilir. Mikro-mezo-makro düzeyde etkileri bulunan, bir sosyal sorun olan işsizliğin, mikro-mezo-makro düzeyde mesleki uygulama alanına sahip olan sosyal hizmet bilim ve mesleği kapsamında, sosyal çalışmacılar eliyle olumsuz etkilerinin azaltılması gerekmektedir. İşsiz bireyler, işsizlik öncesinde ve işsizlik sonrasında, işsizliğin bireyler üzerindeki bıraktığı psikososyal sorunların çözüme kavuşturulması bağlamında profesyonel uygulamalarla desteklenmelidir. Belirtilen uygulama düzeyi bireylerin çalışma güç ve yeteneğine sahip olmalarında ve çalışma hayatındaki sorunlarına yönelik etkili çözümlerin üretilmesinde, sosyal politikanın istihdam alanındaki kurumsal araçlarının, daha etkili bir işleve sahip olabilmesi açısından önemlidir.

2. Sosyal Hizmet-Sosyal Politika İlişkisi

Sosyal politikalar, sosyal problemleri çözümlenmeyi hedefleyen ve toplumun birer üyesi olan vatandaşların sosyal refahını sağlayarak, toplumsal barış, adalet, demokrasi ilkeleri çerçevesinde sosyal sağlığın, sosyal gelişimin, sosyal birliğin tüm toplum kesimlerine ulaştırılmasını amaçlayan politikalar bütünüdür. Bir toplum içinde sosyal politika oluşturmanın amaçları arasında o toplum içinde yaşayan bireylerin geleceğe güvenle bakabilmelerinin sağlanması, bireylerin içinde yaşadıkları toplumun nimetlerine fırsat eşitliği çerçevesinde kavuşması yer almaktadır. Bunun yanı sıra bireylerin

kendi öz kaynakları temelinde potansiyelleri üzerine inşa edilmiş, güçlenme sürecinin oluşturulması ve yeni gelişmeler çerçevesinde ortaya çıkan ihtiyaçların karşılanması hedeflenmektedir (Akyıldız, 2020: 58). Sosyal politikanın belirtilen amaç ve hedeflere ulaşabilmesi için araçlara ihtiyacı bulunmaktadır. Sosyal politikanın etkili araçları arasında yer alan ve sosyal politikaların somut çıktıya dönüşmesini sağlayarak bireylerin hayatlarında birey-çevre uyumuna yönelik sosyal denge halinin oluşmasına katkıda bulunan sosyal hizmet bilimi ve mesleğidir.

Sosyal hizmet bilimi bireylerin gerek sosyal çevreleriyle gerekse de makro düzeyde toplumla olan entegrasyonlarının sağlanması için sosyal sorunların çözümlenmesi bağlamında bilimsel bilgi üreten bir bilimdir. Sosyal hizmet bilimi bilimsel bilgiyi üretmenin yanı sıra sosyal çalışma mesleki uygulamalarıyla pratikle, teorinin birleştiği bir zemini de hazırlamaktadır. Sosyal çalışmacılar sosyal hizmetin birey, grup ve toplum düzeyinde beliren sorunlarına çözüm üretmek amacıyla psikoloji, sosyoloji, işletme, hukuk, sosyal politika gibi bilimlerin bilgisini sorunların mahiyetine göre kullanarak eklettik bilginin ve pratik çözümlerin oluşturulmasını sağlamaktadır. Belirtilen bağlamda sosyal hizmet biliminin en etkili aktörleri, sosyal hizmet bilim insanlarının yanında, sosyal çalışmacılardır.

Sosyal çalışmacılar bir toplumda dezavantajlı durumda yaşayan kadın, engelli, yaşlı, çocuklar düzeyinde beliren işsizlik, madde bağımlılığı, ihmal-istismar, yoksulluk, şiddet, ruhsal bunalım, sosyal izolasyon, eğitimsizlik, kapasite yoksunluğu gibi birey, grup ve toplum

düzeyinde beliren sosyal sorunların çözümlenebilmesi için mesleki uygulamalarda bulunmaktadır. Her bir mesleki uygulamanın temelindeki hedef, bireyin yaşamında olumlu bir değişim ile güçlerinin farkına varmasını sağlamak, sosyal çevre ile uyum halinde olmasını temin etmek, makro düzeyde sosyal sistemlerle etkileşim ağlarını yeniden kurmak olarak belirtilebilir.

İşsizlik sorunun etkilerinin en aza indirilebilmesi için, sosyal devlet olma niteliği taşıyan ülkelerde, işsiz bireylere yönelik çeşitli kurumsal örgütlenmelerle istihdam hizmetleri sağlanmaktadır. Belirtilen uygulamalardaki amaç işsizliğin etkilerini en aza indirmek ve bireyleri çalışma hayatında tutabilmektir. İstihdam hizmetlerinin sosyal devlet uygulamaları arasında bulunmasına rağmen, bu hizmetlerin etkililiği ve sonuca yönelik uygulamalar bağlamında değerlendirilmeye tabi tutulmaması veya etkili araçlarla bu hizmetlerin yürütülmemesi, istihdam hizmetlerinde istendik hedeflere ulaşılmasını ve kaynakların etkili yönetilmesini engellemektedir. İşsizliğin, yoksulluk, bağımlılık, hastalık gibi diğer sorunları da doğurduğu ve ilişkili olduğu değerlendirildiğinde işsizlik sürecinin bütüncül yaklaşımlarla aşılmasına yönelik mesleki müdahalelerin gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

3. SOSYAL HİZMET VE İSTİHDAM İLİŞKİSİ

İşsiz bireylere verilen hizmetler her ülkenin kendi ekonomik gücüne ve insana verdiği değere göre şekillenen bir durumdur. İstihdam hizmetleri bu anlayıştan hareketle iki yönelimle uygulanmaktadır. Bu yaklaşımlar, özellikle gelişmiş ülkelerde, istihdam hizmetleri arasında yer alan piyasa ekonomisi yaklaşımı ile sosyal zeminde işbirliği ve

dayanışma temelinde geleneksel yardım ve sosyal güvenlik desteği sağlanarak işsiz bireylere işsizlik sürecinde destek verilmesini ön gören sosyal tarafların işbirliğine dayalı yaklaşımdır (Werner, 1999: 19). Yaklaşımlarda piyasa aktörlerine ve devlete görevler verilmektedir. Çalışma kapsamında, insan onuru ve değeri göz önünde bulundurularak, sosyal devletin, sosyal politikalar kapsamında en önemli aracı olan sosyal çalışma mesleğinin işsizlik ve istihdam hizmetleri ile ilişkisi kurulmaya çalışılmaktadır.

Sosyal çalışmacıların sosyal sorunlara yönelik oluşturdukları çözümler yeni sosyal politikaların oluşturulmasına katkı sağlamaktadır. Sosyal sorunlar arasında diğer sosyal sorunların da doğmasına yol açan işsizlik gibi önemli bir sosyal sorun alanında sosyal çalışmacılar tarafından oluşturulacak çözümlerin de istihdam gibi sosyal politikanın önemli bir uygulama alanında bulunan sorunların çözümüne katkı sağlaması ile ilgili alt yapı hazırlanmalıdır. Bu yapı sosyal hizmetin doğuşuna zemin hazırlayan süreçlerle, yoksulluk ve işsizlik gibi bir alandan beslendiği değerlendirildiğinde, örtüşmektedir.

İşsizliğin yapısal ve küresel sebeplerine yönelik çözümlerin, vergi indirimleri, iş yerlerine yönelik destekler, sosyal güvenlik prim destekleri, kamu istihdamı gibi önlemler düzeyinde yalnız ekonomi ve işletme çevrelerine yönelik tedbirler düzeyinde kalmaktadır. Bunun yanı sıra işsizliğin aile ve birey üzerindeki etkilerine yönelik desteklerin ise sosyal yardım ve mesleki eğitimlerle şekillendiği görülmektedir. Birey ve aile düzeyinde yapılan desteklerin ise işsizliğin derin etkilerini azaltma düzeyinde yeterli destekler olmadığı

ortadadır. Belirtilen bağlamda birey ve aile odaklı politikalar düzeyinde işsizlik ve istihdam hizmetlerinde sosyal çalışma uygulamalarına ihtiyaç bulunmaktadır. Aksi halde işsizliğin bireysel ve aile üzerindeki etkilerini ikinci plana atan danışmanlık hizmetleri işsizliğin azaltılmasına yönelik hedeflerini gerçekleştirmede bütüncül yönelimi sağlamada yetersiz kalmaktadır.

İşsizliğin, birey ve ailesi üzerinde bıraktığı yıkıcı sonuçların, özellikle yaşam kalitesinin düşmesi ve asgari ihtiyaçların karşılanamaması, etkileri işsizlik alanında birey temelli çözümlerin oluşturulmasını zorunlu hale getirmektedir. Bu hizmetler arasında;

- İşsiz birey ve aileleri için yeni hizmet sunumlarını uygulamaya geçirmek,
- İstihdama ilişkin politikaların geliştirilmesine katkı sağlamak,
- Bireysel ve ailevi stres faktörlerini azaltıcı terapötik danışmanlık hizmet sunumlarını oluşturmak,
- İşsizlik sürecinde bireylere sağlanan kıt kaynakların geliştirilmesine yönelik yeni imkanlar sağlamak,
- İşsiz bireye verilen hizmetlerde sorunun çözümü için ortaklık temelinde bireylerin kendi yönelimlerini, güçlerini açığa çıkarmalarına fırsat tanıyacak hizmet sunumlarının geliştirilmesini sağlamak,
- İşsiz bireyin yoksulluk sürecinde karşılaştığı zorlukların üstesinden gelebilmesi için kira desteği ile çocuklarına yönelik eğitim desteğinin, asgari yaşam standardının sağlanması amacıyla gerekli kaynak transferini oluşturmak,

- Bireylerin iş arama ve reddedilme süreçlerinde karşılaştıkları olumsuz süreçlerde psikososyal destek vermek,

olarak belirtilebilir (Briar, 1983; www.citeseerx.ist.psu.edu).

Briar (1983)' de belirtildiği gibi işsizlikle mücadelede ve istihdam hizmetlerinde tek yanlı yapısal faktörlere odaklanmanın verilen desteklerin hedefine ulaşmada yetersiz kalacağını, işsizliğin bireysel, sosyal ve makro toplumsal, ekonomik ve örgütsel düzeyde değerlendirilmesi gerektiğini bunun için etkili mesleki uygulamalara ihtiyaç duyulduğu çalışmadan ulaşılan sonuçtur. Bu sonuç kapsamında Türkiye'de istihdam hizmetlerinin mevcut durumu bütüncül bakış açısından değerlendirilmeye tabi tutulması gerekmektedir.

4. YÖNTEM

Çalışma nitel yaklaşım temelinde yapılandırılmıştır. Nitel çalışmalar içinde yer alan doküman analizi araştırmanın tekniğini oluşturmaktadır. Doküman analizinde araştırmacı araştıracağı konuya ait görüşme ve mevcut belgelere ait dokümanları derinlemesine analiz eder. Analiz sürecinde frekans analizleri yapılabileceği gibi direkt olarak araştırmacının problem olarak gördüğü bir unsur üzerinden de incelemeler yapılarak araştırma nesnesinin belge ve dokümanlardaki değerlendirmesi yapılabilir. Ayrıca dokümanlardan elde edilen bulguların kendi iç tutarlılığının ortaya koyulabilmesi için çalışmanın diğer bölümlerinde verilen bilgilerle örtüşen yanlarını ortaya koyar. Diğer yandan çalışmanın dış tutarlılığının sağlanması açısından da

çalışmanın genel hipotezi veya sorusunu destekleyecek diğer araştırma bulgularından veya tarihsel süreçten de yararlanır.

Araştırma kapsamında Türkiye’de istihdam hizmetlerinin tarihi gelişimine kısaca yer verilerek, araştırma için önemli olan İŞKUR’un 2019 yıllık raporu doküman analizi kapsamında değerlendirmeye tabi tutulmaktadır. Analiz sürecinde belirli başlıklar altında temalar oluşturulmuştur. Temaların yöntem başlığı altında alt başlıklar olarak verilmiştir. Analiz sürecinde işsiz bireylerin sosyal çalışma bilimi ve mesleği kapsamında psikososyal destek mekanizmalarının düzeyi belirlenmeye çalışılmış, mevcut hizmetler sosyal çalışma perspektifinden değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

4.1. İstihdam Hizmetlerinin Gelişimi ve İŞKUR

İstihdam hizmetlerinin Türkiye’de devletin görev alanına girdiğine dair ilk yazılı metin 3008 sayılı kanundur. 15 Haziran 1936 tarihli 6629 Sayılı Resmi Gazetede 4. Fasal başlığı altında Madde 63’de devletin görevi;

“İşçilerin elverişli oldukları işlere yerleşmelerine ve muhtelif işler için elverişli işçiler bulunmasına tavassut hususlarının tanzimi, bir âmme hizmeti olarak Devlet tarafından yapılır”
(www.resmigazete.gov.tr). İfadelerine yer verilmektedir.

İş ve İşçi Bulma Kurumu adı altında, belirtilen amacı gerçekleştirmek için ülkenin çeşitli yörelerinde kurulması planlanan kurumun başlıca amaçları arasında, çalışma ortamlarına yönelik inceleme yapmak, iş gücünün arz ve talebinin düzene bağlanması ile işsizlikten doğan

içtimalı meselelere çözüm üretmek olarak belirlenmektedir. Madde 64'e göre;

“İş ve işçi bulma teşkilâtı,.. işler hakkında malûmat toplamak, iş arz ve talebini intizama bağlamak... geçim şartlarındaki pahalılığa göre mukayese ederek içtimalî sıkıntıların önüne geçecek... işçi yetişmesi için gerekli olan tedbirler üzerinde faaliyette bulunmak... bir ücret karşılığı olmaksızın, ifa ile mükelleftir” (www.resmigazete.gov.tr).

Kanun istihdam hizmetlerinin geliştirilmesi için kurumun görevlerini ayrıntılandırmakta ve ücretsiz olarak yürütülmesini açıklamaktadır. Başka bir kanun maddesinde mevcutta ücret karşılığında verilen istihdam hizmetlerinin yasaklanması belirtilmekte ve belirtilen bağlamda da istihdam hizmetlerinde kamu tekeli oluşturulmaktadır. Kanunun ilan edildiği tarihlerde Dünya konjonktüründe yaşanan gelişmeler İş ve İşçi Bulma Teşkilatının kurulmasını engellemiş ve kurum ancak, 1946 tarihinde 4837 Sayılı Kanun'la İş ve İşçi Bulma Kurumu adı altında kurulmuştur. İşe yerleştirme faaliyetleri kapsamında faaliyetlerine başlayan kurum 1960'lı yıllarda Avrupa'nın çeşitli ülkelerine başta Almanya olmak üzere yurtdışı istihdam büroları ile işbirliği içinde işe yerleştirme hizmetlerini yürütmüştür. Kurum ayrıca kamu işgücü açığının kapatılması amacıyla kamu istihdamı ile engelli ve eski hükümlülerin istihdamının sağlanması ile ilgili çalışmaları yürütmüştür. İş gücü piyasasının değişen koşullarına, kurumsal uyumun sağlanması amacıyla, 1991 yılında yasa tasarısı hazırlanması ile ilgili süreçler başlatılmış ve 2003 yılında 4904 Sayılı

Kanun ile Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) olarak yeni adıyla faaliyetlerini sürdürmüştür (www.iskur.gov.tr).

4.1.1.4904 Sayılı Kanun ve İŞKUR'un görevleri

Kanun açıklandığı üzere küresel ölçekte ve yerel düzeyde işgücü piyasasının değişen şartlarına uygun istihdam hizmetlerinin verilebilmesi amacıyla reformist niteliğe sahiptir. Bu nitelik, kanunun kabul edildiği tarihe kadar verilen istihdam hizmetlerinin yurt dışına işgücü gönderilmesi işlemleri ile engelli ve hükümlülerin istihdamının sağlanması ve vasıfsız nitelikteki işgücünün çalıştırılması iş ve işlemleriyle sınırlıydı. Belirtilen bağlamda istihdamın küresel ölçekte değişen dinamiklerine yönelik yeni düzenlemelerin yapılması elzem hale gelmekteydi (Akyıldız, 2019: 114-115).

İŞKUR kanunu kapsamında kurumun yeni görevleri arasında;

- İstihdamın korunmasını ve geliştirilmesi ile ilgili plan ve programları hazırlamak,
- Ülke çapında işgücü açığının giderilmesi için işgücü arz ve talebine yönelik ihtiyaç analizlerini yapmak,
- İş ve meslek analizlerini yapmak,
- Mesleki danışmanlık hizmetlerini yürütmek,
- İş gücü uyum programları geliştirmek,
- Yabancı ülkelere çalışma izin iş ve işlemlerini yürütmek,
- İşsizlik sigortası kapsamında işsiz bireylerin işsizlik sürecinde işsizlik maaşı başvuru ve ödeme ile ilgili iş ve işlemlerini düzenlemek,

- Özel istihdam bürolarının açılması, denetlenmesi ve standartlarının belirlenmesi ile ilgili süreçlerin takibini sağlamak,
- İş gücü arama ve iş arama faaliyetlerinin düzene girmesi ile ilgili iş ve işlemleri yürütmek,

vb. istihdam alanına yönelik işe yerleştirme hizmetlerini kapsamaktadır. Kurumun personel yapısı incelendiğinde merkez teşkilatında psikolog ve sosyal çalışmacı kadrosunun sınırlı sayıda olduğu görülmektedir (www.tbmm.gov.tr). Kurumun birçok taşra teşkilatında² ise sosyal çalışmacı bulunmamaktadır. Kurumun uygulamadaki hizmetlerinin sosyal çalışma mesleki müdahaleleri kapsamında yürütülmemesi, istihdam alanının insani yönünün iş, meslek, ekonomik destek düzeyinde sınırlı değerlendirilmesine sebep olmaktadır. Kurumun görevleri arasında öne çıkan kavramlar iş arama, eğitim, iş analizi, işsizlik sigortası kapsamında kümelenmektedir. İstihdam hizmetlerinin bütüncül ihtiyaçların karşılanması ve işsizlik sürecinin olumsuz etkilerinin en aza indirilmesi amacıyla çok daha fazla biyopsikososyal çalışmalara ihtiyaç bulunmaktadır.

² Rastgele örnekleme yöntemiyle kurumun bazı illerdeki birimleriyle telefon aracılığıyla iletişime geçilmiştir. Sosyal çalışmacı veya psikolog ile görüşme talebi iletilmiş, görevlilerden belirtilen unvana sahip personelin bulunmadığı cevabı alınmıştır (Telefon görüşme tarihi: 16.07.2020, görüşmeler İŞKUR'a ait 3 İlde bulunan Çalışma ve İş Kurumu düzeyinde yapılmıştır).

4.1.2. İŞKUR 2019 Faaliyet Raporu

Rapor içerik olarak incelendiğinde kurumun örgütsel yapısı kapsamında birimlerin yıllık olarak uygulamaya koydukları faaliyetler istihdam, işletme, mesleki eğitim kapsamında değerlendirildiği görülmektedir. Raporun özellikle bu çalışma kapsamında değerlendirilmesi gereken kısmı ise “*ÖNERİ, RİSK VE TEDBİRLER*” başlığı altında belirtilen bölümdür. Bölüm başlığı altında;

Tablo 1: İŞKUR Faaliyet Raporu

Öneri	Karşılaşılabilecek Riskler	Risklere Yönelik Alınması Gereken Tedbirler
Kurum personelinin Nicelik ve nitelik olarak kapasitesinin artırılması	Bütçe ve mevzuat gereğince istenilen sayıda personel alınamaması, Personelin niteliğinin artırılması ile ilgili ihtiyaçların tam olarak tespit edilememesi	İlgili mevzuatı gereğince gerekli finansal kaynak temin edilmesi. Personelin niteliğinin artırılması için bütüncül bakış açısı ile eğitimler ve kapasite artırıcı faaliyetlerin yapılması Personelin niteliğinin artırılması için gerekli analizler yapılacaktır. Yıllık eğitim planının etkin şekilde oluşturulması sağlanacaktır.
İş ve Meslek Danışmanlarının niteliklerinin artırılmasına yönelik eğitimlerin çeşitlendirilmesi ve artırılması,	İş ve Meslek Danışmanlarını sayısının fazla olması nedeniyle tüm danışmanların eğitimlerden yararlandırılamaması Eğitim maliyetlerinin yüksek olması	Branş bazlı eğitimler düzenlenmesi ve ilgili branşlarda yer alan tüm danışmanların bu eğitimlerden yararlandırılması. Eğitimlerin farklı proje/program bütçelerinin de dâhil edilerek finanse edilmesi.

		Eğitim ihtiyaç analizi yapılarak branş bazlı ihtiyaç duyulan eğitimlerin belirlenmesi.
Tematik işgücü piyasası araştırmalarının yapılması ve sonuçlarının yayınlanması.	Saha çalışmasını gerçekleştirecek İl M¼d¼rl¼ę¼ personelinin anket uygulama konusunda yeterli bilgi ve tecr¼beye sahip olmaması Toplanan verilerin bilgiye ve politikaya d¼n¼řt¼r¼lmesi için diğer Birimlerin ilgi d¼zeylerinin y¼ksek olmaması,	Saha çalışmalarını gerçekleştirecek personele eğitimler verilecektir. Araştırma konuları hakkında diğer birimlerden g¼r¼řler alınacak. Elde edilen bilgiler ve analizlerin sonuçları diğer Birimler ile paylaşılacak ve karar verme s¼relerinde destek sunulacaktır.

(<https://media.iskur.gov.tr>)

İşKUR’da çalışan meslek personellerinin nicelik ve nitelik olarak yeterli sayıda bulunmadığı ve personelin niteliğinin artırılması ile ilgili tespitin yapılamadığı vurgulanmaktadır. Bu alışma kapsamında da bu ihtiyaın nasıl giderileceği belirtilmektedir. Özellikle istihdam alanının tek yanlı çalışma alanına odaklanması verilen hizmetlerin de başarıya ulaşmasını engellemektedir. Belirtilen bağlamda personelin istihdam alanının b¼t¼nc¼l y¼nleri g¼z ¼n¼nde bulundurularak niteliklerinin artırılması gerekmektedir. Nitelik artırıcı çalışmalar başta bireysel gereksinimler bağlamında psikososyal çalışmaları, grup ihtiyaçları bağlamında aile ile çalışmayı, toplumsal bağlamda da çalışma alanına ait bulguları politikaya d¼n¼řt¼rme becerisinden geçmektedir. Meslek elemanlarının nitelikleri belirtilen bağlamda değerlendirildiğinde çalışma istek ve gayreti içinde olan bireyin psikolojik ve sosyal bir varlık olduğu g¼z ardı edilmeden

değerlendirmelerin yapılması gerektiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca meslek elemanının eğitime yönlendirme, işe yönlendirme becerilerinin yanında psikososyal değerlendirme yapabilme niteliğine de sahip olması gerekmektedir. Bu kapsamda yapılacak istihdam hizmetleri, birey ile çalışma hayatı arasında bir köprü görevi görebilir ve meslek elemanlarının bütüncül hizmet anlayışı bağlamında hizmet sunumları oluşturulabilir.

Raporda öne çıkan diğer bir husus, alan araştırmalarının yapılmasında karşılaşılan sorunlar ile alandan elde edilen bulguların politikaya dönüştürülmesinde yaşanan sıkıntılar üzerinde durulmaktadır. Belirli bir alanda sosyal politika oluşturulabilmesi için öncelikli olarak sosyal politikanın konu alanına giren sosyal bir soruna ve çözüm yollarına hâkim olmak gerekmektedir. İstihdam alanı birey düzeyinde yoksulluğu, yalnızlığı, dışlanmışlığı, madde bağımlılığını, sorumluluklarını yerine getirememeyi, yapısal bağlamda iş alanlarının artırılmasını, mesleki eğitimlerin yaygınlaştırılmasını, üretimin artırılması ile mevcut üretim kaynaklarının etkin kullanımını vb. süreçleri içeren multidisipliner çalışmaları barındıran bir alandır.

Belirtilen bağlamda sosyal sorunların mahiyetini Türkiye şartlarında değerlendirmek ve çözüm önerileri bağlamında sosyal politika uygulamasına dönüştürmek mesleki profesyonellik bağlamında belirebilecek bir faaliyettir. Kurumda çalışan meslek personellerinin sayısal çokluğu değerlendirildiğinde en fazla meslek danışmanlarının olduğu, buna rağmen, meslek danışmanlarının nitelik olarak yetersiz olmasının sebepleri arasında da özellikle istihdam alanında uzmanlaş-

madıkları, kurumsal belirli süreli seminerlerden elde ettikleri sertifikalarla bu mesleği icra ettikleri anlaşılmaktadır. Bu durum mikro, mezo ve makro düzeyde elde edilen alan bulgularının, yine istihdam alanı içinde mikro, mezo ve makro düzeyde politikaya dönüştürülmesini engellemektedir.

Her üç boyutta da gerek formasyon eğitimlerinde lisans ve lisansüstü eğitimlerle bilgi ve becerilerini geliştiren ve gerekse de mesleki müdahalelerde bireylerin sorunlarını multidisipliner bir anlayışla biyopsikososyal düzeyde değerlendiren sosyal çalışmacıların istihdam ve işsizlik gibi Türkiye'nin en önemli meselelerini çözüme kavuşturmak adına faaliyette bulunan bir kurum kapsamında görevlendirilmemeleri bireylerin hayatlarında önemli derecede etki edecek uygulamaların belirtilen düzeyde eksik kalmasına sebep olmaktadır.

TARTIŞMA

Türkiye'de 2014 yılında II. Uluslararası İş ve Meslek Danışmanlığı Kongresi düzenlenmiştir. Bu kongrede sunulan bildiriler arasında bu çalışmanın amacını destekleyen çalışmalar bulunmasına rağmen, İŞKUR iş ve meslek danışmanlarının gerek eğitim ve gerekse de kurumda görevlendirilecek sosyal çalışmacı kadrosunun artırılarak yaygınlaştırılması noktasında gerekli kurumsal uygulama ve personel düzenlemelerini gerçekleştirememiştir.

Bildiriler arasında;

- Demirbilek ve Uluğtekin, “*İş Ve Meslek Danışmanlarının Kariyer Değerleri Ve İstihdam Edilebilirlik Alguları*” başlıklı bildirisinde bireyin meslekler ve iş dünyası yanında kendini tanımasına yönelik mesleki uygulamaların yapılması gerektiğini belirtmektedir. Her bireyin farklı kişilik ve yeteneğe sahip olduğu, özellikle iş hayatında dezavantajlı kesimlerin meslek seçimlerinin yanında istihdam ve sosyal içirme ilişkisinin kurulması gerektiği vurgusu yapılmaktadır. İş ve meslek danışmanının işsizliğin giderilmesinin yanında, çalışma hayatında yer almasına rağmen işinden memnun olmayan, iş değiştirme düşüncesinde bulunan, meslek ve kişilik yapısı arasında uyumsuzluk sorunları yaşıyan bireylerin sorunlarının çözömlenmesi için mesleki müdahalelere ihtiyaç bulunmaktadır. Özellikle dezavantajlı grupların engel durumlarına göre uygun mesleğe sahip olmasını ve çalışabileceği bir işe girmesini, sosyal içirme bağlamında önemli bir katkı sağladığı bildiride belirtilen diğer bir husustur (Demirbilek, Uluğtekin, 2014: 62-66).
- Bayhan ve Yıldırım’ın “*Danışmanlık Sistemi İle İşe Yerleştirilen Engellilerin İstihdamda Kalma Süreleri Gemlik İlçesi Üzerine Bir Araştırma*” başlıklı çalışmasında, işverenlerin, engellilere yönelik istihdam alanında, algı ve tutumlarına yönelik çalışmaların eksikliği vurgulanmakta, engelli danışmanlık hizmetleri ile engelli bireylerin işyerinde çalışma süreleri arasındaki pozitif ilişki belirtilmektedir. Engelli

danışmanlığının daha verimli olabilmesi için, mevcutta meslek danışmanlarının bilgi ve kapasitelerinin artırılması gerektiği üzerinde durulmaktadır (Bayhan, Yıldırım, 2014: 267-268).

- Gümüş ve Kitap'ın "*Özel Politika Gerektiren Gruplara Yönelik İş ve Meslek Danışmanlığı Hizmetleri Bağlamında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Sosyal Yardım-İstihdam Bağlantısı Genelgesinin Analizi*" başlıklı bildirisinde SYDV'lerde görevli istihdamdan sorumlu meslek elemanının, işsizlik gibi kompleks bir soruna yönelik hizmetlerin tek bir personelle, mevcut iş ve meslek danışmanlığı görevleri kapsamında, verildiği belirtilmektedir (Gümüş, Kitap, 2014: 273). Bu kapsamın çerçevesi dar olmakla birlikte, yoksulluk, işsizlik ve yeniden istihdam düzeyinde bireyin yaşam kalitesini artırıcı bir nitelikten yoksundur. Çözümün üretilebilmesinden ziyade, konu mesleki profesyonelliğin ötesinde görevlendirdik halledildi anlayışından kaynaklanan bir durumu ifade etmektedir. Aynı durum belediyelerde istihdam hizmetleri kapsamında görevlendirilen personellerin eğitim düzeyleri ile istihdama yönelik mevcutta bulunan meslek danışmanlığı kapsamında verilen eğitimlerle hizmetlerin yürütülmesi, istihdam hizmetlerinin aynı mantıkla bu birimlerin İŞKUR'un birer şubesi şeklinde çalışmalarına yol açmaktadır.

İstihdam hizmetlerinde yapılan çalışmalardan elde edilen sonuç meslek elemanlarının nicelik ve nitelik olarak yetersizliği ve istihdam hizmetleri anlayışının değiştirilmesi gerektiğidir. Aksi durumda İŞKUR'un istihdam hizmetlerinde icracı ve denetleyici bir kurum

olması sebebiyle, açıklanan uygulamalarının varlığı, SYDV ve Belediyeler, düzeyinde varlığını sürdürmeye devam edecektir. Burada SYDV ve Belediyelerin istihdam hizmetlerine getirilen eleştiri İŞKUR'un birer şubesi ve farklılaştırılmış istihdam hizmetlerinin uygulanamaması sebebiyledir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

- Mevcut istihdam hizmetleri iş arayanlar ile işgücü arayanlar arasında aracılık faaliyeti düzeyine indirilmiştir. Bu durum işsiz bireyin bireysel ve sosyal sermayenin istihdam alanında yeteri kadar değerlendirilmeden iş arama sürecine dâhil edilmesine sebep olmaktadır.
- İşsizliğin bireyin çalışma güç ve kapasitesinde olmasına rağmen iş bulamaması durumu olarak tanımlanması, istihdam yetersizliği odaklı bir tanımdır, yapısal engellere öncelik verir. Birçok işsiz ve yoksul kesime sosyal çevre tarafından uygulanan tembel, işe yaramaz, başkalarının sırtından geçinen vb. damgalamalar, istihdam hizmetlerinin yapısal eksiklikler temelinde hizmet örgütlenmelerinden kaynaklanmaktadır. İşsiz bireylerin çalışmak istemesine karşın geçici veya sürekli bireysel, sosyal ve toplumsal engellerle karşılaşması söz konusu olabilmektedir. Bu durum işsizlik sürecinde bulunan bireylere aracılık hizmetlerinin yanında profesyonel mesleki müdahalelerin yapılmasını elzem hale getirmektedir.
- İşsizliğin kronolojik olarak genç, orta yaş, yaşlı nüfus üzerindeki etkileri ile cinsiyet temelinde kadın-erkek ayrımı düzeyindeki

etkileri farklı olmakta ve her bir birey düzeyin de istihdam alanında yeniden aktif iş gücü olarak katılabilmeleri için farklı müdahale yöntemlerini içeren mesleki müdahalelere gereksinin duyulmaktadır. Belirtilen bağlamda bireysel güçlerin değerlendirilmesinde yetkin, vaka uygulamalarına hâkim meslek profesyonellerinin işsiz bireylerin işe yerleştirilmesinde ve çalışma devamlılığını sağlamaya olan katkısı, mevcut hizmetler değerlendirildiğinde, büyüktür.

- Özellikle engelli bireylerin çalışma yaşamında karşılaştıkları zorlukların üstesinden gelebilmeleri ve engellerine uygun mesleki eğitim ve rehabilitasyona tabi tutulabilmeleri için mesleki düzeyde çözümler üretebilen profesyonellere istihdama yönelik hizmetlerde ihtiyaç bulunmaktadır.
- Ekonomik kriz dönemlerinde işten çıkarılma gibi ön görülemeyen toplumsal ve ekonomik krizler sürecinde işsiz bireylerin işsizlik ve kısa çalışma ödeneklerinden yararlanmanın yanı sıra sürecin olumsuz etkilerinin aile temelinde sosyal ve psikolojik düzeyde desteklerin verilmesini sağlayan mekanizmalar oluşturulmalıdır. Var olan hizmetler, belediye, vakıf vb., bütünsel hizmet anlayışından yoksundur.
- İşsiz kalan bireylerin sağlık hizmetlerinden yararlandırılması, işsizlik maaşı alma sürecinde, Genel Sağlık Sigortası kapsamında sağlandığı gibi, işsizlik olgusunun psikososyal³

³ ILO 2020 Küresel Genç İşsizliği Raporunda özellikle genç işsiz bireylerin karşılaştıkları bazı sorunlara vurgu yapılmaktadır. Bunlar arasında fiziksel ve zihinsel engeller, eğitim seviyesinin düşüklüğü, uyumsuzluk, düşük benlik algısı,

yönünün de değerlendirilmesine ve çözüm oluşturulmasına dayalı mesleki uygulamalar İŞKUR örgütü tarafından sağlanmalıdır. İşsizlik hizmetlerinin sertifika programları kapsamında eğitime tabi tutulan personeller yerine lisans temelli eğitim almış, bireyin sosyal ve ruhsal dünyasında olumlu etki ve değişim oluşturabilecek sosyoloji, psikoloji, sosyal hizmet programlarından mezun olmuş meslek elemanları tarafından yürütülmelidir. Bunun için sosyal çalışmacıların, sosyolog, psikolog, sosyal hizmet mezunlarının, yeterli sayıda istihdam edilmesi gerekmektedir. Böylelikle işe yerleştirme hizmetlerinin kalitesinin artırılmasının yanında işe devam etme sürecinde yaşanan sorunların da büyük ölçüde önüne geçilmesine katkı sağlanmalıdır.

- Gerek Dünyada, Sosyal Hizmet Uzmanları Ulusal Birliği (NASW), Uluslararası Sosyal Hizmet Federasyonu (IFSW) gibi sayılı meslek örgütleri tarafından ve gerekse de Türkiye’de Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından düzenlenen Sosyal Hizmet Merkezi Yönetmeliği kapsamında tanımlanan sosyal çalışmaların üstlendikleri roller arasında destek sağlama görevleri belirtilmektedir. İşsizlik gibi birey ve aile üzerinde psikososyal sorunlar oluşturan, bir sosyal hizmet alanında sosyal çalışmacıların aktif olarak çözüm oluşturma adına yer almamaları eksiklidir. Yapılan hizmetler ise İŞKUR kapsamı dışında sosyal yardımlarla sınırlı ve bütünsel istihdam

özyönetim eksikliği, mesleki becerilerin yeterli olmaması yer almaktadır (www.ilo.org).

hizmetlerinin dışında kalmaktadır (Liang, Tsui vd., 2017: 560-578).

- İşsiz bireylerin daha önceki mesleki deneyimlerinin üzerine katkı sağlayacak ve daha fazla gelir sağlayıcı işlere yönlendirilmesi için bireyin güçlü yönlerinin keşfedilerek kişilik yapısı, yetenekleri ve sosyal çevresiyle uyumlu iş alanlarına hazır hale getirici uygulamalarla gelişimi ve değişimi sağlanmalıdır.
- Bölgesel teşvik ve kalkınma planlarının oluşturulmasında sosyal çalışmacılar yer almalı ve yerel düzeyde bireylerin buldukları yörelerde iş bulabilmeleri teşvik edilmelidir. Özellikle örgütsel ve topluluk organizasyonları temelinde sosyal çalışma uygulamaları yapılmalıdır.
- Sosyal çalışmacıların özellikle istihdam alanına özgü eğitim eksiklikleri giderilmeli, yasal, sendikal, istihdam yapısı ile ilgili bilgi birikimleri artırılmalıdır. Belirtilen kazanım özellikle işsizlik hizmetlerinde ve istihdam alanında görev yapacak sosyal çalışmacılar için bir gereklilik ve aynı zamanda sosyal hizmetin multi-disipliner yapısıyla da örtüşmektedir.
- İŞKUR bünyesinde psikososyal danışmanlık birimi oluşturulmalıdır
- İstihdam hizmetlerinden elde edilen veriler kapsamında oluşturulan raporların somut çıktıya dönüştürülmesinde sosyal çalışmacıların görüş ve önerilerine, birey, aile ve toplum kalkınması için, başvurulmalıdır.

- Haftalık, aylık hizmet uygulamalarının değerlendirilmesinde sosyolog, psikolog, sosyal hizmetler ile çalışma ekonomisi, işletme, iletişim mezunlarından oluşan komisyonlar oluşturulmalıdır. İstihdam hizmetleri kapsamında verilen mesleki ve kişisel gelişim eğitimi, aracılık hizmetleri, ekonomik destek vb. vaka düzeyinde, aile temelli, çevresi içinde birey anlayışından hareketle oluşturulmalıdır. İl istihdam kurullarının çalışmaları da sahadan elde edilen sayısal ve hizmetlerin niteliksel boyutuyla genel istihdam politikalarının oluşturulmasını desteklemelidir.

KAYNAKÇA

- Adak, N. (2010). Sosyal Bir Problem Olarak İşsizlik ve Sonuçları. Toplum ve Sosyal Hizmet, 21 (2), 105-116. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tsh/issue/48424/613527>. Erişim tarihi: 28.05.2020.
- Akyıldız, Y. (2019). İşsizlik ve İŞKUR' un Aktif İstihdam Politikaları. AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ. Sayı: 71 Ocak -Şubat 2019. Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi. ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası. Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN.
- Aslan, H., Aslan, M. (2017). Uzun Süreli İşsizlik Ve Etkileri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz. Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 15 (4) , 103-132. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/cbayarsos/issue/33453/371976>. Erişim tarihi: 26.05.2020.
- AY, S. (2012). Türkiye’de İşsizliğin Nedenleri: İstihdam Politikaları Üzerine Bir Değerlendirme. Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 19 (2), 321-341. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/yonveek/issue/13697/165789>. Erişim tarihi:26.05.2020.
- Bayhan, M., Yıldırım, M. (2014). Danışmanlık Sistemi İle İşe Yerleştirilen Engellilerin İstihdamda Kalma Süreleri Gemlik İlçesi Üzerine Bir Araştırma. II. Uluslararası İş ve Meslek Danışmanlığı Kongresi, Bildiri Kitabı, 26-27 Kasım 2014, Antalya – TÜRKİYE. <https://media.iskur.gov.tr/30241/ii-uluslararası-is-ve-meslek-danismanligi-kongresi-bildiri-kitabi.pdf>
- Cömertler, N, Kar, M. (2007). Türkiye’de Suç Oranının Sosyo-Ekonomik Belirleyicileri: Yatay Kesit Analizi. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 62 (02), 37-57. DOI: 10.1501/SBFder_0000002018.http://static.dergipark.org.tr/article_download/imported/5000053444/5000050761.pdf? Erişim tarihi: 28.05.2020.
- Çekin, A. (2014). Çalışma Hayatında İnsan Onuruna Karşı Psikolojik Bir Şiddet Örneği: Mobbing. Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 3 (1), 5-22. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iibfdkastamonu/issue/29240/313071>. Erişim tarihi: 26.05.2020.

- Demirbilek, S., Uluğtekin, M. (2014). İş Ve Meslek Danışmanları Açısından Dezavantajlı Grupların İstihdamı Ve Sosyal İçerme. II. Uluslararası İş Ve Meslek Danışmanlığı Kongresi, Bildiri Kitabı, 26-27 Kasım 2014, Antalya – TÜRKİYE. <https://media.iskur.gov.tr/30241/ii-uluslararası-is-ve-meslek-danismanligi-kongresi-bildiri-kitabi.pdf>
- Güler, B. (2011). İşsizlik ve Yarattığı Psiko-Sosyal Sorunların Öğrenilmiş Çaresizlik Bağlamında İncelenmesi. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, 55 (1), 373-394. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuifm/issue/812/8826>. Erişim tarihi: 29.05.2020.
- Gümüş, M., Kitap, M. (2014). Özel Politika Gerektiren Gruplara Yönelik İş ve Meslek Danışmanlığı Hizmetleri Bağlamında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Sosyal Yardım-İstihdam Bağlantısı Genelgesinin Analizi. II. Uluslararası İş ve Meslek Danışmanlığı Kongresi, Bildiri Kitabı, 26-27 Kasım 2014, Antalya – TÜRKİYE. <https://media.iskur.gov.tr/30241/ii-uluslararası-is-ve-meslek-danismanligi-kongresi-bildiri-kitabi.pdf>
- Güney, A. (2009). “İşsizlik, Nedenleri, Sonuçları ve Mücadele Yöntemleri”, Kamu İş Dergisi, C.10, S.10, s.135-159. <http://www.kamu-is.org.tr/pdf/1046.pdf>. Erişim tarihi: 28.05.2020.
- Ha, B., McInerney, C., Tobin, S., & Torres, R. (2010) Discussion paper: Youth employment in crisis. International Labour Office. Retrieved from www.ilo.org/public/english/bureau/inst/download/dp201.pdf.
- Işık Erol, S. (2013) “İşsizliğin Sosyal Dışlanma Üzerindeki Etkisi”, Tühis İş Hukuku ve İktisat Dergisi, Cilt: 24, Sayı: 3-4-5, Ağustos - Kasım 2012 / Şubat 2013, s.46-70. <http://www.tuhis.org.tr/upload/dergi/1363163382.PDF>. Erişim tarihi: 26.05.2020.
- Liang, J., Tin, G., Tsui, M., Yan, M., Lam, C., (2017). Youth unemployment: Implications for social work practice. *Journal of Social Work*. Vol. 17(5) 560–578. <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/1468017316649357>. Erişim tarihi: 08.09.2020.
- Ören, K., Yüksel, H. (2012). Geçmişten Günümüze Çalışma Hayatı. HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi, 1(1), 35-59.

- Prussia, G. E., Kinicki, A. J., & Bracker, J. S. (1993). Psychological and behavioral consequences of job loss: A covariance structure analysis using Weiner's (1985) attribution model. *Journal of Applied Psychology*, 78(3), 382–394. <https://doi.org/10.1037/0021-9010.78.3.382>.
- Success". <http://doku.iab.de/topics/1999/topics33.pdf>. Erişim tarihi: 31.05.2020.
- Tınar, M.Y. (1996). *Çalışma Psikolojisi*. İzmir: Necdet Bükey A.Ş.
- Tunalı, İ. (2004), "İstihdam Durum Raporu Türkiye'de İşgücü Piyasası ve İstihdam Araştırması", https://statik.iskur.gov.tr/tr/dis_iliskiler/istihdam_durum_raporu.pdf. Erişim tarihi: 26.05.2020.
- Werner, H. (1999), "Countries With Successful Employment Policy-What is Behind Their
- Yüksel, İ. (2005). İşsizlik Olgusunun Psikolojik Boyutu: Görgül Bir Araştırma, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*,60 (3), 255-274. <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.866.2061&rep=rep1&type=pdf>Erişim tarihi:31.05.2020.
- <https://media.iskur.gov.tr/37553/2019-yili-faaliyet-raporu.pdf>. Erişim tarihi: 20.07.2020.
- https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_737648.pdf. Erişim tarihi:08.09.2020.
- <https://www.iskur.gov.tr/kurumsal-bilgi/tarihce/>. Erişim tarihi: 16.07.2020.
- <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/3330.pdf>. Erişim tarihi: 16.02.2020.
- <https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k4904.html>. Erişim tarihi: 16.07.2020.

BÖLÜM 4

KADIN GİRİŞİMCİLİĞİNİN BÖLGESEL DAĞILIMININ BELİRLENMESİNDE COĞRAFİ BİLGİ SİSTEMLERİ İLE HARİTALANDIRMA METODUNUN KULLANIMI: ESKİŞEHİR ÖRNEĞİ

Uzman Vehbi Can ÜNLÜ¹
Prof. Dr. Serpil ALTINIRMAK²
Dr. Öğretim Üyesi Mustafa ERGÜN³

¹ Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Finansman, Eskişehir, Türkiye, vcunlu@anadolu.edu.tr <https://orcid.org/0000-0003-0674-3975>

² Anadolu Üniversitesi, Eskişehir Meslek Yüksekokul, Finansman, Eskişehir, Türkiye, saltinirmak@anadolu.edu.tr <https://orcid.org/0000-0003-2879-9902>

³ Giresun Üniversitesi, Bulancak Kadir Karabaş Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Giresun, Türkiye, mustafa.ergun@giresun.edu.tr <https://orcid.org/0000-0003-1675-0802>

****Bu çalışma Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Vehbi Can Ünlü tarafından hazırlanan ve Eylül 2019 tarihinde onaylanan "Kadın Girişimciliğinin Bölgesel Dağılımının Belirlenmesinde Coğrafi Bilgi Sistemleri İle Haritalandırma Metodunun Kullanımı: Eskişehir Örneği" isimli yüksek lisans tezinden türetilmiştir*

GİRİŞ

Emek, sermaye ve doğal kaynaklarla birlikte üretim faktörlerinin vazgeçilmez bir bileşeni olan girişim ve girişimcilik kavramları küresel finansal sistemin vazgeçilmez unsurlarıdır. Girişimciliğin bu denli önemli ve itici bir güç olarak görülmesindeki temel sebep muhakkak ki hem makroekonomik hem de bölgesel bazda olan faydalarından kaynaklanmaktadır.

Kadın girişimciliği ise birçok toplumda ve farklı yazında girişimcilik genel başlığı altında bir alt sınıflandırma olarak görülmektedir. Bununla birlikte popüleritesinin artmaya başladığı 1990'lı yılların başlarında kadın girişimciliğinin bir amaç mı yoksa araç mı olduğu konusu yoğun bir şekilde tartışılmış, ele alınan farklı disiplinler tarafından farklı sonuçlara ulaşılmıştır. Sonuç her ne olursa olsun, kadın girişimciliğinin küresel finansal sisteme olan katkıları yadsınamaz boyutlardadır. Ekonomik açıdan istihdam ve katma değer artışı sağlaması, sosyal açıdan ise kadınların toplumdaki statülerini geliştirmesi hem bölgesel hem de küresel etkilerinden yalnızca bazılarıdır.

Bu bağlamda bu çalışmada kadın girişimciliğinin gelişimine katkıda bulunmak amaçlanmış ve bu amaç doğrultusunda çağımızın en büyük teknolojilerinden ve en etkili bilgi sistemlerinden birisi olan Coğrafi Bilgi Sistemleri'nden faydalanılmıştır.

1. GİRİŞİMCİLİK KAVRAMI ve KADIN GİRİŞİMCİLİĞİ

1.1. Girişimcilik Kavramı

Girişimci olarak nitelendirdiğimiz kişi veya kurumları basitçe girişim işini üstlenen özne olarak tanımlayabiliriz. Bunun ötesinde literatüre bakıldığında girişimci için aynı girişim kavramında olduğu gibi birçok farklı tanım bulmamız mümkündür.

Girişimci terimi ilk olarak 17. yüzyılda Fransız askeri terminolojisinde kullanılmıştır. Bu kelime uzun askeri yolculuklara rehberlik etmeyi üstlenen kişileri ifade etmek için kullanılmıştır. İktisat literatüründe ve iş dünyasında ise ilk defa 18. yüzyılın başında, Fransa’da yaşayan İrlanda asıllı ekonomist ve bankacı Richard Cantillon tarafından kullanılmıştır⁴. Ünlü düşünür ve bilim insanının kavramın ekonomik anlamını ve girişimcinin ekonomideki rolünü anlatan “Essai Sur La Nature du Commerce en Général” adlı çalışması 1755 yılında ölümünden sonra yayınlanmıştır. Cantillon’dan sonra bu kavramı en geniş çapta ele alan ve bugün kullandığımız anlama kavuşturan John Baptiste Say’dır. Say iktisadî gelişmeyi girişimci faaliyetinin sonucu olarak görmüştür⁵. Say’a göre girişimci kavramı “*Bütün üretim faktörlerini bir araya getirerek kıymetli olduğu düşünülen bir malı üreten ve elde edeceği kâr için riski göze alan kişidir.*”⁶

⁴ Marangoz, M. (2018). Girişimcilik. İstanbul: Beta Yayınları.

⁵ Er, P. H. (2012). Girişimcilik ve Yenilikçilik Kavramlarının İktisadî Düşüncedeki Yeri, Joseph A. Schumpeter. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Yayın Yeri: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

⁶ Aytaç, Ö. (2006). Girişimcilik: Sosyo-Kültürel Bir Perspektif. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. Sayı: (15), s.139-160.

1.2. Kadın Girişimciliği

Girişimciliğin alt türleri bulunmaktadır. Bunlardan birisi de kadın girişimciliğidir. Girişimcilik konu başlığı ya da girişimcilik türleri arasında kadın girişimciliğinin bir alt başlık olmasının temel sebebi toplum tarafında⁷n dayatılan ve kadınların büyük çoğunluğunun hayatları boyunca maruz kalarak kabullendikleri cinsiyete bağlı rollerdir. Toplumda cinsiyet kavramı, bu kavrama yüklenen değer ve sorumluluklar ve sonuçta ortaya çıkan cinsiyet ayrımına bağlı roller, uzun zamandır sosyoloji, psikoloji, ekonomi ve siyaset bilimi gibi birçok alanın araştırma konusu olmuştur. Tarihsel süreç içerisinde bazı görev ve sorumluluklar için erkeklerin daha uygun olduğu düşünülürken bazıları içinse yalnızca kadınlar uygun görülmüştür. Bunun sebebi cinsiyete dayalı fiziksel ve psikolojik özelliklerin toplum tarafından belirli iş ve görevleri yapmak adına sınıflandırılmış olmasıdır. Bu sınıflandırmalar daha sonra kalıplaştırılmış ve beklenen rolleri oluşturmuştur. Öyle ki bu roller ailede, okulda ve sosyal çevrede kadınlara küçük yaşlardan beri aktarıldığı için kadınlar tarafından da benimsenmiştir.

Yüzlerce yıl sonra bile toplum tarafından kabul edilen bu kalıplar çerçevesinde girişimcilik genel olarak erkek egemen bir yapı olarak algılanmaktadır. Bu durum kadın girişimcileri, özellikle girişimi başlatma daha sonra ise büyütme ve geliştirme evrelerinde bir takım zorluklarla baş etmek zorunda bırakmaktadır. Literatür incelendiğinde bu alandaki çalışmaların genel olarak, kadınların kendi girişimlerini

başlatma kararı verirken kendilerini motive eden nedenlere, girişimlerini başlatma evrelerinde karşılaştıkları zorluklara (çoğunlukla finansal), ataerkil toplumlardaki kadın erkek ayrımcılığına ve ülkelerin kadın girişimciliğini ve kadın istihdamını destekleme programlarına odaklandığı görülmektedir.

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ekonomilerinde, teknik eğitim ve uygulamanın zayıf olmasına bağlı olarak etkinlik ve verimliliğin düşüklüğü, emek faktörünün vasıf düzeyinin yetersizliği ve yeterince örgütlenmemiş olması, arz-talep dengesindeki oynaklık, işsizlik oranlarındaki yükseklik, gösteriş etkisi ve marjinal talepler nedeniyle aşırı lüks mal ithalatı sonucu dış ticaret dengesinin bozulması, siyasi belirsizlik ve istikrarsızlığın devamı gibi sebepler nedeniyle yeterince girişimci bir sınıf oluşmamaktadır.⁸

1.2.1. Türkiye’de Kadın Girişimciliği Çalışmaları

Toplumsal yaşamın her alanında kadının konumunun güçlendirilmesi ve kadınlara karşı cinsiyet temelli her türlü ayrımcılığın önlenmesi amacıyla ülkemizde 1990 yılında Başbakanlığa bağlı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSSGM) kurulmuştur. Bu kurum kadının sosyal statüsünü geliştirmek, kadın istihdamını ve kadın girişimciliğini desteklemek amacıyla günümüzde halen faaliyet göstermektedir. Kurumun 2018-2023 dönemlerini kapsayan “Kadının Güçlenmesi

⁸ Eroğlu, F., Çoban, H. ve Koç, M. (2015). Toplumsal Kalkınma ve Kadın Girişimciliği Üzerine Bir Araştırma, International Conference on Eurasian Economies, Session 7C, 534-543.

Strateji Belgesi ve Eylem Planı” isimli farklı alanlarda kadınların güçlenmesine yönelik uygulanacak politikaları açıkladıkları eylem planı bulunmaktadır. Bu plan beş temel politika eksenine (eğitim, sağlık, ekonomi, karar alma mekanizmalarına katılım ve medya) ilişkin mevcut durumu, temel amaçları, stratejileri ve faaliyetleri organize etmek amacıyla düzenlenmiştir.

Kadın hareketini desteklemek amacıyla atılan adımları hızlandıran bir diğer etmen ise Türkiye'nin imzaladığı uluslararası anlaşmalar olmuştur. 1985 yılında imzalanan CEDAW ya da “Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Yok Edilmesi Sözleşmesi” ve 1995 yılında imzalanan Pekin Deklarasyonu bu anlamda öne çıkan anlaşmalardır.

1990’lı yılların sonlarına doğru, kadınları, ücretli istihdamlarının yanı sıra ekonomik kazanç sağlayabilmeleri için küçük işletmeler kurmaları ve geliştirmeleri konusunda teşvik etmek, kadın girişimciliğini yaygınlaştırmak ve ekonomik kalkınmaya destek olmak adına gerekli bir adım olarak görülmüş ve kadın girişimciliği projeleri kurumsallaştırılmaya başlanmıştır.⁹ Türkiye'nin 1999 yılındaki Helsinki Avrupa Birliği Zirve Toplantısında aday ülke ilan edilmesinden sonra kadın girişimciliğini destekleme ve kadın istihdamını artırma çalışmaları büyük bir ivme kazanmıştır. Avrupa Birliği uyum politikaları çerçevesinde sosyokültürel bazda kadın-erkek eşitliğini temel alan çalışmalar ve projeler ciddi bir şekilde ele alınmıştır. T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı başta olmak

⁹ Sallan Gül, S. ve Altındal, Y. (2016). Türkiye’de Kadın Girişimciliğinin Serüveni: Başarı Mümkün mü? Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 21 (4), 1361-1377.

üzere, Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü ve Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) kadın girişimciliğini destekleyen ve bu alana yönelik arz yaratmayı hedefleyen kurumların başında gelmektedir.

Bunlara ek olarak kadın girişimciliğini destekleme ve geliştirme çalışmaları kapsamında; Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), kamu destekli bankalar (Ziraat Bankası, Halk Bankası ve Vakıfbank), Sosyal Riski Azaltma Projesi (SRAP), Çok Amaçlı Toplum Merkezleri (ÇATOM), Girişimci Destekleme Merkezi (GİDEM), Kadın Girişimciler Derneği (KAGİDER), Kadın Emegini Değerlendirme Vakfı (KEDV), Kadın Dayanışma Vakfı (KADAV), Kadın Merkezi (KA-MER), Türkiye Kalkınma Vakfı (TKV), Türk Grameen Mikrokredi Projesi ve Türkiye İsrافی Önleme Vakfı (TİSVA) gibi oluşum ve projeler sıralanabilir.¹⁰

1.2.2. Kadın Girişimciliğinin Ülkeler Açısından Önemi

Özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin en genel sosyo-ekonomik sorunları arasında ciddi bir gelir eşitsizliği ve güçlü bir orta sınıfın yokluğu dikkat çekmektedir. Bu iki kavram birbiriyle bağlantılı olmakla birlikte, bu durumun temel nedenleri üretim faktörleri gelirlerinin toplam milli gelir içerisindeki payının düşüklüğü ve bu gelirlerin oransal dağılımındaki dengesizlik olarak açıklanabilir.

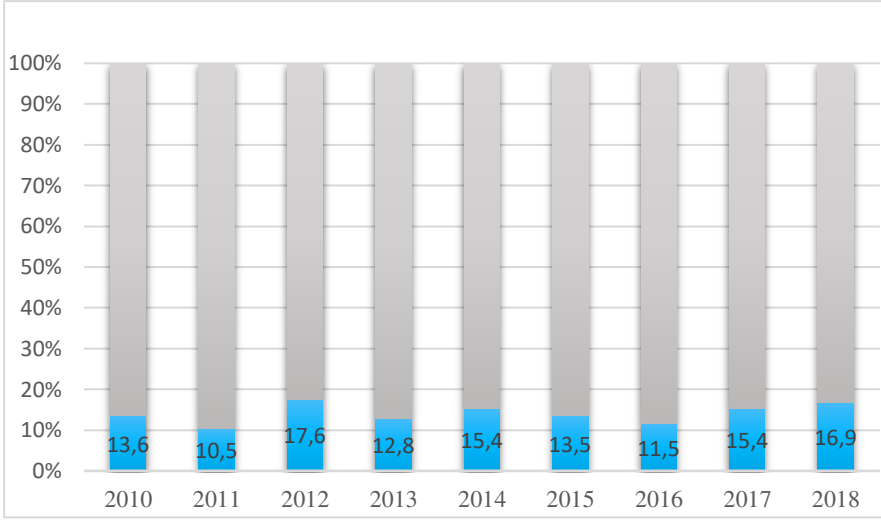
¹⁰ Soysal, A. (2010). Türkiye’de Kadın Girişimciler: Engeller ve Fırsatlar Bağlamında Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 65 (01), 83-114.

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ekonomilerinde, teknik eğitim ve uygulamanın zayıf olmasına bağlı olarak etkinlik ve verimliliğin düşüklüğü, emek faktörünün vasıf düzeyinin yetersizliği ve yeterince örgütlenmemiş olması, arz-talep dengesindeki oynaklık, işsizlik oranlarındaki yükseklik, gösteriş etkisi ve marjinal talepler nedeniyle aşırı lüks mal ithalatı sonucu dış ticaret dengesinin bozulması, siyasi belirsizlik ve istikrarsızlığın devamı gibi sebepler nedeniyle yeterince girişimci bir sınıf oluşmamaktadır.¹¹

Kadın girişimciliğinin Türkiye'deki güncel durumunu incelemek adına bazı istatistiksel veriler incelenmiştir. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) tarafından 2018'de yayınlanan rapora göre, topluluğa üye ülkeler arasında kadınların iş gücüne katılım oranı en düşük olan ülke %33,6 ile Türkiye olarak açıklanmıştır. Aynı rapora göre kadınların iş gücüne katılım oranının en düşük olduğu ülkeler içinde Türkiye'yi, %43 ile Meksika ve %44,7 ile Yunanistan izlemektedir. Kadınların iş gücüne katılım oranının en yüksek olduğu ülkeler ise sırasıyla İzlanda (%78,7), İsveç (%70) ve Estonya (67,2) olarak açıklanmıştır.¹²

¹¹Eroğlu, F., Çoban, H. ve Koç, M. (2015). Toplumsal Kalkınma ve Kadın Girişimciliği Üzerine Bir Araştırma, International Conference on Eurasian Economies, Session 7C, 534-543.

¹²<https://tr.eurone.ws.com/2019/03/08/oecd-de-kadinlarin-is-gucune-katilim-oraninin-en-dusuk-oldugu-ulke-turkiye> (Erişim Tarihi:19.04.2019)

Grafik 1: 2010-2018 Yılları Arasında Türkiye’de En Az Bir Kadın Girişimci/Kurucu Tarafından Başlatılan Girişimler, (*Global Entrepreneurship Monitor, Startups.Watch Raporu, 2019*)

Grafik 1’de 2010-2018 yılları arasında en az bir kadın girişimci tarafından başlatılan girişimlerin toplam girişimcilik faaliyetlerine oranı görülmektedir. Bu verilere göre Türkiye’de kadın girişimciliğin toplam girişimcilik ekosistemindeki ortalaması %14 olarak hesaplanmıştır. Crunchbase veri depolama ve analiz platformunun 2017 yılında yayınladığı rapora göre tüm dünyadaki kadın girişimcilik oranı %17’dir.¹³ Türkiye’nin hem 2017 yılı oranı hem de 2010-2018 yılları arası ortalaması bu oranın altındadır.

¹³ <https://news.crunchbase.com/news/announcing-2017-update-crunchbase-women-venture-report/> (Erişim Tarihi: 19.04.2019).

2. ESKİŞEHİR İL MERKEZİNDEKİ KADIN GİRİŞİMCİLERİN BÖLGESEL DAĞILIMININ BELİRLENMESİNDE CBS İLE HARİTALANDIRMA YÖNTEMİNİN KULLANILMASI

Çalışmanın ana yöntemini Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) ile haritalandırma metodu oluşturmaktadır. Bu yöntem ile Eskişehir merkez Odunpazarı ve Tepebaşı ilçelerinde, Eskişehir Ticaret Odası'na (ETO) kayıtlı olarak girişimcilik faaliyetlerini icra eden kadın girişimcilerin mahallî bazda girişimcilik haritasını oluşturmak amaçlanmıştır. Bu amaçla haritalandırma metodu olarak QuantumGIS (QGIS) CBS yazılımı kullanılmıştır. Çalışmanın bu bölümünde CBS ve QGIS yazılımı ele alınmıştır.

3.1. Coğrafi Bilgi Sistemleri Kavramı (CBS)

İnsanların istek, ihtiyaç ve hatta hayal güçlerine göre şekillenen teknolojik yenilikler sayesinde, her geçen gün insan yaşamını etkileyecek ve bildiğimiz dünyanın sınırlarını aşmamızı sağlayacak buluşlar ortaya çıkmaktadır. Bu önemli teknolojik yeniliklerden birisi olan CBS, aynı zamanda bu çalışmanın temelinde yer almaktadır.

2.1. Çalışmanın Amacı

Kadın girişimciliğinin Eskişehir il merkezindeki bölgesel dağılımının ele alındığı bu çalışmada, Odunpazarı ve Tepebaşı merkez ilçelerinde çeşitli sektörlerde faaliyet gösteren kadın girişimcilerin bölge ve sektör ilişkileri Coğrafi Bilgi Sistemleri aracılığıyla haritalandırarak incelenmiştir. Çalışmanın temel olarak iki amacı bulunmaktadır. Bunlardan ilki, kadın girişimcilerin Eskişehir il merkezi bölgesinde hangi sektörlerde faaliyet göstermeyi seçtiklerini tespit etmek ve

sonucu kadın girişimciliğinin karakteristik özellikleri bazında incelemektir. Çalışmanın ikinci amacı ise kadın girişimcilerin hangi bölgelerde ve hangi sektörlerde girişimcilik faaliyetlerini başlattığını/ sürdürdüğünü tespit ederek, Eskişehir özelinde potansiyel kadın girişimcileri ve yerel politika yapıcılarını bilgilendirmek ve yönlendirmektir.

2.2. Çalışmanın Sınırlılıkları

Çalışmanın sınırlılıkları temelde veri setinin yapısı ile alakalı olmaktadır. Bu çalışmada ele alınan veri setinde kadın girişimcilerin bazıları bireysel ve tek kişi olarak işletme sahibiyken bazıları ortak konumundadır. Fakat verilerin ilk kayıt edilirken oluşturulan yapıları itibariyle hangi kadın girişimcilerin işletme sahibi hangilerinin ortak olduğu bilinmemektedir. Bu noktada kadın girişimcilerin ekonomik faaliyette bulunma amacı gütmeyen yalnızca eşlerinin ya da ailelerinin etkisiyle ortak konumunda işletmede bulunması ve yan faydalardan yararlanması söz konusu olabilir.

Çalışmanın bir diğer sınırlı kalan noktası ise kayıt dışı ekonomik faaliyetlerdir. Global Entrepreneurship Monitor Startup Watch 2019 raporuna göre Türkiye’de kadın girişimcilerin en çok tercih ettikleri sektör e-ticaret olmuştur. E-ticaret sektörü yapısal olarak home – office modelinde sürdürülebilir bir sektördür. Bu durumda girişimcilerin büyük bir çoğunluğu evden internet üzerinden hatta sosyal medya organları aracılığıyla sistemde kayıt dışı ekonomik faaliyette (vergilendirme sistemine kayıt olmadan) bulunabilmek-

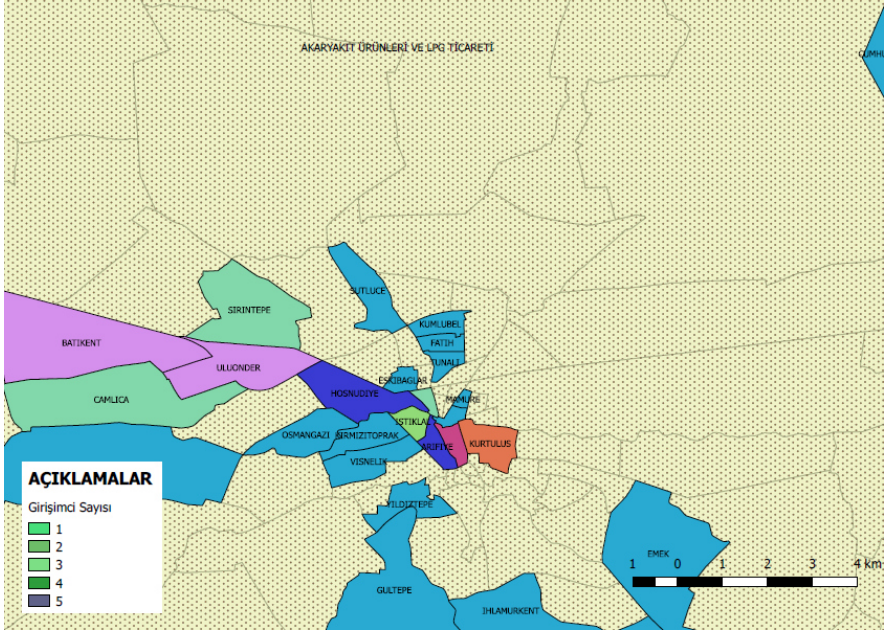
telerdir. Bu sebeple bu tip faaliyetlerin verileri sistemde kayıt altına alınamamaktadır.

2.3. Veri Seti

Çalışmada kullanılan veri seti, Eskişehir ili Odunpazarı ve Tepebaşı merkez ilçelerinde girişimcilik faaliyetlerinde bulunan kadın girişimcilerinin sayısı (mahallî bazda), işletmelerinin lokasyonları ve sektör bilgilerinden oluşmaktadır. Bu veri seti Eskişehir Ticaret Odası'nın ve Eskişehir İli Kadın Girişimciler Kurulu İcra Komitesinin destekleri sayesinde edinilmiştir. Veri setinde ele alınan işletmeler, işletme sahibi yalnızca kadın girişimci olan ya da en az bir ortağı kadın girişimci olan işletmelerdir. Bir diğer uygulama materyali olan ve CBS uygulamasında haritalandırma metodu için kullanılan güncel mahalle sınırlarını gösteren Eskişehir haritası ise, Eskişehir Büyükşehir Belediyesi'nden edinilmiştir.

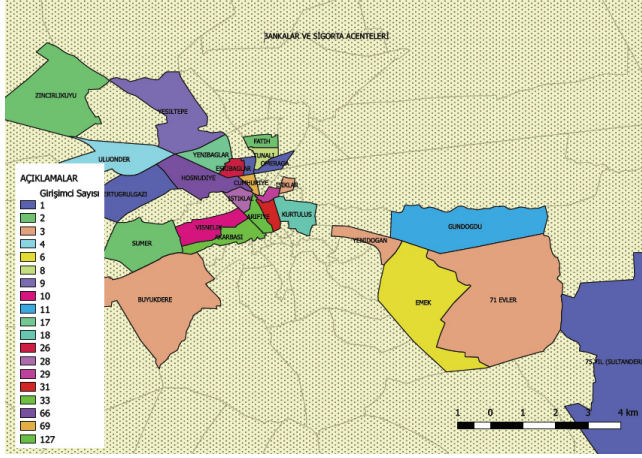
2.4. Metodoloji

Çalışmanın veri seti edinildikten ve uygulama bölgesi belirlendikten sonra ilgili veriler QGIS yazılımı aracılığıyla sanal ortamda bulunan harita altlığına eklenmiş ve her sektör için ayrı ayrı haritalandırma metodu uygulanmıştır. Bu bağlamda kadın girişimcilerin faaliyet gösterdiği 33 adet sektör/iş kolu uygulamaya dâhil edilmiştir.

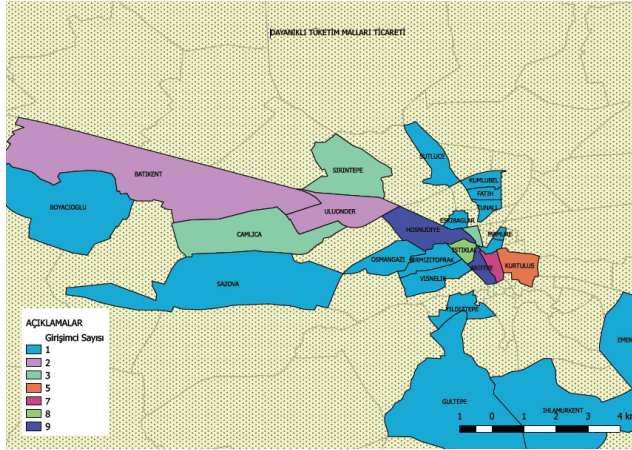
Şekil 1: Akaryakıt Ürünleri ve LPG Ticareti

Şekil 1’de görüldüğü üzere akaryakıt ve LPG ürünleri ticareti kadın girişimciler tarafından çok az tercih edilen bir sektördür. Ele alınan bölgedeki kadın girişimcilerin toplam sayısına kıyasla çok az sayıda kadın girişimci bu sektörde faaliyet göstermektedir. Bu sektörde faaliyet gösteren kadın girişimcilerin işletmelerinin lokasyonları, akaryakıt ve LPG ticaretine uygun şekilde şehir giriş çıkışlarında ve şehir merkezinde ana yollara yakın bölgelerde yoğunlaşmıştır.

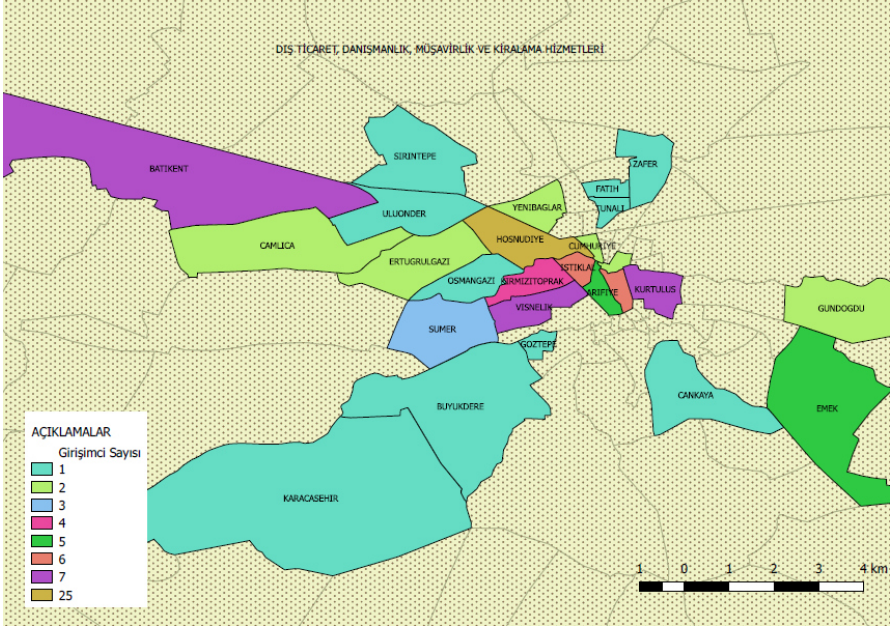
Şekil 2: Finans ve Sigortacılık Hizmetleri

Finans ve sigortacılık hizmetleri sektöründe faaliyet gösteren kadın girişimcilerin işletmelerinin lokasyonları Şekil 2.'de görüldüğü üzere Akarbaşı, Arifiye, Cumhuriye ve İstiklal mahalleleri gibi merkezi bölgelerde yoğunlaşmıştır. Diğer yandan finansal hizmetler ve sigorta hizmetlerinin kadın girişimciler tarafından yoğun bir şekilde tercih edildiği görülmektedir.

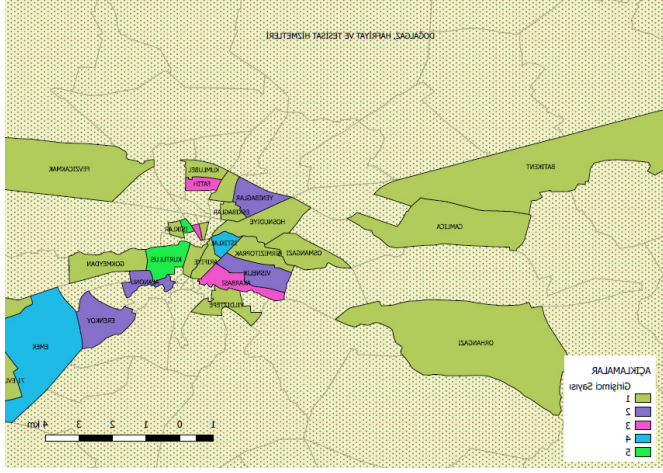
Şekil 3: Dayanıklı Tüketim Malları Ticareti

Dayanıklı tüketim malları ticareti kadın girişimciler tarafından çok tercih edilen bir sektör olmamakla birlikte, kadın girişimci sayısının en yoğun olduğu bölgeler aynı şekilde ekonomik faaliyetin en yoğun olduğu bölgeler olarak karşımıza çıkmaktadır.

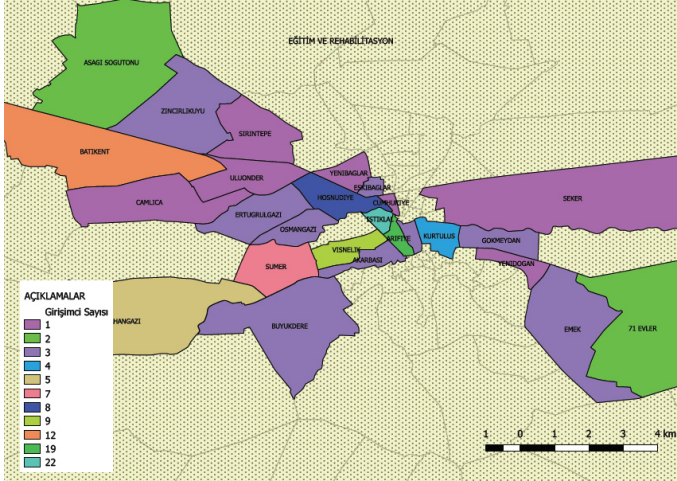
Őekil 4: DıŐ Ticaret, DanıŐmanlık, MűŐavirlik ve Kiralama Hizmetleri

DıŐ ticaret, danıŐmanlık, műŐavirlik ve kiralama hizmetleri sektörlerinde kadın girişimciler, faaliyette buldukları sektörler gereği hem ticaret odası ve vergi dairesi gibi kurum ve kuruluşlara hem de ekonomik faaliyetin yoğun olduğu merkezlere yakın lokasyonları tercih etmişlerdir.

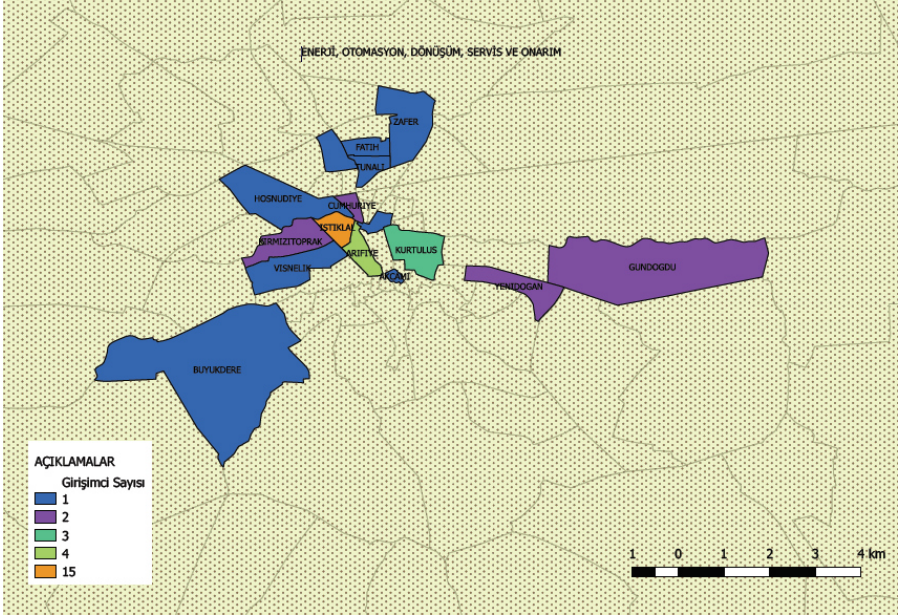
Şekil 5: Doğalgaz Kurulum ve Ticaret, Hafriyat ve Tesilat Hizmetleri

Doğalgaz kurulum ve ticareti, hafriyat ve tesilat hizmetleri alanında faaliyet gösteren kadın girişimci sayısı toplam kadın girişimci sayısına ve diğer sektörlere kıyasla çok düşük görünmektedir. Buradan hareketle bu sektörlerin kadın girişimciler tarafından çok tercih edilmediği söylenebilir.

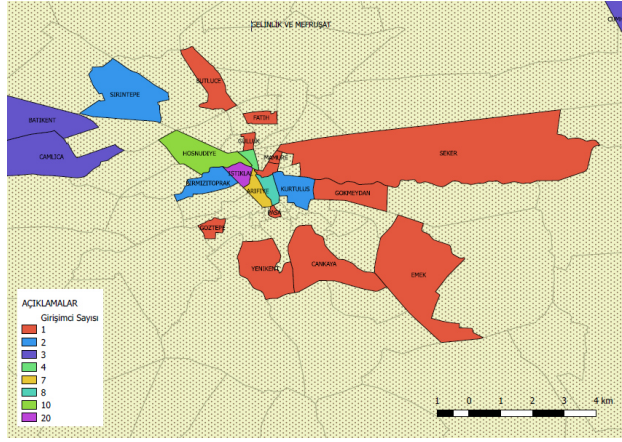
Şekil 6: Eğitim ve Rehabilitasyon Hizmetleri

Eğitim ve rehabilitasyon hizmetleri kadın girişimciler tarafından yoğun olarak tercih edilen sektörlerden olmuşlardır. Lokasyon bazında incelendiğinde en yüksek çoğunluk Şehir merkezindeki en yüksek ekonomik faaliyetin bulunduğu İstiklal mahallesinde olmakla birlikte, tüm Şehir genelinde bir dağılım olduğu görölmektedir.

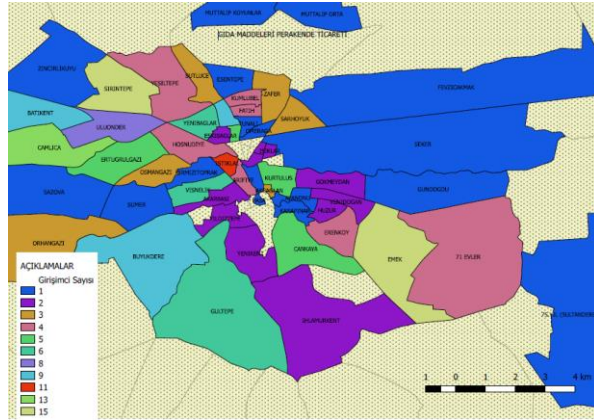
Şekil 7: Enerji Ticareti ve Kurulumu, Otomasyon, DönüŐüm ve Servis ve Onarım Hizmetleri

Enerji ticareti ve kurulumu, otomasyon, dönüŐüm ve servis ve onarım hizmetleri sektörleri kadın girişimciler tarafından çok tercih edilmeyen sektörler olarak karşımıza çıkmaktadır. Lokasyon olarak yoğunluğun Şehir merkezinde olduğu görölmektedir.

Şekil 8: Gelinlik ve Mefruşat Ticareti

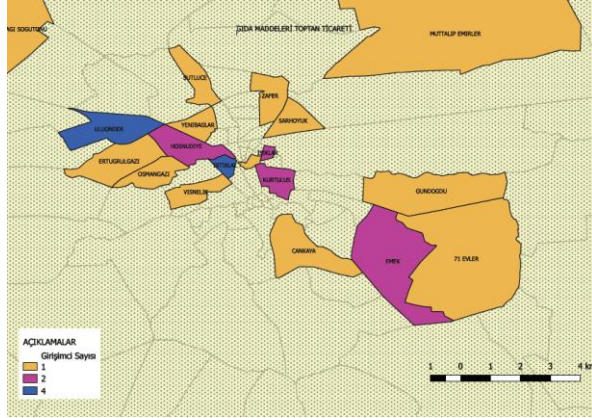
Gelinlik ve mefruşat ticareti alanında kadın girişimcilerin sayısı azımsanmayacak boyutta olmakla beraber lokasyon olarak yine ekonomik faaliyetin en yoğun olduğu bölgelerden biri olan İstiklal mahallesinde yoğunlaştıkları görülmektedir.

Şekil 9: Perakende Gıda Sektörü

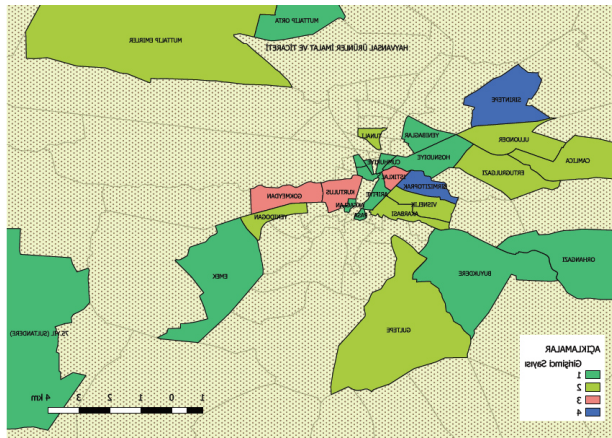
Kadın girişimcilerin işletmelerinin lokasyonları, tercih ettikleri sektörlere uygun olarak konumsal dağılım göstermektedir. Perakende gıda sektörü beklendiği gibi, belli bazı sektörlerin (akaryakıt LPG

ticareti, bankacılık ve sigorta hizmetleri gibi) aksine tüm şehir geneline yayılmış bir dağılım göstermektedir.

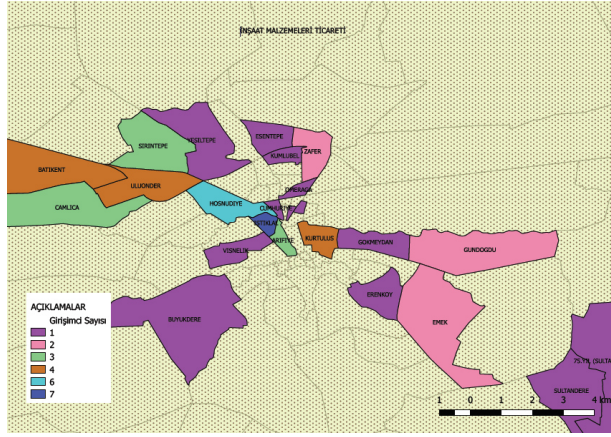

Şekil 10: Toptan Gıda Sektörü

Toptan gıda ticareti alanı kadın girişimcilerin en az tercih ettikleri sektörlerin başında gelmektedir. Bununla birlikte toptan gıda sektöründe faaliyet gösteren kadın girişimcilerin işletmeleri konumsal olarak şehir geneline yayılmış bir dağılım göstermektedir

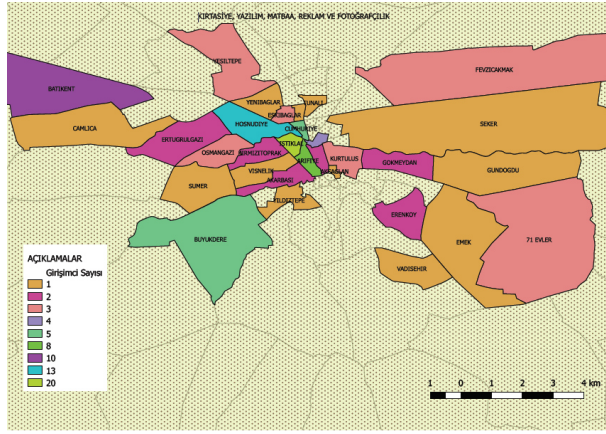

Şekil 11: Hayvansal Ürünler İmalatı ve Ticareti

Şekil 13: İnşaat Malzemeleri Ticareti

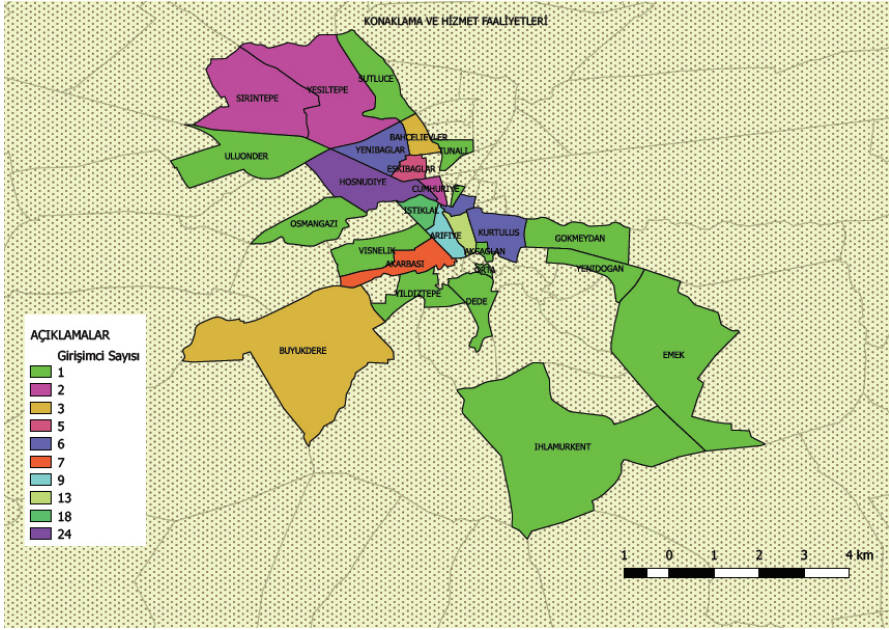
İnşaat malzemeleri ticareti sektörünün azımsanmayacak sayıda kadın girişimci tarafından tercih edildiği görülmüştür. İşletme lokasyonu olarak yine şehir merkezinde yoğunlaşma görüle de genel itibariyle şehrin dış bölgelerindeki mahallelere dağılmış oldukları görülmüştür.

Şekil 14: Kirtasiye, Yazılım, Matbaa, Reklam ve Fotoğrafçılık

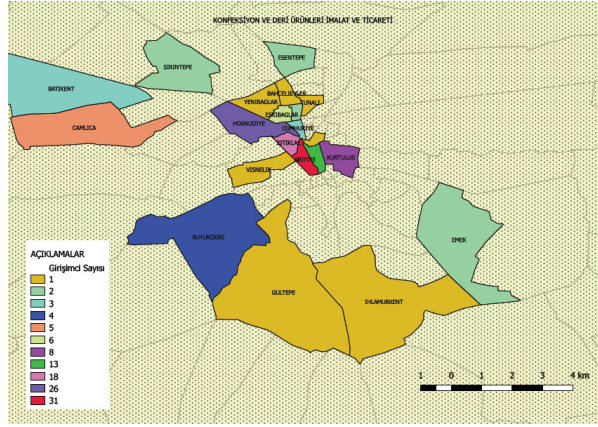
Kirtasiye, yazılım, matbaa, reklam ve fotoğrafçılık alanları kadın girişimciler tarafından yoğun olarak tercih edilen sektörlerin başında gelmektedirler. Konumsal olarak şehir genelinde bir dağılım

görülmekle birlikte, özellikle şehir merkezinde yine ekonomik faaliyetin en yoğun olduğu bölgelerden olan İstiklal ve Hoşnudiye mahallelerinde yoğunlaştıkları görülmektedir.

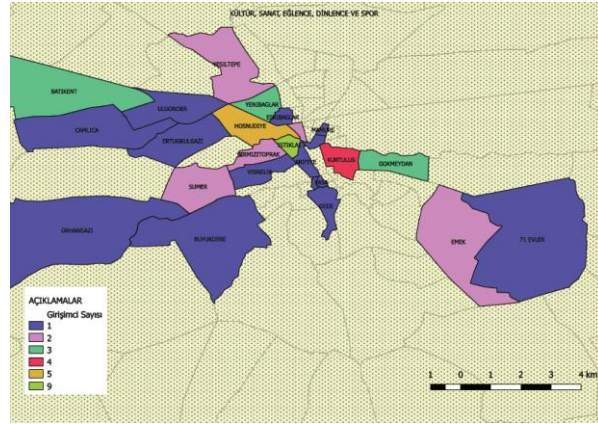
Şekil 15: Konaklama Hizmetleri

Konaklama hizmetleri sektörü kadın girişimcilerin yoğun olarak tercih ettikleri sektörlerden bir diğeri olarak öne çıkmaktadır. İşletmelerin lokasyonlarının, sektörün özellikleri itibariyle (kolay ulaşılabilirlik, ekonomik faaliyetlerin yoğun olduğu bölgelere yakınlık vb.) şehir geneline dağılmış bir yayılım göstermekle birlikte özellikle Hoşnudiye mahallesi bölgesinde yoğunlaştıkları görülmektedir.

Şekil 16: Konfeksiyon ve Deri Ürünleri İmalat ve Ticareti

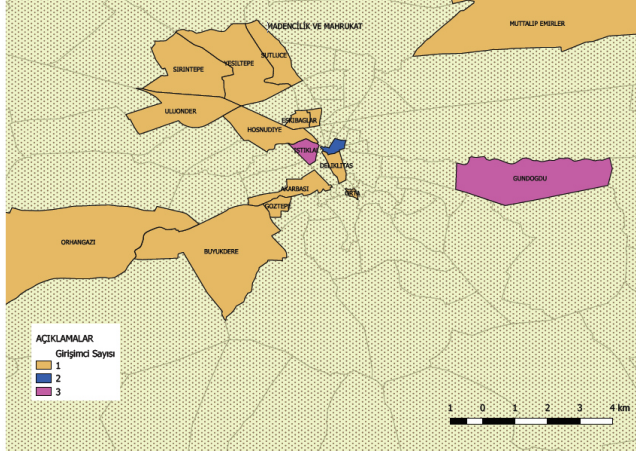
Kadın girişimciler tarafından yoğun olarak tercih edilen bir diğer sektör konfeksiyon (hazır giyim) ve deri ürünleri sektörü olmuştur. Bu sektörde faaliyet gösteren kadın girişimcilerin işletmelerinin yoğun olarak Arifiye, Hoşnudiye ve İstiklal mahallelerinde konumlandığı görülmektedir.

Şekil 17: Kültür, Sanat, Eğlence ve Spor

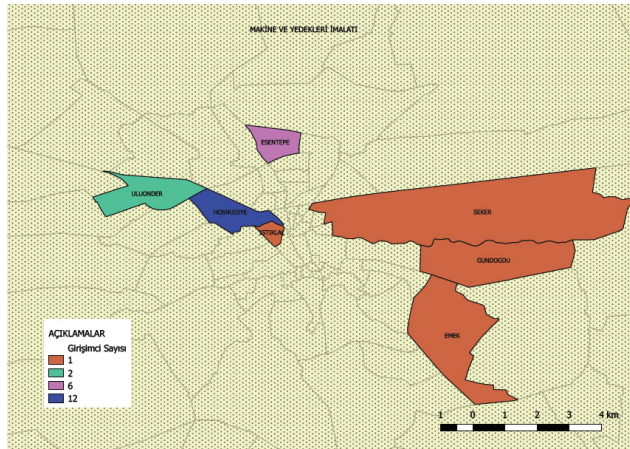
Kültür, sanat, eğlence ve spor alanlarında çeşitli işletmeleri bulunan kadın girişimcilerin azımsanmayacak sayıda olduğu görülmektedir.

İşletmelerin yoğun olarak İstiklal ve Hoşnudiye mahallelerinde konumlandıkları belirlenmiştir.

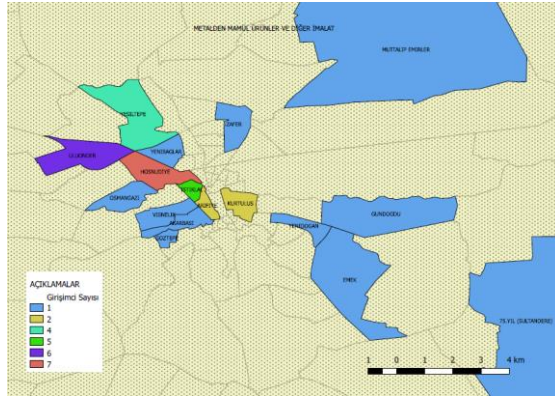
Şekil 18: Madencilik Sektörü

Kadın girişimciler tarafından en az tercih edilen sektörlerden bir diğeri madencilik sektörü olmuştur. Kadın girişimcilerin işletmelerinin, sektörün yapısal özellikleri itibariyle şehir merkezine uzak, dış bölgelere konumlandıkları görülmüştür.

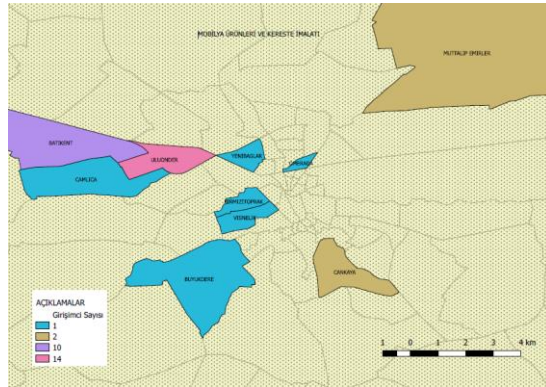
Şekil 19: Makine ve Yedek Parça İmalatı

Makine ve yedek parça imalatı sanayi dalı, kadın girişimciler tarafından az tercih edilen sektörlerden birisi olmuştur. İşletmelerin lokasyon olarak hem şehir merkezinde hem de merkezin dış bölgelerinde konumlandıkları görülmüştür.

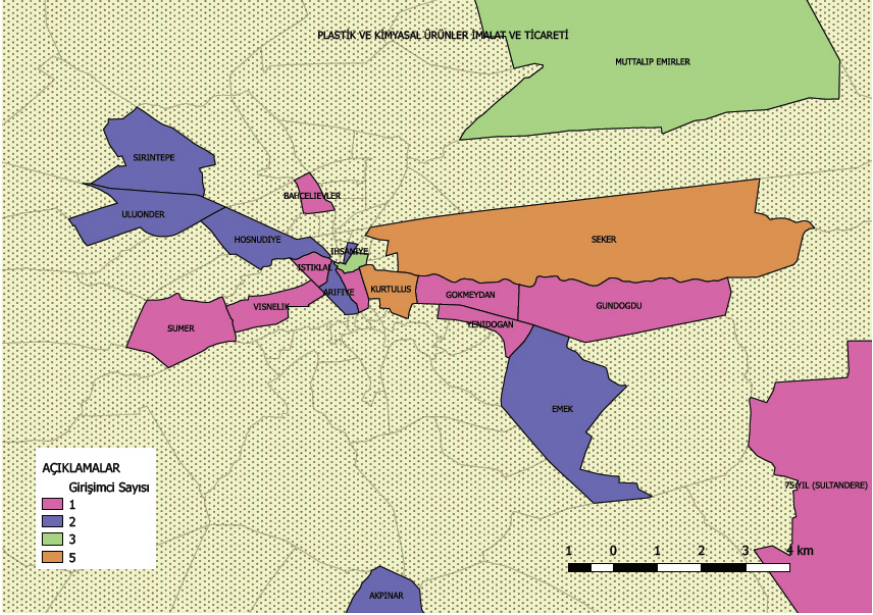
Şekil 20: Metalden Mamul Ürünleri İmalatı

Kadın girişimciler tarafından çok tercih edilmeyen bir diğer sektör ise metalden mamul ürünleri imalatı olmuştur. Bu sektörde de işletmelerin lokasyonlarının şehir merkezinde yoğunlaşarak şehir genelinde bir dağılım izledikleri görülmüştür.

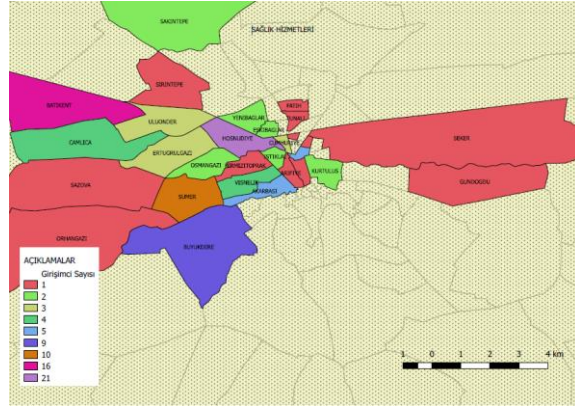
Şekil 21: Mobilya Ürünleri ve Kereste İmalatı

Mobilya sektöründe mobilya ürünleri ve kereste imalatı, kadın girişimciler tarafından çok fazla tercih edilmeyen sektörlerden birisi olmuştur. Bu sektörde faaliyet gösteren kadın girişimcilerin işletmelerinin lokasyonlarının ise şehir merkezinin dış bölgelerinde, Uluönder ve Batıkent mahallelerinde yoğunlaştığı görülmektedir.

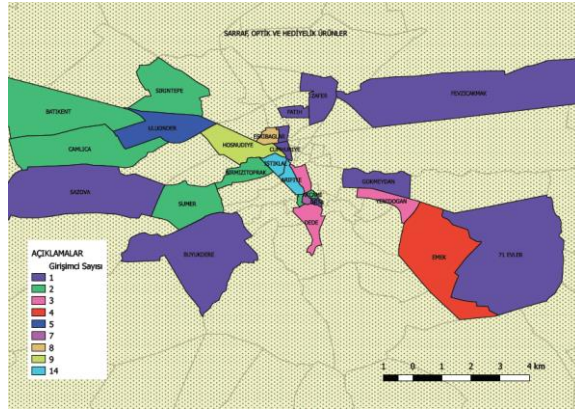
Şekil 22: Plastik ve Kimyasal Ürünler İmalatı ve Ticareti

Plastik ve kimyasal ürünler imalatı ve ticareti de kadın girişimciler tarafından çok tercih edilmeyen sektörden olmuştur. Bu sektörde faaliyet gösteren kadın girişimcilerin işletmelerinin lokasyonlarının ise şehir merkezinin dış bölgelerinde, Şeker ve Kurtuluş mahallelerinde yoğunlaştığı görülmektedir.

Şekil 23: Sağlık Hizmetleri Sektörü

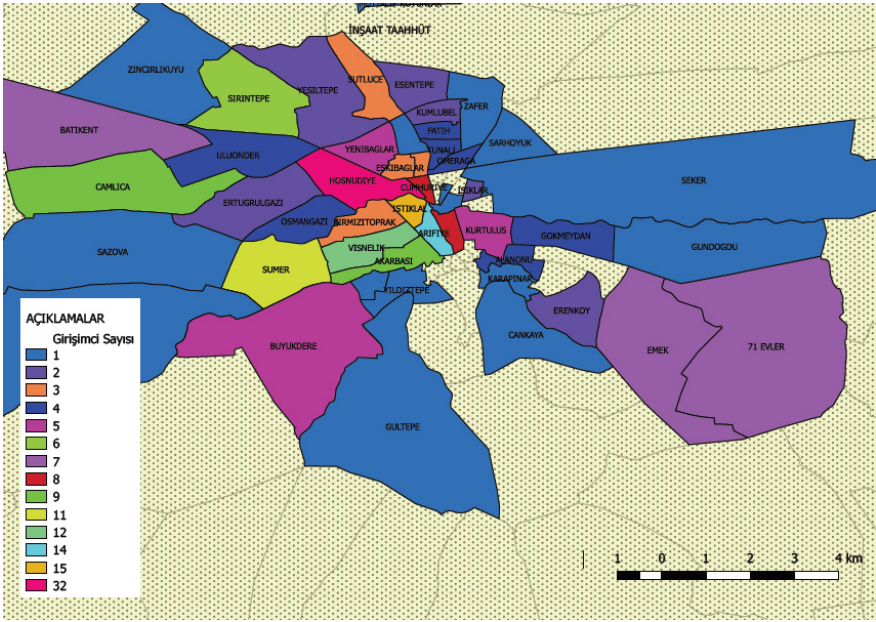
Şekil 23’de görüldüğü üzere sağlık hizmetleri sektörü kadın girişimciler tarafından yoğun olarak tercih edilen faaliyet alanlarından olmuştur. Bu alanda faaliyet gösteren kadın girişimcilerin işletmelerinin konumsal olarak Hoşnudiye, Batıkent ve Sümer mahallelerinde yoğunlaştıkları görülmektedir.

Şekil 24: Sarraf, Optik ve Hediyeelik Ürünler Ticareti

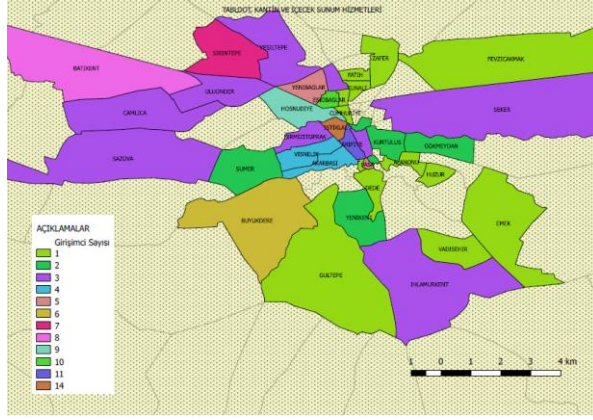
Sarraf, optik ve hediyelik ürünler ticareti alanlarında faaliyet gösteren kadın girişimcilerin sayısının azımsanmayacak ölçüde olduğu

görülmüştür. Kadın girişimcilerin işletmelerinin konumlarının Arifiye, İstiklal, Hoşnudiye ve Eski Bağlar bölgelerinde yoğunlaştıkları görülmüştür.

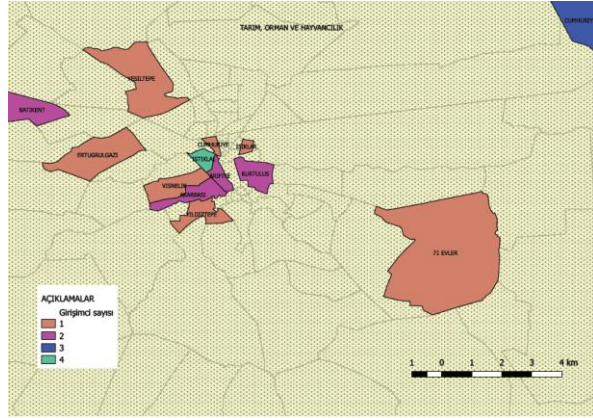
Şekil 25: Taahhütlü İnşaat İşleri

Eskişehir'deki inşaat sektöründe kadın girişimciler beklenenin ötesinde bir katılım göstererek inşaat sektörünü yoğun tercih edilen sektörler arasında listelemeyi başarmışlardır. Bu durumun oluşmasında inşaat firmalarının genellikle aile şirketi yapısında olması ve kadın girişimcilerin bu şirket/şirketlerde ortak konumunda olması sebep olarak gösterilebilir.

Şekil 26: Tabldot, Kantine ve Hazır Yemek

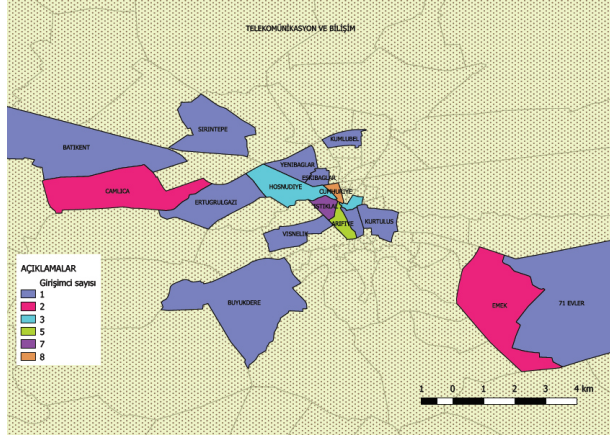
Tabldot, kantine hizmetleri ve hazır yemek sektörü Şekil 25’de görüldüğü üzere kadın girişimciler tarafından yoğun olarak tercih edilmektedir. İşletmelerin lokasyonları bazında incelendiğinde şehir merkezinde yoğunlaşmalarına rağmen şehir geneline yayılmış bir dağılım izledikleri görülmektedir.

Şekil 27: Tarım, Orman ve Hayvancılık

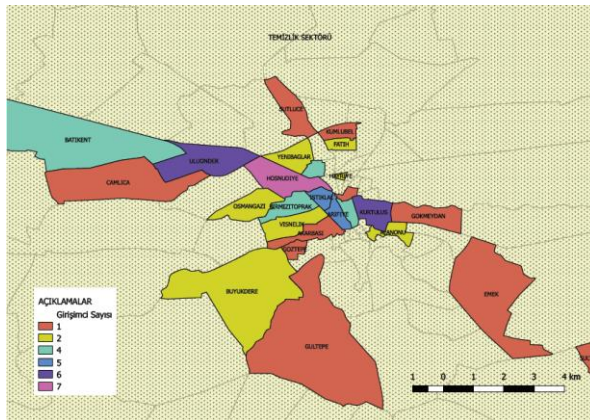
Tarım, orman ve hayvancılık sektörü kadın girişimciler tarafından en az tercih edilen sektörlerden olmuştur. Konumsal olarak

incelendiğinde işletmelerin şehir merkezinin dış bölgelerinde konumlandıkları görülmektedir.

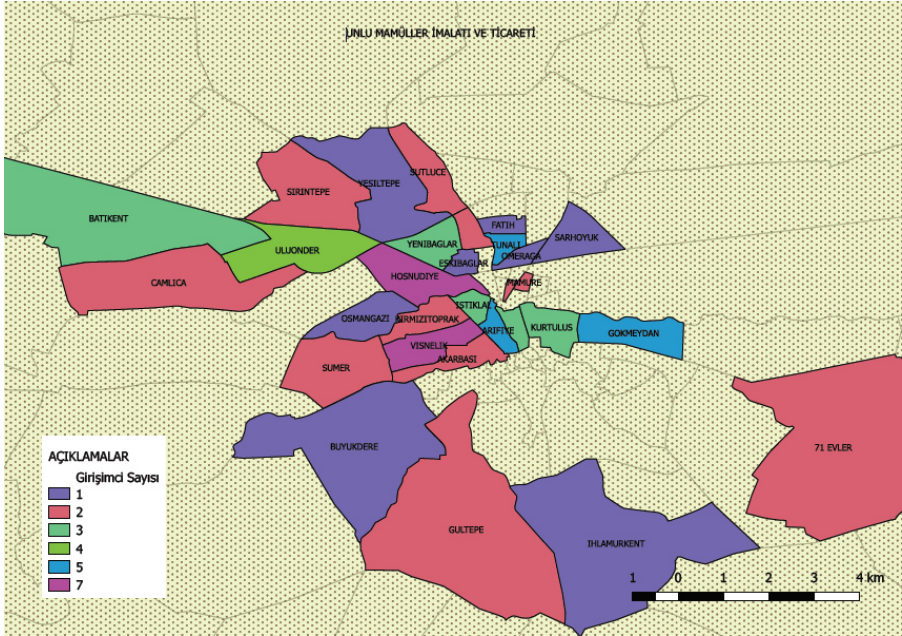
Şekil 28: Telekomünikasyon ve Bilişim Sektörü

Telekomünikasyon ve bilişim sektörleri kadın girişimciler tarafından çok yoğun olarak tercih edilmese de azımsanmayacak ölçüde kadın girişimcinin bu sektörlerde faaliyet gösterdiği görülmüştür. Kadın girişimcilerin işletmelerinin Cumhuriyet, İstiklal ve Arifiye mahallelerinde yoğun olarak konumlandığı görülmüştür.

Şekil 29: Temizlik Sektörü

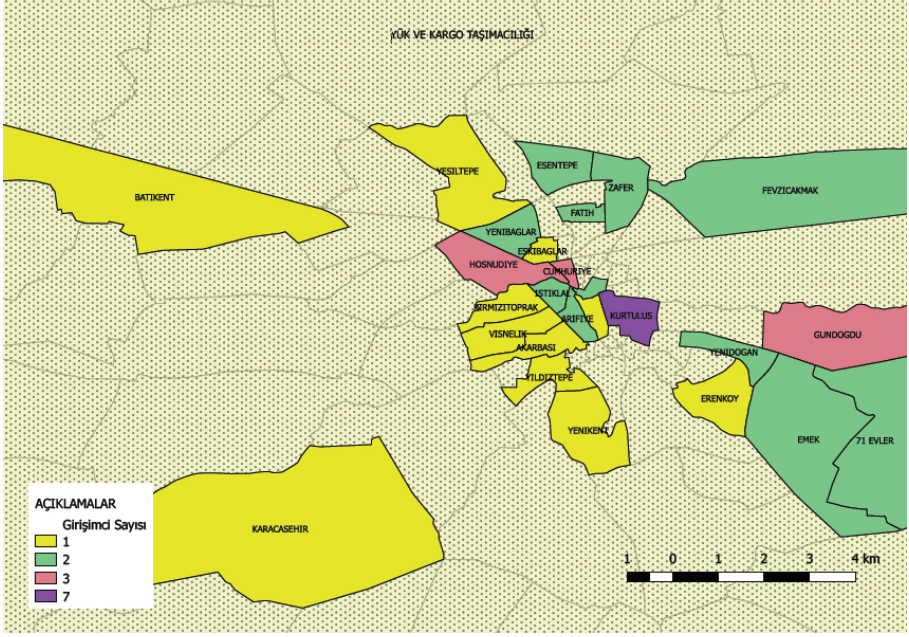
Şekil 28.'de görüldüğü üzere temizlik sektörü de telekomünikasyon ve bilişim sektörleri gibi Eskişehirli kadın girişimciler tarafında çok yoğun olarak tercih edilmemiştir. Bu alanda faaliyet gösteren kadın girişimcilerin işletmelerinin ise Hoşnudiye, Uluönder ve Kurtuluş bölgelerinde konumlandıkları görülmüştür.

Şekil 30: Unlu Mamuller İmalatı ve Ticareti

Unlu mamuller imalatı ve ticareti alanında faaliyet gösteren kadın girişimcilerin sayıları da azımsanmayacak ölçüdedir. Kadın girişimcilerin faaliyetlerini sürdürdükleri işletmeleri ise konumsal olarak şehir geneline yayılmış bir dağılım izlemektedirler.

görülmüştür. Bu alanda faaliyet gösteren kadın girişimcilerin işletmelerinin yoğun olarak Arifiye ve İstiklal mahallelerinde konumlandıkları görülmüştür.

Şekil 33: Yük ve Kargo Taşımacılığı Sektörü

Aynı yapı kooperatifleri işletmeciliğinde olduğu gibi yük ve kargo taşımacılığı sektöründe de kadın girişimcilerin beklenenden daha fazla faaliyet gösterdikleri belirlenmiştir. Yoğun olarak Kurtuluş, Hoşnudiye ve Cumhuriyet mahallerinde konumlanan işletmelerin, şehir genelinde bir dağılım izledikleri belirlenmiştir.

SONUÇ

Günden güne gelişen, değişen ve yatırım hacmi artan girişimcilik ekosistemi ülkelerin sosyoekonomik kalkınmalarında kilit rol oynamaktadır. Bu bağlamda Türkiye’de küresel piyasaları takip etmekte ve küresel alanda kendine daha güçlü bir yer edinmeye çalışmaktadır. Bu makroekonomik sistemde kadın girişimciliği, sürdürülebilir büyüme ve kalkınmanın sağlanmasında önemli bir yere sahiptir. Kadın girişimcilerin bu sisteme dâhil olarak faaliyetlerde bulunmalarının sonucunda ekonomik açıdan istihdam artışı ve katma değer üretimi sağlanırken, sosyal açıdan kadının toplumdaki statüsü de gelişmektedir.

2018 verilerine göre Türkiye’de nüfusun %49.8’ini kadınlar oluşturmaktadır. Ülkedeki erkek nüfusuna neredeyse eşit olan kadın nüfusu, istatistiklerle incelendiğinde gerek istihdam gerekse de işgücüne katılım oranlarında erkek nüfusunun ulaştığı oranların neredeyse yarısına ulaşabilmiştir. Bununla birlikte Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Örgütü’nün (OECD) 2018’de yayınladığı rapora göre topluluğa üye ülkeler arasında kadınların iş gücüne katılım oranı en düşük olan ülke %33.6 ile Türkiye olmuştur. Bu durum ülkede atıl durumda kalan büyük bir potansiyelin varlığına işaret etmektedir. O yüzden sanayi devrimini henüz tamamlamamış, gelişmekte olan ülkeler sınıfına giren ülkemizde kadın girişimciliği makroekonomik seviyede istihdam yaratılmasında, sermaye oluşumunda ve sosyokültürel gelişimin sağlanmasında kilit bir olgudur.

Kadın girişimciliğini anlamak, geliştirmek ve teşvik etmek adına dünyada ve ülkemizde birçok çalışma yapılmıştır. Literatüre tarihsel açıdan bakıldığında kadın girişimciliğinin 1990'lı yıllardan itibaren oldukça popüler bir araştırma konusu olduğu görülmektedir. Ülkemizde de bu konuda oldukça faydalı ve özgün çalışmaların yapılmasına rağmen istatistiksel veriler itibariyle kadın girişimciliğinin hala arzu edilen konumda olmadığı da bilinen bir gerçektir.

Kadın girişimciliğini sosyoekonomik anlamda hak ettiği konuma getirebilmek ve potansiyel kadın girişimcilerin atıl durumda olan makroekonomik faydalarından yararlanabilmek bu çalışmanın ana motivasyonunu oluşturmuştur.

CBS uygulaması ile haritalandırma metodu kullanımı sonucunda, Eskişehir ili Odunpazarı ve Tepebaşı merkez ilçelerinde 33 adet farklı sektörde faaliyet gösteren kadın girişimcilerin sektörler itibariyle sayıları ve faaliyet alanları haritalandırılmıştır. Bu uygulama sonucu elde edilen bulgular, literatürde incelenen kadın girişimciliğinin karakteristik özellikleri ile büyük çoğunlukla uyuşmaktadır. Metodoloji bölümündeki görseller aracılığıyla da görülebileceği gibi, kadın girişimcilerin en çok tercih ettikleri sektörler; bankacılık ve sigorta hizmetleri, eğitim ve rehabilitasyon hizmetleri, gelinlik ve mefruşat ticareti, perakende gıda ticareti, kırtasiye yazılım matbaa ve fotoğrafçılık alanları, konaklama hizmetleri, konfeksiyon ve deri ürünleri imalat ve ticareti, sağlık hizmetleri, hazır yemek sektörü ve taahhütlü inşaat işleri olmuştur. Literatürde cinsiyet rolü stereotipleri üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde kadınların besleyip büyütme

görevlerinden kaynaklı olarak daha duygusal ve sosyal çevresine daha duyarlı olarak nitelendirildikleri görülmüştür. Bu bağlamda ele alınan birçok sektör genel olarak maskülen iş alanları, yani erkeklerin daha baskın olduğu ve toplumun erkeklerin yapması gerektiğini düşündüğü sektörlerdir. Çalışmada kadınların yoğun olarak tercih ettikleri sektörler arasında bu durumla çelişen tek sektör taahhütlü inşaat işleri olmuştur. Bununla ilgili olarak ileride bu sektördeki kadın girişimcilerin faaliyetlerini konu alan daha ayrıntılı bir çalışma yapılarak bu durum aydınlatılabilir. Diğer yandan bu durumun çalışmanın sınırlılıkları ile ilgili olduğu sonucuna varılmıştır. Bu sonuca varmamızdaki en büyük etken ele alınan diğer sektörlerin kadın girişimciler açısından tercih edilme durumlarıdır. Akaryakıt ve LPG ticareti, toptan gıda ticareti, doğalgaz kurulum ve ticareti, hafriyat ve tesisat hizmetleri ve madencilik ve mahrukat sektörü kadın girişimciler tarafından en az tercih edilen sektörlerden olmuşlardır. Enerji, otomasyon ve servis hizmetleri, hayvansal ürünler imalatı ve ticareti, hırdavat ürünleri ve el aletleri ticareti, makine ve yedek parça imalatı, metalden mamul ürün imalatı, mobilya ürünleri ve kereste imalatı, plastik ve kimyasal ürünler imalatı, tarım ve orman ürünleri imalatı ve ticareti gibi sektörler ise kadın girişimciler tarafından ekonomik faaliyetleri için az tercih edilen sektörlerden ve ticaret alanlarından olmuşlardır. Dış ticaret, danışmanlık, müşavirlik ve kiralama hizmetleri, inşaat malzemeleri ticareti, kültür, sanat ve eğlence hizmetleri, sarraflık, optik ve hediyelik sektörü, telekomünikasyon hizmetleri, yapı kooperatifi işletmeciliği ve yük ve kargo

taşımacılığı ise kadın girişimciler tarafından hiçte azımsanmayacak ölçüde tercih edilen sektörlerden olmuşlardır.

Çalışmanın sonuçları arasında dikkat çeken bir diğer önemli husus ise kadın girişimcilerin işletmelerinin büyük çoğunluğunun mikro ölçekli işletmeler olmasıdır. Bununla birlikte ağır sanayi ürünleri üretim alanlarında kadın girişimcilerin faaliyetlerinin minimum seviyede olduğu görülmüştür.

KAYNAKÇA

- Aytaç, Ö. (2006). Girişimcilik: Sosyo-Kültürel Bir Perspektif. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. Sayı: (15), s.139-160.
- Er, P. H. (2012). Girişimcilik ve Yenilikçilik Kavramlarının İktisadî Düşüncedeki Yeri, Joseph A. Schumpeter. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Yayın Yeri: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Eroğlu, F., Çoban, H. ve Koç, M. (2015). Toplumsal Kalkınma ve Kadın Girişimciliği Üzerine Bir Araştırma, International Conference on Eurasian Economies, Session 7C, s. 534-543.
- Global Entrepreneurship Monitor, Startups.Watch Raporu, 2019, pp.3
- Marangoz, M. (2018). Girişimcilik. İstanbul: Beta Yayınları.
- Sallan Gül, S. ve Altındal, Y. (2016). Türkiye’de Kadın Girişimciliğinin Serüveni: Başarı Mümkün mü? Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 21 (4), 1361-1377.
- Soysal, A. (2010). Türkiye’de Kadın Girişimciler: Engeller ve Fırsatlar Bağlamında Bir Değerlendirme, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 65 (01), 83-114.
- [https://tr.eurone ws.com/2019/03/08/oecd-de-kadinlarin-is-gucune-katilim-oraninin-en-dusuk-oldugu-ulke-turkiye](https://tr.eurone.ws.com/2019/03/08/oecd-de-kadinlarin-is-gucune-katilim-oraninin-en-dusuk-oldugu-ulke-turkiye)
- <https://news.crunchbase.com/news/announcing-2017-update-crunchbase-women-venture-report/>

BÖLÜM 5
KIRSAL ALANDA SOSYAL SERMAYE VE DEMOKRATİK
KATILIM

Şerafettin KELEŞ¹

¹ Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, İktisat Bölümü, Erzincan Türkiye, skeles2580@gmail.com <https://orcid.org/0000-0002-5147-0825>

GİRİŞ

İlk olarak demokrasi kavramı Eski Atina bilginleri tarafından “halk yönetimi” anlamında kullanılmıştır. Eski Atina bilginlerince ‘demokrasi’; site devletinin yönetimine eşitlikçi bir katılım ve kanunların herkes için aynı şekilde olması gerektiği anlamını taşımaktaydı (Gökçe, 2013).

Toplumların sosyoekonomik, politik ve hukuksal yapılarındaki farklılıklar nedeniyle günümüzde demokrasi kavramı üzerine uzlaşmış ortak bir tanım yoktur (Demir, 2010). Toplumların farklılıklarını dikkate alan Dahl (1989), demokrasi tanımı yerine demokrasinin varlığı için beş ölçüt gerektiğini vurgulamaktadır. Bu ölçütler; eşit oy hakkı, halkın etkin katılımı, bilgi alma, gündem üzerine söz söyleme hakkı ve yetişkin bireylerin kararlara ve seçimlere dâhil olmasıdır. Bir yerde demokrasinin varlığı ve ölçüsünü bu ölçütlere bakarak değerlendirmek mümkündür.

Sosyal sermaye; toplumsal ilişkilerde ekonomik veya ekonomik olmayan ürünlerinin üretimini kolaylaştırabilecek kamusal bir kazanımdır. Sosyal sermaye açıkça sosyaldır (Paxton, 2002). Sosyal sermaye, bireylerin dostane ilişkilerinden oluşan uzun ömürlü kurumsallaşmış bir ilişki ağı veya bir gruba üyelikle bağlantılı olarak grup üyelerinin kolektif sahip olduğu sermaye desteği, mevcut ya da muhtemel kaynaklar kümesidir (Bourdieu, 2010). Sosyal sermaye bireyler, sivil toplum örgütleri ve kamu kurumları arasında yüksek seviyeli güven ve işbirliği sağlayarak sivil katılım yaratmakta ve toplumsal ilişkilerin sürdürülmesine yardımcı olmaktadır. Dolayısıyla,

sosyal sermaye toplumsal entegrasyon, halkın farkındalığı, ortak hareket etme ve demokratik istikrar için uygun koşulların oluşmasını sağlar (Keleş vd., 2018).

Demokrasi ve sosyal sermaye arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmaların bir bölümü sivil toplum üzerinde yoğunlaşmaktadır (Paxton, 2002; Newton, 2001). Yapılan araştırmalarda demokrasinin varlığı ve devamlılığı açısından sosyal sermayenin önemli bir unsur olduğu noktasında ittifak edilmektedir (Paxton, 2002). En başta sosyal sermaye ‘aktif demokratik yurttaşlığın’ elde edilmesinde önemli bir etkidir (Field, 2006). Siyasal katılımın sağlanmasında da sosyal sermaye önemli roller üstlenmektedir (Kalaycıoğlu, 2007; Krishna, 2002). Demokrasilerde iktidarın varlığı kadar muhalefetin varlığı da gereklidir. Sosyal sermayenin siyasi iktidara karşı muhalif söyleme fırsat yaratabileceği ve muhalefetin var olabilmesine imkân sağlayacak özgür demokratik sisteme katkı sunacağını vurgulanmaktadır (Paxton,2002).

2018 Cumhurbaşkanı ve 27. Dönem Milletvekili Genel Seçimlerinde Erzurum kırsal alanında genel seçime katılım oranı %87.34 olarak gerçekleşti (Anonim, 2020). Kırsal alanda yaşayan bireylerin siyasi sürece bu kadar güçlü bir şekilde katılmaları ilginç ve aynı zamanda özellikle demokrasi bağlamında araştırılması gereken bir konudur. Bu bağlamda yakın zamanlarda çokça araştırmaya konu olan sosyal sermaye ve siyasete katılım (Krishna et al., 2000; Brown & Uslander 2002) bu çalışmanın da konusunu oluşturmaktadır.

Çalışmanın amacı, kırsal alanda sivil toplum ve demokratik katılım ile farklı boyutlarıyla sosyal sermaye arasındaki ilintiyi incelemektir. Kırsal alanda sosyal sermayenin bireylerin demokratik davranış ve karar alma süreçlerinde olumlu bir etki gösterdiği çalışmanın temel hipotezini teşkil etmektedir. Çalışma ile kırsal kesimde ikamet eden hane başkanlarının demokratik katılımları ve sosyal sermaye türlerinin demokratik katılım üzerine etkisi ampirik bir çalışmayla ortaya konulmaktadır. Çalışma sonuçlarının sosyal bilimler literatürüne önemli katkı yapacağı varsayılmaktadır.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Demokrasi ve demokratik katılım

En genel tanımıyla demokrasi; egemenliğin millete veya halka ait olması, halkın halk tarafından yönetilmesidir (Derdiman, 2006). Demokrasi; iktidarın zirvesinde halkın bulunduğu, belirli dönemlerde halkın özgür iradesiyle yaptığı seçimlerle temsilcilerini seçtiği, halk adına devredilmiş otorite yoluyla halk tarafından dolaylı olarak hükümet etme biçimine imkân veren siyasi sistemi ifade etmektedir (Grove, 2002; Tunç, 2008).

Bireylerin toplumu ve kendilerini ilgilendiren konularda fikirlerini açıkça ifade edecek durumda olmaları ve bu konulara müdahil olabilmeleri demokrasinin varlığının gereğidir. Demokratik ülkelerde, bireylerin siyasi görüşlerini özgürce bildirecek bir hukuk sistemine, karar alma sürecine ve her seviyede katılım hakkına sahip olmaları gerekmektedir. Yine toplumun ihtiyaç duyduğu bütün bilgilere

rahatlıkla ulaşması demokrasinin varlığı açısından vazgeçilmezdir (Dahl, 1989).

Bireylerin siyasete katılımı, 1960'lardan sonra özellikle liberal demokrasi alanında yapılan araştırmalarda üzerinde çokça durulan konulardan biri olmuştur (Almond & Verba 1963, Parry et al. 1992). Siyasi katılım, hem siyasete ve siyasi kurumlara güveni sağlamada ve hem de bireylerin taleplerini ifade etme ve desteklediği temsilcilerini denetleme gücü için gereklidir (Letki,2003). Siyasete katılım sayesinde bireysel ve sade sesler çoğalır ve güçlenir (Putnam 1993). Demokratik süreçlere aktif katılım 'sivil toplum' un ana özelliğidir. Seçimlere katılmak ve oy kullanmak, siyasi olayları tartışmak veya çeşitli grup ve partilere üyelik gibi faaliyetler toplumun ortak faydasına yönelik olduğu için sivil olarak adlandırılmakta ve demokrasilerde bireyler için bir hak ve yükümlülük olarak görülmektedir (Putnam,1993).

1.2. Sosyal sermaye ve türleri

Sosyal sermaye, bireylerin kendi arasında ve bireyin mensup olduğu toplulukla olan bağlarından kaynaklanan güç ve kazançları ifade etmektedir (Leung., 2011). Yine sosyal sermaye, bireylerin diğer bireylerle olan bağlantılarından kazanç elde edebileceği fikridir (Paxton, 1999). Sosyal sermaye, bireyler arasında işbirliği, dayanışma, karşılıklı güven ve toplumsal normların bütünüdür (Coleman, 1988).

Farklı düşünürler tarafından farklı tanımları yapılan sosyal sermaye eski bir kavramdır. Hanifan'ın (1916) sosyal sermaye kavramını ilk kullanımının üzerinden uzun bir süre geçmesine rağmen sosyal

bilimlerde özellikle siyaset bilimi, sosyoloji ve ekonomi literatüründe büyük bir ilgi görmüştür (Adler ve Kwon, 2002). Sosyal sermaye ile ilgili son dönem çalışmalarda bireysel ve genel güven düzeyleri (Fukuyama, 2005; Coleman, 1988; 1990; Uslaner, 2008), siyasal ve sivil katılım oranları (Putnam 1993, 1995, 2000), aile ve toplumsal değerler (Fukuyama, 2011), ortak eylem ve işbirliği (Ostrom & Ahn, 2009) gibi alanlar dikkat çekmektedir. Bu çalışmalar sosyal sermaye kavramını kısmen farklı tasvir etseler de hepsinde varılan ortak nokta sosyal ilişkilerin barındırdığı potansiyel bir gücün varlığıdır (Aydemir ve Özşahin, 2011).

Sosyal sermaye türlerine göre bilişsel, yapısal ve ilişkiyel olmak üzere üç türde bulunmaktadır.

Yapısal sosyal sermaye, bireyler arasında kurulan bağlantı ve ağları ifade etmekte ve sosyal sermayeden faydalanmada ve geliştirilmesinde gereksinim duyulan, gruplara ve bireylere ulaşımı sağlamaktadır. Yapısal sosyal sermaye, sosyal normları, sosyal ağları ve rolleri kapsamaktadır (Krishna ve Shrader, 1999).

Bilişsel boyut, zihinsel süreçleri içermekte; geleneklerden ve kültürden beslenmekte, bireylerin birlikte hareket etmesini sağlayan tutumlar, değerler, normlar ve düşüncelerle varlık kazanmaktadır. Dolayısıyla yapısal boyut somut yapıları kapsamakta; kurumlara, sivil örgütlere, normlara ve biçimsel iletişim ağlarına işaret etmektedir. Bilişsel boyut ise, ortak değerler, güven, davranış kalıp ve normları gibi soyut öğeleri kapsamaktadır (Coleman, 1990).

İlişkisel sosyal sermaye, bireylerin etkileşim yoluyla birbirleriyle geliştirdikleri bireysel ilişki çeşitlerini ve ilişkilerin niteliğini ifade etmektedir (Carolis & Saporito, 2006). Yapısal sosyal sermaye bireyler arasında olan ilişki ve etkileşimin sayısına bakarken ilişkisel sosyal sermaye bu ilişkinin nitelik, kalite ve içeriğine odaklanmaktadır. İlişkisel sosyal sermaye bireylerin birbirine ve kurumlara olan güven düzeyine dayanmaktadır.

2. MATERYAL VE METOT

2.1. Materyal

Çalışmada analiz için kullanılan veriler Erzurum İli kırsal alanında 2018 yılında yapılan anket çalışmasından elde edilen yatay kesit verileridir. Çalışmada SPSS 21 ve LISREL 8.72 paket programları yazılım materyali olarak kullanılmıştır.

2.2. Metot

Örnek Büyüklüğünün Belirlenmesi

Araştırma bölgesi Erzurum ilinin 20 ilçesi vardır. Kuzeyde bulunan ilçeleri Doğu Karadeniz sınırları içinde yer almaktadır ve il yüzölçümünün yaklaşık % 30'luk bir payını oluşturmaktadır. Geriye kalan % 70'lik kısım Doğu Anadolu Bölgesi içindedir (Emiroğlu, 1972). Tesadüfi örnekleme yöntemiyle %95 güven sınırları içerisinde ankete katılacak hane reisleri sayısı 324 kişi olarak belirlenmiştir.

Ölçeklerin Hazırlanması (Anket Sorularının) ve Veri Analizi

Anket soruları hazırlanması, ölçeklerin oluşturulması ve hane reisleriyle yüz yüze anket uygulamanın gerçekleştirilmesi uzun bir

süreyi kapsamıştır. Anket soru formu hazırlanırken Dahl (1989), Fiorino (1990), Warren (2002) ve Pateman (1970) demokrasi ve demokratik katılım çalışmaları esas alınmıştır. Sosyal sermaye üç türünün soru formu Rasmussen et al. (2011) Minnesota Üniversitesi'nde sosyal sermaye ölçümüne yönelik yaptığı çalışma ve Bjørnskov (2003) yine aynı konudaki çalışmaları referans alınmıştır.

Saha çalışmasında elde edilen yatay kesit verileri Yapısal Eşitlik Modellemesi kullanılarak analiz edilmiştir. Yatay kesit verilerinin analizinde öncelikle çalışmanın teorik modeli oluşturulmuş gizil gözlenen değişkenler modele yerleştirilerek Path analizi yapılmıştır. Sonraki aşamada teorik çalışma modelindeki gizil değişkenlerin gözlenen değişkenler tarafından açıklana birliğini ve ölçüm özelliklerini gösteren ölçüm modeli oluşturulmuştur (Jöreskog & Sörbom, 1996). Ölçüm modeli gizil ve gözlenen değişkenler arasındaki ilişkilerin uzanımını oluşturmaktadır. Ölçüm modelinde gizil ve gözlenen değişkenlerin yapısı tanımlandıktan sonra yapısal eşitlik modeli kurulmuştur. Yapısal model ile gizil değişkenler arasında var olduğu kabul edilen nedensel ilişkiler belirlenir.

2.3. Teorik çatı

Yapısal Eşitlik Modeli

Yapısal eşitlik modeli (YEM); gözlenen ve gizil değişkenler arasındaki korelasyonel ve nedensel ilişkilerin bir arada olduğu modellerin test edildiği bir istatistik yaklaşımdır. Yöntem tamamen teoriye dayalıdır ve gizil değişkenler arasında bir nedensellik ilişkisinin varlığı kabul edilmektedir (Yılmaz 2004). Yapısal eşitlik

modellemesinin amacı, önceden teorik olarak çalışma modelinde belirlenen ilişki örüntülerinin veri seti tarafından geçerliliğini test etmektir (Bayram 2010).

2.3.1. Yapısal eşitlik modellerinin matematiksel yapısı

Dışsal gizil değişkene betimleyen gözlenen değişkenler için oluşturulan doğrusal eşitlikler aşağıdaki gibidir:

$$x = \Lambda^x \cdot \xi + \sigma$$

x: Gözlenen değişkenler matrisi,

Λ^x : Bağımsız gizil değişkenlerin etkilediği, ölçülen bağımsız değişkenlere ait katsayılar matrisi,

ξ : Bağımsız gizil değişken,

σ : Bağımsız gizil değişkene ait gözlenen değişkenlerin hata vektörüdür.

Bağımlı gizil değişkenlere ait gözlenen değişkenler için oluşturulan doğrusal eşitlikler aşağıdaki gibidir:

$$y = \Lambda^y \cdot \eta + \varepsilon$$

y: Bağımlı gizil değişkenlere ait gözlenen değişkenler vektörü,

Λ^y : Bağımlı gizil değişkene ait gözlenen değişkenlerin katsayılar matrisi,

η : Bağımlı gizil değişken,

ε : Bağımlı gizil değişkenlere ait gözlenen değişkenlerin hata vektörüdür.

Yapısal model için oluşturulan doğrusal eşitlikler aşağıdaki gibidir;

$$\eta = \Gamma \cdot \xi + B \cdot \eta + \zeta$$

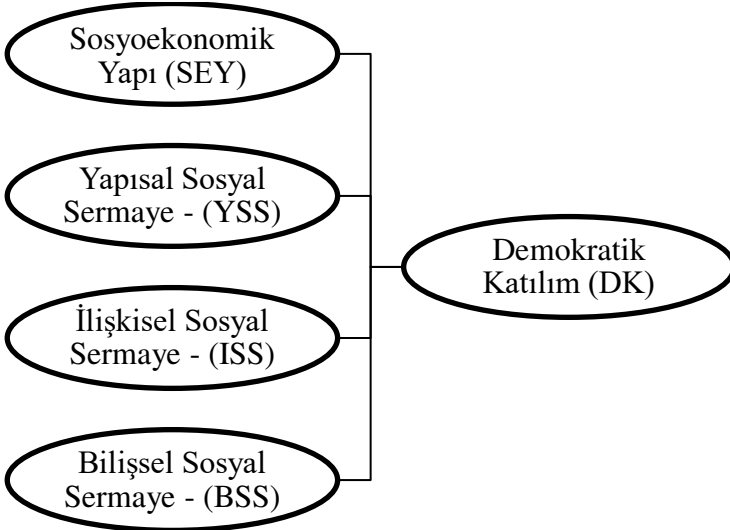
Γ: Bağımsız gizil değişkenlerin etkilediği bağımlı gizil değişkenlerin regresyon katsayıları matrisi,

B: Bağımsız gizil değişkenlerin etkilediği bağımlı gizil değişkenler arasındaki regresyon katsayıları matrisi,

Ç: Bağımlı gizil değişkenlere ait, bağımsız gizil değişkenler tarafından etkilenmeyen hata matrisidir.

Yapısal eşitlik modeli; gizil ve gözlenen değişkenlerin çok değişkenli normal dağılım gösterdiğini, gizil değişkenler arasında doğrusal ilişkilerin olduğu, aykırı değerlerin var olduğu, hata terimlerinin korelasyonsuz olduğu, çoklu doğrusal bağlantı sorununun olmadığı ve örneklem büyüklüğünün yeterli olduğu varsayılmaktadır (Keskin & Keleş, 2018).

Kırsal alanda sosyal sermayenin demokratik katılıma etkisini gösteren çalışmanın teorik modeli Şekil 1’de gösterilmiştir.

Şekil 1: Sosyal sermaye ve demokratik katılım teorik modeli

2.4. Modelin gizil değişkenleri

Demokratik Katılım (Dışsal Gizil Değişken)

Çalışmanın dışsal gizil değişkeni olan Demokratik Katılım'ın (DK) anket soruları oluşturulurken demokrasinin varlığı için olması gereken ölçütler (Dahl, 1989) dikkate alınmıştır. Bu ölçütler; serbest seçimlerde oy kullanma, siyasi faaliyetlere etkin katılımı, bilgi ve haber alma, gündemi takip etme ve gündem üzerinde söz söyleme hakkı ve muhalefetin varlığı olarak ifade edilmektedir. Sorular iki seçeneklidir. Evet seçeneği 1, hayır seçeneği 0 puan üzerinden değerlendirilmiştir.

D1-En son seçimlerde oy kullandınız mı?

D2-son bir yılda bilgilendirme kampanyası veya propaganda faaliyetinde bulundunuz mu?

D3- Son bir yılda bir protesto eylemi veya gösteride eyleminde bulundunuz mu?

D4-Son bir yılda karşıt bir eylemde bulundunuz mu?

Sosyoekonomik Yapı (SEY)

Bireylerin sosyoekonomik yapısını en azdan en çoğa doğru 1'den 5'e kadar puanlanmıştır.

lang-Aile Büyüklüğü

eth-Etnik Köken

land-İşletme Büyüklüğü

year-Tarımsal tecrübe

Yapısal Sosyal Sermaye (YSS)

Yapısal sosyal sermaye bireyler arasındaki ilişkileri ve ağları ifade etmektedir. Yapısal sosyal sermaye bireylerin yakın ve uzak çevresine erişimi sağlamaktadır. Yapısal sosyal sermaye, likert yöntem ile kesinlikle katılmıyorum 1, katılmıyorum 2, orta derecede katılıyorum 3, katılıyorum 4, kesinlikle katılıyorum 5 puanla değerlendirilmiştir.

Y1-Ailemle olan ilişkimden memnunum

Y2-Komşularım ve arkadaşlarımla olan ilişkimden memnunum

Y3-Köyümden memnunum

Y4-Köy yararına gönüllü çalışırım

İlişkisel Sosyal Sermaye (ISS)

İlişkisel sosyal sermaye, bireyler arasında kurulan ilişkilerin niteliğini belirtmek için kullanılmaktadır. Bireylerin sosyal etkileşim yoluyla birbirleriyle ve kurumlarla geliştirmiş oldukları bireysel ilişki ve güveni ifade etmektedir. İlişkisel sosyal sermaye, beşli likert yapıdadır.

R1-Köylüme güvenirim

R2-Hükümete güvenirim

R3-Adalet sistemine güvenirim

R4-İnsanların geneli güvenilirdir

Bilişsel Sosyal Sermaye (BSS)

Bilişsel sosyal sermaye, kültür ve inanışları, normlar, değerler, tutumlar ve düşüncelerin ortak zeminini birlikteliği öne çıkarır. Bilişsel sosyal sermaye soyut yapıdadır ve davranış normları, ortak

değerleri ifade etmektedir (Coleman, 1990). Bilişsel sosyal sermaye ölçeği de beş seçenekli likert yapıdadır.

B1-Köyde din ve mezhep ayrımcılığı yoktur

B2-Etnik sorunlar köyde önemli farklılıklar oluşturmamaktadır

B3-Bölgeadaki gelişmelerle ilgilenirim

B4-Türkiye’yi meşgul eden konularla ilgilenirim

3. ÇALIŞMA BULGULARI

3.1. Demografik ve Sosyoekonomik Bulgular

Doğu Anadolu Bölgesi’nin en kalabalık ve büyük şehirlerinden biri olan Erzurum; farklı mezhep ve etnik kökenden insanların bir arada yaşadığı şehirdir. Tablo 1’de anket çalışmasına katılan hane başkanlarının demografik ve sosyokültürel özellikleri verilmektedir.

Tablo 1: Katılımcıların demografik özellikleri

Yaş	n (Frekans)	Oran %
24 ve altı	20	6
25-34	107	33
35-44	94	29
45-54	67	21
55 ve Üstü	36	11
Hane büyüklüğü (kişi)		
1-4	75	23
5-8	211	66
9-12	28	8
12’den fazla	10	3
Etnik köken		
Türk	128	40
Kürt	116	36
Zaza	60	18
Gürcü ve diğerleri	20	6
Sahip olunan arazi (dekar)		
Arazisi yok	14	4
11-30	64	20

31-50	37	11
51-150	58	18
150'den fazla	26	8
Tarımsal tecrübe (yıl)		
1-5	50	15
6-10	44	14
11-20	95	29
21-30	94	29
30 üzeri	41	13
Toplam	324	100

Kaynak: Orijinal hesaplamalar

Anket çalışması Erzurum ve ilçelerinin kırsal yerleşkelerinde gerçekleştirilmiştir. Ankete katılanların yaşı, hanelerinin büyüklüğü, işletme büyüklüğü, etnik kökenleri ve tarımsal üretimde kaç yıl çalıştıkları sorulmuştur.

Hane reisinin yaşı: Sosyal ağlara katılımı ve sosyal ilişkilerde hane başkanlarının yaşı önemlidir. Örnekleme yer alan hane başkanlarının %33'ü 25–34 yaş grubundadır. 24 yaş altındaki hane başkanı oranı %6 ile en düşük düzeydedir.

Hane büyüklüğü: Hane büyüklüğü bulguları çok çocuklu ailelerin bölgede çoğunluğu oluşturduklarını göstermektedir.

İşletme büyüklüğü: Hane reislerinin sahip olduğu arazi miktarı işletme büyüklüğü olarak kabul edilmiştir. Katılımcılardan %4'ünün arazisi bulunmamaktadır. Hane reislerinden 10 dekardan daha az araziye sahip olanlar %39 oranındadır.

Tarımsal Üretim Tecrübesi: Tarım temel geçim kaynağıdır ve hane reisleri çocukluktan itibaren tarımsal faaliyet içireisindedir.

3.2. Ölçüm modeli

Ölçüm modelleri, gözlenen değişkenler vasıtasıyla çoklu regresyon analizi tekniklerini kullanarak nedensellik analizi yapmaktadır. Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) olarak ta isimlendirilen ölçüm modeli anketlerle elde edilen gözlenen değişkenler ile gizil değişkenler (teorik yapı ya da yapılar) arasındaki ilişkileri test etmek için kullanılmaktadır (Kalaycı, 2006).. Ölçüm modeli oluşturulmadan önce ölçeklerde yer alan gözlenen değişkenlerin güvenilirlik testi (Cronbach's Alpha Katsayısı), ortalaması, standart sapması SPSS 22 paket program kullanılarak hesaplanmıştır. Tablo 2'de modelde yer alan gözlenen değişkenlere ilişkin değerler toplu halde gösterilmiştir.

Tablo 2. Gözlenen değişkenlere ilişkin istatistik ve DFA sonuçları

Gözlenen Değişkenler	Ortalama	Standart Sapma	t değeri	Gözlenen Değişkenler	Cronbach's Alpha Değeri
Demokratik Katılım (DK)					
D1	0.79	0.405	3.31	0.25	0.582
D2	0.40	0.490	6.02	0.46	0.572
D3	0.26	0.441	7.36	0.61	0.576
D4	0.16	0.368	4.53	0.34	0.583
Sosyoekonomik Yapı (SES)					
Lang	6.35	3.22	7.38	0.47	0.588
Eth	1.40	0.60	7.43	0.48	0.588
Land	42.36	64.08	11.67	0.79	0.603
Year	20.17	12.18	5.50	0.36	0.600
Yapısal Sosyal Sermaye (YSS)					
Y1	3.42	1.543	4.99	0.35	0.563
Y2	2.90	1.548	8.34	0.71	0.560
Y3	2.97	1.663	-2.06	-0.15	0.580
Y4	3.65	1.499	-4.83	0.35	0.566
İlişkisel Sosyal Sermaye (ISS)					
R1	3.51	1.494	7.70	0.50	0.577
R2	3.24	1.458	4.24	0.28	0.592
R3	3.32	1.515	7.43	0.48	0.585

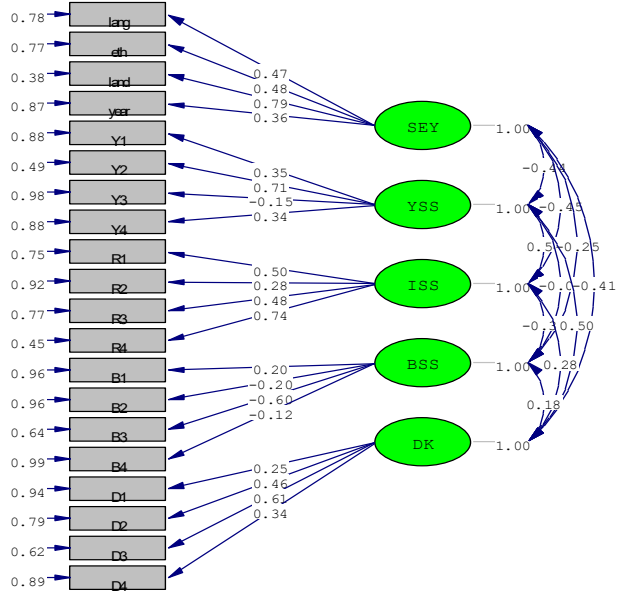
R4	3.43	1.250	11.08	0.74	0.563
Bilişsel Sosyal Sermaye (BSS)					
B1	3.79	1.513	2.29	0.20	0.604
B2	2.43	1.578	-2.31	-0.20	0.603
B3	3.72	1.364	-3.85	-0.60	0.594
B4	3.48	1.632	-1.43	-0.12	0.575

Kaynak: Orijinal Hesaplamalar

Chi-Square = 390.24, df = 160, P-value = 0.00000, RMSEA = 0.068

Modelde yer alan içsel gizil değişkenlerden yapısal sosyal sermayenin gözlenen değişkenlerinden “köyümden memnunum (Y3)” ve bilişsel sosyal sermayenin gözlenen değişkenlerinden “etnik sorunlar köyde önemli farklılıklar oluşturmamaktadır (B2)”, “bölgedeki gelişmelerle ilgilenirim (B3)”, “Türkiye’yi meşgul eden konularla ilgilenirim (B4)” değişkenlerin faktör yük değerleri ve *t* değerleri negatif çıkmıştır. Modelde yer alan değişkenlerin *t* değerleri ± 1.96 küçük olanlar %5 önem seviyesinde istatistikî olarak önemli bulunmuştur.

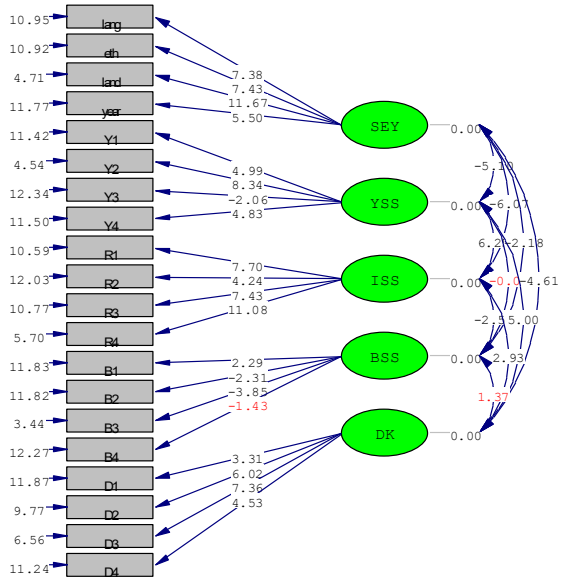
Veri ile model arasındaki uyumu değerlendirmede kullanılan ölçüm kriteri olarak Ki-kare/serbestlik derecesi (X^2/DF), *p* değeri ve RMSEA (Root-mean-square error approximation) değerleri incelenmiştir. Model için için X^2/DF değeri 2.43 olarak hesaplanmıştır (390.24/160). Bu değer kabul edilebilir değer olan beş ve beşten küçük değerler içerisinde yer almaktadır. Aynı şekilde RMSEA değeri yine kabul edilebilir değer olan 0.10 ve daha düşük değerler içerisinde (0.068). Model $p < 0.0000$ değerini aldığı için %5 önem seviyesinde istatistiksel olarak anlamlıdır. Şekil 2’de sosyal sermaye ve demokratik katılım çözüm modeli stansardize edilmiş faktör yük değerleri verilmiştir.

Chi-Square=390.24, df=160, P-value=0.00000, RMSEA=0.068

Şekil 2. Sosyal sermaye ve demokratik katılım çözüm modeli stansardize edilmiş faktör yük değerleri

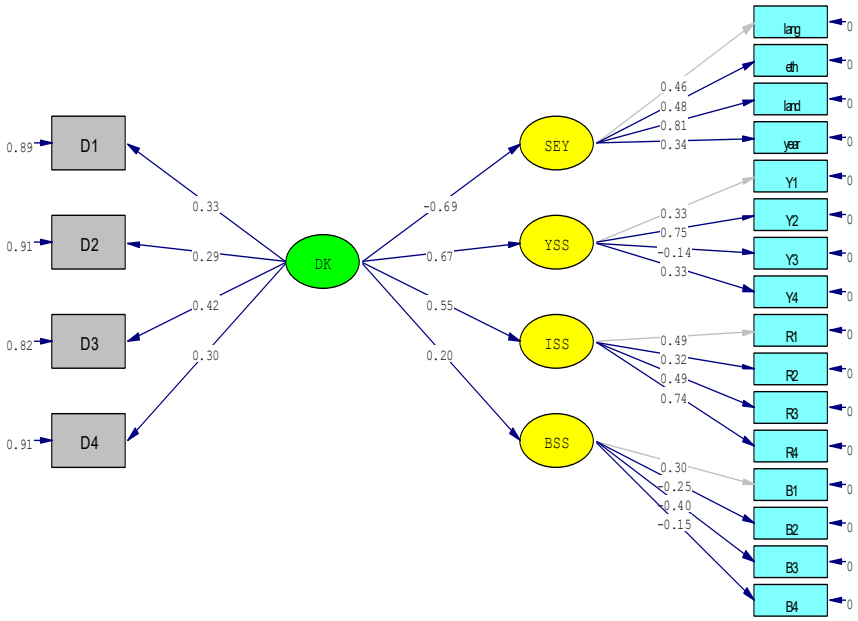
Standardize edilmiş faktör yük değerleri 1'in üzerinde olmamalıdır. Standardize edilmiş faktör yük değerleri her bir gözlenen değişkenin betimlediği gizil değişkeni ne kadar iyi temsil ettiğini göstermesi açısından son derece önemlidir (Şimşek, 2007). Modelde standardize edilmiş faktör yük değerleri birden (1) az bulunmuştur. Şekil 3'de sosyal sermaye ve demokratik katılım çözüm modeli *t* değerleri verilmiştir. Bilişsel sosyal sermaye gizil değişkeninin (B4) gözlenen değişkeninin *t* değerleri (-1.43) bulunmuş olup ± 1.96 küçük olduğu için %5 önem seviyesinde istatistikî olarak önemsiz bulunmuştur.

Şekil 3. Sosyal sermaye ve demokratik katılım çözüm modeli t değerleri

3.3. Yapısal model

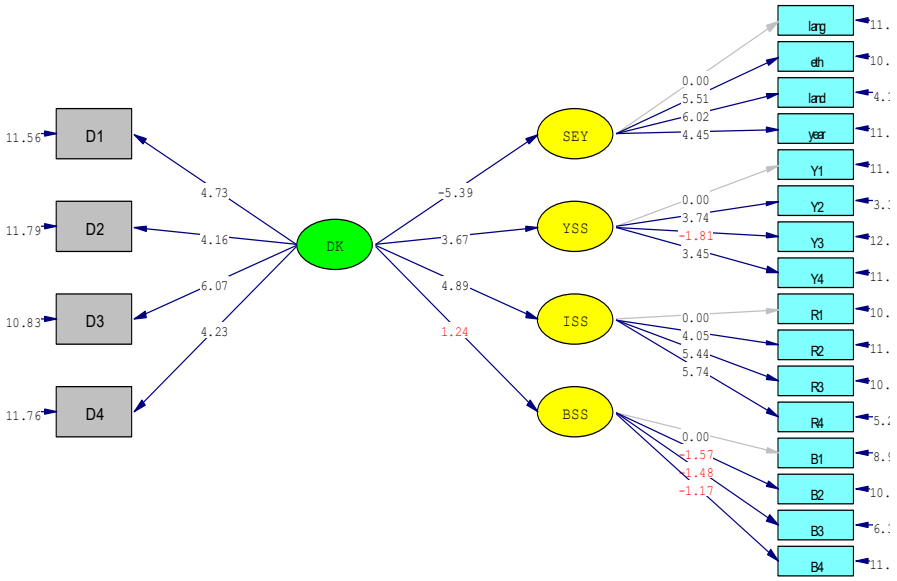
Yapısal modelin temel amacı gizil değişkenler arasındaki ilintiyi saptamak ve kurgulanan modeli test etmektir (Kline, 2005). Ölçüm modeli ve yapısal modelin uyum istatistikleri aynıdır. Yapısal model, gizil değişkenler arasındaki yapısal katsayılar incelemesiyle ölçüm modelinden farklılık arz eder (Bagozzi and Yi, 1988; Sümer ve Bek, 2012). Aşağıda Şekil 4’te yapısal eşitlik modeli ve standart değerleri (regresyon katsayıları) verilmektedir.

Şekil 4. Demokratik yapısal eşitlik modeli ve standart değerleri

Regresyon katsayıları hesap edilirken, her bir gizil değişkeni ölçmede kullanılan gösterge değişkenlerden biri tesadüfi olarak “bir” değeri alır. Bu değer dikkate alınarak diğer gösterge değişkenlerinin gösterge yükleri hesaplanır ve daha sonra bu değerler standart hale getirilir (Yeniçeri ve Erten, 2008).

Şekil 5’de demokratik katılım yapısal eşitlik modeli *t* değerleri verilmiştir. Buna göre sırasıyla sosyoekonomik yapı (-5.39) yapısal sosyal sermaye (3.67) ve ilişkisel sosyal sermaye (4.89) %5 önem seviyesinde istatistikî olarak önemli bulunmuştur. Bilişsel sosyal sermaye (1.24) bulunmuştur ve %5 önem seviyesinde istatistikî olarak önemli kabul edilmemektedir. Demokratik katılımın her bir parametresi %5 önem seviyesinde önemlidir.

Chi-Square=429.00, df=166, P-value=0.00000, RMSEA=0.071

Şekil 5. Demokratik katılım yapısal eşitlik modeli *t* değerleri

Yapısal model sonuçları demokratik katılım ile yapısal, ilişkisel ve bilişsel sosyal sermaye arasında pozitif yönlü bir ilişki tespit ederken; sosyoekonomik yapının demokratik katılım üzerinde negatif yönlü bir ilişki bulmuştur. Demokratik katılım üzerinde “SEY-Sosyoekonomik Yapı” değişkeni negatif yönde yüksek düzeyde ($\gamma = -0.69$; $t = -5.39$) bir etkiye sahiptir. “Sosyoekonomik Yapı” içsel gizil değişkeninin en önemli gözlenen değişkenleri; “eth-Etnik köken” ve “land-İşletme büyüklüğü” olarak bulunmuştur. Demokratik katılım ile sosyoekonomik yapı arasında tespit edilen negatif ilişki, kırsal alanda demokratik katılım ile sosyoekonomik faktörler arasındaki bir çelişki olduğunu göstermektedir. Aidiyet ve devlete sadakat düşüncesi etnik köken ve ekonomik refaha göre farklılaşmakta bu durum başka sorunlara işaret etmektedir. Ayrıca, araştırma alanında hiç arazi sahibi

olmayan hane başkanların olması ve hane başkanlarının sahip olduğu arazi büyüklüklerinin önemli bir kısmının (39%) 10 dekarın altında olması (Tablo 1) önemli faktörlerdir.

Demokratik katılım üzerinde “YSS-Yapısal Sosyal Sermaye” değişkeni pozitif yönde yüksek düzeyde ($\gamma = 0.67$; $t = 3.67$) bir etkiye sahiptir. “Yapısal Sosyal Sermaye” içsel gizil değişkeninin en önemli gözlenen değişkenleri; “Y1-Ailemle olan ilişkimden memnunum”, “Y4-Köy yararına gönüllü çalışırım” ve “Y2-Komşularıyla ve arkadaşlarımla olan ilişkimden memnunum” olmuştur. Kırsal alanda dayanışma ve karşılıklılık sosyal ve ekonomik hayatın sürdürülmesinde başat etkiye sahiptir. Putnam (1993) toplumsal hayat işbirliğini, dayanışmayı, kamu yararını, vatanseverliği ve katılımı gerektirdiğini ifade etmekte; dayanışmayla birlikte hareket etmenin katılımcı demokrasinin iyi işlemlerini sağlayacağını vurgulamaktadır. Kırsal alanda ismi konulmamış bir sivil toplum birlikteliği mevcuttur. Sivil toplum birlikteliği kırsalda yaşayan bireylerin için birer demokrasi okulu olduğu gibi bireyleri siyasi sistemle bütünleştirerek, beklenti ve kaygılarını dile getirmelerini de sağlamaktadır (Gök, 2015). Sivil toplum birlikteliği bireylerin ortak çıkarlarını merkeze alan bir yapı meydana getirmekte ve işbirliklerini çeşitlendirmektedir.

Demokratik katılım üzerinde “ISS-İlişkisel Sosyal Sermaye” değişkeni pozitif yönde yüksek düzeyde ($\gamma = 0.55$; $t = 4.89$) bir etkiye sahiptir. “İlişkisel Sosyal Sermaye” içsel gizil değişkeninin en önemli gözlenen değişkenleri; “R1-Köylüme güvenirim” ve “R4-İnsanların geneli güvenilirdir” ve olarak tespit edilmiştir. Sosyal sermaye güven

ile birlikte sivil bağlılık ve bireylerin sosyal ağları üzerinden kendilerine bir çıkar alanı yaratmalarını sağlamaktadır. Putnam (1993) sivil ve gönüllü örgütlenmeleri sosyal kaynaşma ve güvenin en önemli kaynağı olduğunu vurgulamaktadır. Sivil bağların bireyler arasında bağlılıkları artırdığı ve karşılıklı güveni de geliştirdiğı kabul edilmektedir. Demokratik bir toplumda bireyler arası kaynaştırıcı bir görev yüklenen güven aynı zamanda sosyal sermayenin asli unsurunu teşkil etmektedir. Bireylerin bir diğerine (ötekine) güvenmesi ve kurumsal yapılara güveni önemlidir. Toplumunu bir arada tutan harç işlevini güven üstlenmektedir (Putnam 1993). Kırsal alanda genel güven ve kurumlara güven yüksek düzeydedir ve demokratik katılımında önemli bir paya sahiptir.

Demokratik katılım üzerinde “BSS-Bilişsel Sosyal Sermaye” değişkeni pozitif yönde düşük düzeyde ($\gamma = 0.20$; $t = 1.24$) bir etkiye sahiptir. “Bilişsel Sosyal Sermaye” içsel gizil değişkeninin en önemli gözlenen değişkenleri; “B1-Köyde din ve mezhep ayrımcılığı yoktur” ve “B3-Bölgemdeki gelişmelerle ilgilenirim” olarak bulunmuştur. “Köyde din ve mezhep ayrımcılığı yoktur (B1)” gözlenen değişken pozitif değer alırken diğer gözlenen değişkenler negatif değer almaktadır. Demokratik katılımın kırsal alanda bilişsel sosyal sermaye ile fazla bir etkileşim içinde olmadığı anlaşılmaktadır.

Modelle veri setinin model ile uyumunu değerlendirmek için kullanılan indeksler Tablo 4’te yer almaktadır. Model değerlerinin bir (1) olması durumunda veri seti ile model arasında uyumun mükemmel olduğu; sıfır (0) olması durumunda ise tam uyumsuzluğun olduğu

kabul edilmektedir (Çelik ve Yılmaz, 2014). Bu araştırmada söz konusu indeks değerleri 1'e yakındır. Yani model ile veri setinin uygun olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 4: Uyum İndeksleri

Uyum indeksleri	Model Değeri	Uyum Ölçütü
χ^2 /sd	2.58	$0 \leq \chi^2 /sd \leq 5$
RMSEA	0.071	$0.00 \leq RMSEA \leq 0.10$
GFI	0.93	$0.90 \leq GFI \leq 1$
AGFI	0.89	$0.85 \leq AGFI \leq 1$
NFI	0.90	$0.90 \leq NFI \leq 1.00$
NNFI	0.91	$0.90 \leq NNFI (TLI) \leq 1.00$
RFI	0.90	$0.90 \leq RFI \leq 1.00$
CFI	0.92	$0.90 \leq CFI \leq 1.00$
IFI	0.92	$0.90 \leq IFI \leq 1.00$

Kaynak: Orijinal hesaplamalar

SONUÇ

İlk olarak eski Atina bilginleri tarafından “halk yönetimi” anlamında kullanılan demokrasi kavramının günümüzde üzerine uzlaşmış ortak bir tanım yoktur. Demokrasi tanımı yerine demokrasinin varlığı için beş ölçüt gerektiğini vurgulamaktadır. Bu ölçütler; eşit oy hakkı, halkın etkin katılımı, bilgi edinebilme, gündem üzerine son sözü söyleme hakkı ve yetişkinlerin kararlara ve seçimlere dâhil olmasıdır. Bir yerde demokrasinin varlığı ve ölçüsünü bu ölçütlere bakarak değerlendirmek mümkündür.

Sosyal sermaye; bireyler, sivil toplum örgütleri ve kamu kurumları arasında yüksek seviyeli güven ve işbirliği sağlayarak sivil katılım yaratmakta ve toplumsal ilişkilerin sürdürülmesine ve demokrasinin kökleşmesine yardımcı olmaktadır.

Çalışma, kırsal alanda sivil toplum ve demokratik katılım ile sosyal sermayenin farklı türleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmanın temel hipotezi; sosyal sermayenin kırsal alanda bireylerin demokratik davranış ve karar alma süreçlerinde pozitif bir etkiye sahip olduğudur. Çalışmada bulguları, kırsal alanda sosyal sermaye ile demokratik katılım arasında güçlü ilişkinin varlığını göstermektedir. Araştırma bulguları sosyal sermayenin her üç türünün de demokratik katılım üzerine pozitif etki sağladığı yönündedir. Yapısal Sosyal Sermaye ($\gamma = 0.67$; $t = 3.67$), İlişkisel Sosyal Sermaye ($\gamma = 0.55$; $t = 4.89$) orta derecede pozitif yönde demokratik katılımı etkilemektedir. Bilişsel Sosyal Sermaye ise ($\gamma = 0.20$; $t = 1.24$) düşük derecede ve istatistiki olarak anlamlı olmayan bir etkiye sahip olduğu gözlemlenmiştir. Demokratik katılım üzerine sosyal sermayenin her üç türünün de pozitif katkı vermesi, kırsal alanda sosyal sermayenin önemini ve demokratik katılım üzerine etkisinin araştırmaya değer bir konu olduğunu göstermektedir.

Bu araştırmanın sınırlı bir bölgede gerçekleştirilmiş olması ve birçok değişkeni kapsamaması kaçınılmaz olarak eksiklikler ve hatalar içerecektir. Ayrıca bu araştırmanın yapıldığı kırsal alanda sosyal değerler diğer araştırma alanlarından farklılık gösterebileceği için sosyal sermayeye ilişkin sonuçlar karşılaştırılırken, yanlış sonuçlara varılabilmektedir. Bu nedenle elde edilen sonuçlar karşılaştırma yapılacağı zaman dikkatlice yorumlanmalıdır.

KAYNAKLAR

- Adler, P. S., & Kwon, S. W. (2002). Social capital: Prospects for a new concept. *Academy of management review*, 27(1), 17-40.
- Almond, G. A. and Verba, S. (1963). *The Civic Culture. Political Attitudes and Democracy in Five Nations*, Princeton: Princeton University Press.
- Anonim. (2020). Yüksek Seçim Kurumu, Genel Seçim Sonuçları <http://www.ysk.gov.tr>, <https://sonuc.ysk.gov.tr/sorgu>
- Aydemir, M. A., & Özşahin, M. C. (2011). Türk Demokrasisinde Kayıp Halkayı Keşfetmek: Türkiye Örneği Üzerinden Sosyal Sermaye-Demokrasi Bağlantısını Yeniden Düşünmek. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 6(1).
- Bagozzi, R. P., & Yi, Y. (1988). On the evaluation of structural equation models. *Journal of the academy of marketing science*, 16(1), 74-94.
- Bayram, N. (2010). *Introduction to Structural Equation Model and Amos Applications*, Ezgi Print house, Bursa.
- Björnskov, C. (2003). The happy few: Cross-country evidence on social capital and life satisfaction. *Kyklos*, 56 (1), 3-16.
- Bourdieu, P. (2010). Sermaye biçimleri. Der. MM Şahin ve AZ Ünal) *Sosyal Sermaye*. İstanbul: Değişim, 45-75.
- Bourdieu, P. (2010). *Sociology is a martial art: political writings by Pierre Bourdieu*. New Press.
- Brown, M., & Uslaner, E. M. (2002). Inequality, trust, and political engagement. *presentado en la Reunión Anual de la American Political Science Association*. (<http://apsaproceedings.cup.org/Site/papers/029/029006UslanerEri.pdf>).
- Coleman, J. S. (1988). Social capital in the creation of human capital. *American journal of sociology*, 94, S95-S120.
- Coleman, J. S. 1990. *Foundations of social theory*. Cambridge: Harvard University Press
- Coleman, J. S., 1990. *Foundations of social theory*. Cambridge: Harvard University Press
- Çelik, H. E. ve Yılmaz, V., 2014. Lisrel 9.1 ile Yapısal Eşitlik Modellemesi. Arı Yayınları İstanbul.

- Dahl, R. A. (1989). *Democracy and its Critics*. Yale University Press.
- De Carolis, D. M., & Saporito, P. (2006). Social capital, cognition, and entrepreneurial opportunities: A theoretical framework. *Entrepreneurship theory and practice*, 30(1), 41-56.
- Demir, N. (2010). Demokrasının Temel İlkeleri Ve Modern Demokrasi Kuramları/Basic Principles Of Democracy And Modern Democracy Theories. *Ege Akademik Bakis*, 10(2), 597.
- Derdiman, R. C. (2006). Anayasa hukukunun genel esasları ve Türk anayasa düzeni. ALFA AKADEMİ.
- Emiroğlu, M., 1972. A study regarding the area, number of parcels and parcel size of the rural settlements by geographical regions. *Journal of Geographical Studies* Issue 3-4, pp.109 – 138, Ankara.
- Field, J., 2006. Sosyal Sermaye. (Çeviren: Bahar Bilgen, Bayram Şen). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. İstanbul.
- Fiorino, D. J. (1990). Citizen participation and environmental risk: A survey of institutional mechanisms. *Science, Technology, & Human Values*, 15(2), 226-243.
- Fukuyama, F., 2005. *Trust: social virtues and the creation of prosperity*. Hamish Hamilton.London.
- Fukuyama, F., 2011 *Büyük Çözölme: İnsan Doğası ve Toplumun Yeniden Oluşturulması*. (Çeviren: Hasan Kaya). 1. Baskı, Profil Yayıncılık. İstanbul.
- Gök, M. (2015). Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşları Ve Sosyal Sermaye/Non-Governmental Organizations And Social Capital In Turkey. *Sosyoloji Konferansları*, (52), 655.
- Gökçe, A. F. (2013). Teoriden Uygulamaya Demokrasi Çelişkişi. *Yasama Dergisi Parlamento Hukuku Özel Sayısı*, (24), 59-77.
- Grove, P. (2002). Webster's third new international dictionary. Merriam-Webster Incorporated
- Hanifan, L. J. (1916). The rural school community center. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 67(1), 130-138.

- Jöreskog, K.G. & Sörbom, D., 1996. Factor analysis of ordinal variables: A Comparison of three approaches, *Multivariate Behavioral Research*, 36(3)347-387.
- Kalaycioğlu, E. (2007). Politics of conservatism in Turkey. *Turkish Studies*, 8(2), 233-252.
- Keleş, Ş., Keskin, A., & Ertek, N. (2018). Kırsal Alanda Sosyal Sermayenin Yaşam Memnuniyeti Üzerine Etkisi. *Tarım ve Doga Dergisi*, 21, 123.
- Keskin, A., & Keleş, Ş. (2018). Formation of the social capital by its dimensions in rural areas of Erzurum province in Turkey. 28(6).
- Kline, B. R. (2005). Principles and practice of structural equation modeling, the Guilford Press, 2nd ed., New York.
- Krishna, A., & Shrader, E. (1999, June). Social capital assessment tool. In *Conference on social capital and poverty reduction* (Vol. 2224).
- Krishna, A., and Shrader, E. (2000). Cross Cultural Measures of Social Capital: A Tool and Results from India and Panama. Social Capital Initiative Working Paper No 21. Washington DC: World Bank
- Letki, N. (2003). Explaining political participation in East-Central Europe: social capital, democracy and the communist past (No. 381). Centre for the Study of Public Policy, University of Strathclyde.
- Leung, A., Kier, C., Fung, T., Fung, L., & Sproule, R. (2011). Searching for happiness: The importance of social capital. *Journal of Happiness Studies*, 12 (3), 443-462.
- Management Review, 27 (1) : 17-40.
- Newton, K. (2001). Trust, social capital, civil society, and democracy. *International Political Science Review*, 22(2), 201-214.
- Ostrom, E., & Ahn, T. K. (2009). The meaning of social capital and its link to collective action. *Handbook of social capital. The troika of sociology, political science and economics*, 17-35.
- Parry, G., Moyser, G. and Day, N. (1992). Political Participation and Democracy in Britain, Cambridge: Cambridge University Press.

- Pateman, C. (1970). *Participation and democratic theory*. Cambridge University Press.
- Paxton, P. (2002). Social capital and democracy: An interdependent relationship. *American sociological review*, 254-277.
- Putnam, R. D. 1993. *Making democracy work: Civic traditions in modern Italy*. Princeton University Press. New Jersey, USA.
- Rasmussen, C., Armstrong, J., & Chazdon, S. (2011). *Bridging Brown County: Captivating social capital as a means to community change*.
- Sümer, N., & Bek, Y. (2012). *Yapısal Eşitlik Modelleri ve LISREL Uygulamaları. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Ziraat Fakültesi Fen Edebiyat Fakültesi, Samsun*.
- Şimşek, Ö. F., (2007), *Yapısal Eşitlik Modellemesine Giriş, Temel İlkeler ve Lisrel Uygulamaları*, Ekinoks Yayınları, Ankara.
- Tunç, H. (2008). *Demokrasi türleri ve müzakereci demokrasi kavramı. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 12(1), 1113-1132*.
- Uslaner, E. M. (2008). *Trust as a moral value. The handbook of social capital*, 101-121.
- Warren, M. E. (2002). *What can democratic participation mean today?. Political theory, 30(5), 677-701*.
- Yeniçeri, T. & Erten, E., 2008. *Mağaza Sadakat Programlarının Algılanması, Güven, İlişkiyi Sürdürme İsteği ve Mağaza Sadakati Arasındaki İlişkilerin Yapısal Eşitlik Modeli İle İncelenmesi, Doğu Üniversitesi Dergisi, 9 (2) 2008, 232-247*.
- Yılmaz, V. (2004). *Application of the Structural Equation Models to Consumer Complaints via LISREL Journal of Social Sciences 2004/1*.

ISBN: 978-625-7279-70-3